

Vate

Kovara Kulturi

Dewreyê diiyine, hûmare: 1

Payîz 2003

Serredaktor

Malmîsanij

Sahibi ve Sorumlu YazıŖleri Mûdûri

Deniz Gûndûz

Redaksiyon

Haydar Diljen, J. İhsan EŖpar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Têkilîya Almanya

Mûnzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seba aboneyîye (Almanya de)

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Têkilîya Hollanda

Ŗukri Atik

Poelenburg 30

30 85 KT

Rotterdam/HOLLAND

Têkilîya Swêdi

◆ Eksâtravâgen, 186

S-127 61 Skârholmen/SWEDEN

E-mail: eŖpar@bredband.net

Têkilîya Norveçi

M. Darrêz

Munkegt. 2

0656 OSLO /NORVEÇ

Ŗertê aboneyîye

Welat serrêk 6 aŖmî

Tirkîya: ..... 16 000 000 TL ..... 8 000 000 TL

Almanya: ..... 20 Euro ..... 10 Euro

Swêd: ..... 250 SEK ..... 125 SEK

Welatê binî: ..... 40 Euro ..... 20 Euro

Vayî: 3 000 000 TL/5 Euro

İlan

Rîpelêk: 60 000 000 TL/100 Euro

Nêmripel: 30 000 000 TL/50 Euro

Çarêgrîpel: 15 000 000 TL/25 Euro

Baskî: Berdan Matbaacılık

Adres:

Vate

Ŗehit Muhtar Mah.

Nane Sok. No: 5/5 Kat:3

Beyođlu, İSTANBUL

Tel: (0212) 244 94 14

e-mail: butkan@mynet.com

Berpîrsiyarîya her nuŖteyî ya muŖtoxî/muŖtoxe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
W. K. Merdimîn & N. Celalî	
“Ez Ina Zê Yew Mûsîbetêk Vîna”	4
Mela Mehemedê Muradan	
Mewlidî Zazakî	18
Ercan Sariççek	
Ez Nêweş a	33
Mehmet Uzun	
Fekani Zazakî û Problemanî Standardizekerdişî Ser o	34
Akman Gedîk	
Xo Çeçer ra Dar de Kerê	48
Mehmud Nêşite	
Nameyê Dewarê Bizinî û Gayinî	50
N. Celalî	
Çewlîgo!	53
Mûnzûr Çem	
Doktorê Ma	54
Mela Huseyn Amedî	
Şêx Seîd Şêxî Ma wo	57
W. K. Merdimîn	
Ferhengê Kirdkî yê Mehmed Aydarî Ser o	62
Heydo Keçanic	
Zekî	77
Seyîdxan Kurij	
Çewlîg de Erdlerz	78
Turgut Ersoy	
Lajeko Asê	84
Huseyin Karakaş	
Xopan	86
Nevzat Gedîk	
Emrê Mi	93
Serdar Bedirxan	
Luya Fisikere	95
Birakê Mehmud	
Welatî Xo rî Vûno	101
Roşan Lezgin	
Îdyomê Ma-V	102
Jêhatî Zengelan	
Avzeydê Benî Hîlal	107
Gawanê Welatî	
Welê Mi Vay Dîya	119
Xezala Şarîkî	
Vateyê Verênan	120
Mihani Licokic	
Kêz Xatune	123
Kitabê Kirmanckî-X	127

WENDOXAN RÊ

Wendoxê hêcayî,

Çend aşman ra pey ma reyna pîya yîme.

Nê çend aşman mîyan de hûmarê 19. û 20.ê ma Tirkîya de neşr bîy û hem Tirkîya hem zî welat de vila bîy.

Aşma êlule de Îstanbul-Taksîm de buroyê Vateyî abi. Hêvîya ma a ya ke ewro ra pey Tirkîya û welat de Vate hîna hol vila bibo.

Na hûmare de ma Mewlidê Mela Mehemedê Muradan neşr kenîme. W. K. Merdimîn û N. Celalî, hem no mewlid transkrîbe kerdo hem zî bi roportoşk Mela Mehemed û xebata ey bi ma daya naskerdiş (şinasnayîş). Mehmet Uzunî zî Mela Huseyn Amedî dayo naskerdiş û şîrêka ey transkrîbe kerda.

Na hûmare de şima nuşteyanê çend nuştexanê neweyan zî wanenê.

Hûmare ra hûmare hîna zaf nuşteyî ma rê welat ra yenê û ma şa kenê. Ma wazenîme ke şima zî bi wendişê Vateyî şa bibê.

Vate

Mela Mehemedê Muradan:

“EZ INA ZÊ YEW MÛSÎBETÊK VÎNENA”

Roportajkerdoxî: **W. K. MERDÎMÎN & N. CELALÎ**

Mela Mehemedê Muradan, Dara Hênî (Darê Yenî) ra dewê Muradan (Muradûn) ra yo. Pancas û yew serre yo. Ey bi kirdkî (kirmanckî, zazakî) yew mewlid nuştî. No mewlid, Dara Hênî de ca-ca hetî tayê melayan ra zî yeno wendiş. Mela Mehemedî, no mewlid û eqîdeyê îmanî ser o tayê nuştîyê kirdkî bi herfanê erebkî nuştî û par (serrê 2002 de) bi îmkananê xo sey kitabî vetî (day çapkerdiş). Mewlid ra teber zî xeylê şîrê ey estî. Bi vateyê ey, o wazeno nê şîranê xo sey yew dûwanî bianco pêser. Gama ke na xebatê ey tamam bibo, ma ko (do) aye zî biçarnê herfanê latînkî ser (transkrîbe bikerî) û Vateyî rê biçawî.

Emser hamnanî ma Mewlid û tayê şîrê Mela Mehemedî çarney herfanê latînkî ser (transkrîbe kerdî). Semedo ke Mewlidê neşrbîyaye yê Mela Mehemedî de gelekî xeletî bibî, ma verî sere ra hetanî peynî no Mewlid da Mela Mehemedî wendiş û vengê ey band (kaset) de qeyd kerd. Dima ma Mewlido neşrbîyaye transkrîbe kerd û no transkrîpsîyon û wendişê bandî şay (şanay) têver. Cuwa pey, transkrîpsîyonê Mewlidî ma Mela Mehemedî rê wend û rast (raşt) kerd. Şeklê peyênê transkrîpsîyonê Mewlidê Mela Mehemedê Muradan wina (inahawa) hazir bi.

Ma Dara Hênî de, Mela Mehemedî de qalî kerd (roportaj viraşt), derheqê Mewlidî û heyatê ey de ey ra malumat girewt. Şima cêr ra nê roportajî wanenî.

W. K. Merdimîn: Seyda, xeyrê xo ti eşkenî (şîni) xo bidî şinasnayîş?

Mela Mehemed: Belê, ez serrê 1952 di dewê Muradûn di ûmeya dinya.

W. K. Merdimîn: Muradûn, pabesteyê (girêdayeyê) Dara Hênî ya?

Mela Mehemed: Belê. Îtya pabesteyê Darê Yenî yo. Nahîyê Valêr o. Nûmê Valêr o newe Çaytepe wo. Babîyê mi rehmetî Mala Sabrî guerê çoras serri Muradûn di malatî (melayî) kerdî. Se kerd baxlî meaşî zî nêbi. Qur'anî Kerîm yi dersê mi da. Xayatu'l-Îxtîsar, Kitabî Enwarî şerîetî yi dersê mi da. Yenû mi vîr, mi ders girotînî, ez şîn verî heywûnû. Otir yawûn (yaban) a zî mi dersê xwi wendînî, ders kotîn mi sare. Badî ayê, mi dest pêkerd serf û nehew (gramer) wend. Malum, babîyê mi şerîet wendibî; nehew û serf di zaf çî nêbi, ezber nêkerdbî.

W. K. Merdimîn: To kamca de wend?

Mela Mehemed: Ewîl dewê ma d'. Dewê ma d' Mala Yusuf (Mela Wisif) bi. Mala Yusuf Kulak, Çolîg (Çewlîg) di par pêrar wefat kerd. Allah rehmê xwi ci rê war kirû. Yi zî verê cû şerîet babîyê mi het wendbî. Cuwa pey şîbi Muş. Uja nehew û serf wendîbî. Nehew û serf hol zûnênî. Cuwa pey Bîna, 'Îzzî mi Seyda Mala Mehdî hetî wendî. Mala Mehdî îtya dewê Muedûn ra, keyê Hafizî ra wo. Muedûn pabesteyê Darê Yenî yo. Uja di mi wend. Cuwa pey ay bînî mi Mala Yusufî het wendî. Amîl, Zurûf, Terkîb, Sadullah Kebîr ci rê vûnî. Bîlaxere (dima) ma şî Muş. Muş di Mala Fexreddîn bi, îtya Tawz ra, eşîrê Tawz ra bi. Par rehmet kerd. Allah derecê yi alî (berz) kirû. Coy (cayê) yi d' mi wend.

W. K. Merdimîn: Kird yanî zaza bi yan kurmanç?

Mela Mehemed: Zaza bi.

W. K. Merdimîn: Dersê xo kurmanckî daynî?

Mela Mehemed: E. Dersê xwi kurmûnckî dênî. Derse, Mala Yusufîyî zî kurmûnckî dênî; medresûnî zê terefî Muşî di kurmûncûn ra ders girotbî. Aye ra kurmûnckî ders dênî. Hetta ma bi xwi, ewîl wexto g' ma ders da -ma mîyûn kurmûncûn di bî-, ma kurmûnckî ders dênî. Bîlaxere wexto g' hucrey ma bî cîya, mesela ez dewûnî Suelaxûnî (Bongilanî) ra Arzeng di menda; Pali di menda.

W. K. Merdimîn: Ti mendî, to uca îmamî kerde? To ders da?

Mela Mehemed: Hem mi îmamî kerdîn hem zî mi zazakî ders dênî. Feqî ma zazayî bî. Ma hînî kurmûnckî ders nêdênî, ma zazakî ders dênî. Qaîdeyê yin ma ewîl ser nêkotîbî, cuwa pey ma g' ders da, ma

ûnîyê (nîyada) hîna rehet a. Hîna rehet yena fûmkerdiş.

Bîlaxere Muş di zaf cûn d' (cayan de) ma wend. Peynî di ez şîya Ewrûn. Ewrûn yew dewa pabesteyê merkezî Muşî ya. Uja di mi wend. Hîrê hebî biray uja mala bî: Mala Mehmed Seîd, Mala Eşref, Mala Raşî. Hîrê hemî zî alimê zaf pîlî bî. En peynî di mi Seyda Mala Evdullayî het wend. Ci rê vûnî Mela Evdullayê Qerekoyî. Îmamêko resmî bi, înkê bîyû emeklî. Alimêko zaf mudeqqîq bi. Îlîmî yi zêd' o. Tesewwuf di zî gelekî xebitîyo. Wayîr teqwa yo (yew) însûn o Seyda Mala Evdulla. Înkê ho heyat d' o, merkezî Muşî d' o. Îcazetî mi zî Seyda Mala Evdullayî da.

Badî aye mi wezîfe girot. Şeşî sibatê serrê 1976 di, wezîfey xwi yê ewîlî di ez şîya Nehîyê Yedîsû, ci rê vûnî Çerme. Tabî malum, menzarayê yi raşta zî weş bî feqet însûnî yi biney têmîyûndaye bi.

Mi îcazetî xwi girot ez şîya uja. Feqet qadro çîne bi. Ez muezzîn bîya. Îmûmî yin uja ra bi. Allah rehmet kirû, yo kelîmêy erebkî nêzûnênî. Babîyê yi muhterem yo însûn bi. Qey (seba) babî yê ya, însûnî yi rê zî hurmet kerdîni.

Rojêk îmûm vajû se mi ra? “Kuro gotina min nakin, diçin gotina te dikin” Yanî, vatey mi nîkenî, şîn vatey tu kenî. Çi yo g' mertebeyê yi hîna berz a. Wi îmûm o. Ruejêk ez şîya kêy yi, Qur'an kerd a, gûya ho mana dûn ci. Îmam Şafî vûnû: “Wexto g' ti eyb û qusurî yewî mîn (mîyanî) cem'atî di vajî terzîlî (rezîlkerdişî) yi yo, ti tenha di vajî ti yi tezyîn kenî (xemilnênî).” Mi va:

-Efendî! (Uja alimûn ra îna xîtab kerdîni) bûnî, Qur'anî Kerîm zaf xueri wo, karî min û tu nîyo, ma nîşkenî mana bikeri.

Mi xwi zî kerd mîyûn ki wa keyf yi bîyorû, belkî tesîr bikerû. Va:

-Biko, dibên sed û çend heb manayên “bîsmîllahîrehmanîrrehîm” hene. Yek tesaduf bike bes e.

Mi va:

-Efendî pê “belkî” nêbena. Bi quwetî serf û nehîwî erebkî ay manê ginên pure. Hama rastgele ti vajî “Ez mana pure dî la tu dî tesaduf kerd”, beno?

Welhasil mi ard inê ser, îlîm zaf muhîm o. Eger îlîm çîne bû, ay însûnî ke rehberî kenî zî şînî delalet, ayi g' yin dima şîn yin zî benî delalet.

W. K. Merdimîn: Ti uca zaf mendî?

Mela Mehemed: Uja di ez zaf nîmenda. Nizdîyê serr û nîm, di serrî ez uja menda. Ena hewî uja ra mi neqîl xwî girot îtya, ez ûmeya Darê Yenî, Cûmîyê Petrolî. Bîlaxere îmtîhûnî îmûmtî vejîya, ma şî Xarpêt, mi îmûmtî qezenc kerdî. 1977 di yo qanun vejîyabi, ena hewî îtya qadroyê îmûmtî çîne bi. Mi waşt ke yo dewa ke tenha ya, ez uja ders bidî. Îtya ra nesîb mi bi ez şîya dewê Arzeng. Pabesteyê Suelaxûnî ya. Uja di elhemdûlillahî new-des hebî telebeyê mi bibî. Hîrê serrî kusûr ez uja di menda. Înqîlabî Kenan Evrenî ya pey, uja d' yo surgun ma rê ûme. Uja ra ma şawît, ma şî Gexî. Mi îstîfa kerd. Badî îstîfayî ez şîya Qiziltepe-Mêrdîn. Medreseyê Şêx Selaheddînî di guerê hîrê serrî kusûr mi ara da ci. Ma uja ders dênî telebûn. Heddî ma nêbi, tabî guerê quwetî xwî ma ders dênî. Nizdîyê hiris hebi telebe bibi, elhemdûlillah. Tabî, Şêxî uja hûncî (ancî, reyna) eynî şekilde meaşî ma dênî. Vatîn yin uja çendêk meaş do tu, yi zî ehendêk meaşî mi dênî. Di-hîrê serrî mi uja ders da. Bîlaxere, mi keyê xwî zî berd uja. Badî aye, mi va ez hînî yin rê bar nêbî, o meaşî mi wa yin ser ra bikwû. Mi va ez huney (hewna, reyna) vezîfe bîrî (bigirî). Îtya “bolge”yê ma pabesteyê Xarpêtî bi. Ez ûmeya Xarpêt, mi muracaat kerd. Va qura ûncîyena, ça ki vejîya. Mi qura ûnti, mi rê Çorum vejîya. In hetî ma ekser nîwazênî hetî xerbî ya şêrî. Yo seat muhlet da, va “Şima eşkenî degiş bikerî (bibedilnî)”. Tabî ço nîwazenû şêro, mecbur ez şîya Çorum. Qezayê Bayatî, dewê Yeşîlçatî. Yo dewêka serî kueyî (koyî) bî. Çewrê ujayî zaf xerîb bi. Cehalet zaf bi. Pîyorey muhîtî Çorumî di ti bigêrênî, tu yo alimêko erebkî bizûnû tede nêdînî. Yo xoca bi, “Tavûkçû Hoca” vatînî. Nûmê yi Mustafa bi, leqebî yi o qeyde (tewir, hawa) bi. Yi ders dênî zaf hafizû. Hama yo nîweşîyê yi zî bibî ke vatînî “wele’zzallîn”. (Huyeno.) Nêşkenî vajû “wele’ddallîn”. Allah tera razî bû, ay mubarekî va:

-Bo, îtya ehtacîyê ma esta. Bîye meşû! Îtya dersê erebkî bidî!

Mi va:

-Ez şîna, îtya zaf durî yo.

W. K. Merdimîn: Uca ti zaf mendî?

Mela Mehemed: Uja ez tay menda. Serr û çend aşmî ez uja menda. Tabî esasen ma rê neheqî kerdbî. Gereka ma tabîyî qura nîkerdênî. Miletwekîlî rehmetî Heqî bi sebab, tayînî ma uja ra vet. Çewlîg zî ma

rê yasax bi. Çunkî ma surgun bî. Ma nîguretînî Çewlîg. Mi va dewê Palî ya peyina ke hetî Çewlîg a kuwena, tesadufî kûm dewa g' vejîya. Uja di ez dawa Parsîyûn. Parsîyûn hûnî yo we (o) rîy çî ya, Warê Heyderî vûnî, şîma zûnî ho uja d' o.

N. Celalî: Verî Xêdmem de, Xeylûn de...

Mela Mehemed: Xêdmem ha in perrî ser o, Parsîyûn ho a kişta bîn, destî raşt ser o.

Ez ûmeya şîya Parsîyûn, ez zaf memnun bîya. Uja di teşkîlatî hucra, ay malayî (melayî) verîn tuxla çî ardîbî. Allah tera razî bû. Medresawa newî mi viraştî. Cêy desmajî mi viraşt, depo mi viraşt. Bi destûnî xwî depo mi sewax kerd, elhemdûlîllah. Ma muslixî nêy pa. Uja zî des-duyes hebî telebûnî ma dewam kerdînî, telebey erebkî. Uja di zî ez pûnc serrî û çend aşmî menda. O werdişî feqîyûn, mesrefî feqîyûn pîyorê yin dewijûn temîn kerdînî, ez qarîş toyê (tebayê) nêbînî. Ma ders dênî. Ay telebûnî ke uja wendû zî, elhemdûlîllah hema-hema pîyorê yin inkê muwezzef î.

N. Celalî: Cuwa pey surgun darîya we (hewa nîya), ti amey Darê Yenî?

Mela Mehemed: Cuwa pey surgun darîya wera, ez hîn ûmeya resawa îtya, Darê Yenî.

W. K. Merdimîn: Nika ti hey dewam kenî?

Mela Mehemed: Elan (nika) ez ha dewam kena. Eg' eskereyî zî bidî hesabkerdiş, emekliyê mi bîya de. Çi wext ez biwazî ez eşkena teqawit bibî. Ma hama cûmî (camî) temûm nêkerda. Xêrî ser o, eg' ecel musade bikerû, ma kenî temûm.

Merdimîn: To key dest pêkerd Mewlidê Kirdkî (Zazakî) û şîrê kirdkî nuştî?

Mela Mehemed: Wexto g' ez Qiziltepe d' bîya, mînî (mîyanî) ay telebûnî ma d' zafiyê telebûn Çewlîg ra, Darê Yenî ra bî. Zazayî bî. Mi îna yo-di şîrî vatî û vengê mi zî normal bi. Ay hevalûnî ma girotî band. Zaf weşî yin şî. Ayê ra pê musellet mi bî, va "Îllahî ti ma rî yo band kenî de!" Ayê ra pey, îna pira-pira ma bandî kerdî de.

W. K. Merdimîn: Ha, ewilî bandî bî de, cuwa pey Mewlid ame meydan, bi tamam.

Mela Mehemed: E. Ewîl mi bandî kerdî de. Cuwa pey ez ûmeya îtya

Darê Yenî di mi mewlid nuşt. Ay şîrî cuwa ver bî.

W. K. Merdimîn: Gelo no mewlid key qedîya? Çi wext to sey kitabî ard pêser?

Mela Mehemed: Tarixî yi elan mi vîr di nîyo. Ez bûnî ci, bajnê (badê) ez dûna şima. Hîrê-Çar serrî înkê ya ver bîyû. Par, serrê 2002 di hama newe teb' bîyû. Yo telebey mi coy (cayê) mi d' wendû. Ho Qeyserî di. Mala Hesîb, îtya dewûnî Darê Yenî ra wo. Allah tera razî bû. Xêlekî elaqedar bîyû. Yi guerey henzar hebi da teb' rê. Yalniz o peynî di, o mewlido ko mi teshîh kerdû, aw teb' nîkerdû. Mala Husên estû, pey bîlgîsayarî nuşt û mi rî şawit, va "Teshîh (rast) bikeri". Mi teshîh kerd. Zîr û zeberê yi, mi yo herfê yi nîverda pîyori teshîh kerd. Mi o şirawit (şawit) teb' rê. Ena hewi ez ûnîyawa, yin o teb' ro nêdo, o bîn yanî o verîn daw teb' ro. Yo xetey yin aw o. Ayê dîyin, kaxit sipî yo. Ayê hîrin, herfî yin qij î. Mi va însallah înî şima wexto g' bidî teb' ro ma teshîh kenî. Wa qet'a yanliş tede çîne bû. Mesela bo îtya, çi qeyde yanliş nuşt:

"Ay Hebîb ra ehzen biker" yanliş o. Gereka "Ay Hebîb ra hes biker" bibînî. Yodo (yewdo ke) nêzûnû, şaş wûnenû. Zê ayê zaf çî estî, şaş nusîyeyî.

W. K. Merdimîn: Xeyrî ser o ma wendişê to ra taqîb kenî û ma kenî rast.

Mela Mehemed: Temam. Wendiş ra pey benû raşt.

W. K. Merdimîn: To key kirdkî (zazakî) şîrî nuştî? Yeno vîrê to?

Mela Mehemed: 1980 di înkîlabî Kenan Evrenî dima mi îstîfa kerd, ez şîya Qiziltepe. Uja ra mi dest pêkerd, şîrî nuştî.

W. K. Merdimîn: Yeno famkerdiş ke ti 28-29 serre bîyî to şîrî nuştî?

Mela Mehemed: Belê. Parçe-parçe o qeyde mi nuştî. Pêser nîûmêbî. Qêydo (hawayo) ke mi va, zafiyê yin bandî bî. Bandî nesîhetûn, mi zê şîr vatîn û elhemdûlillahî zaf zî tesîr kerdî. Hetta, îtya wever ra yo cînek (cinîke) gueştarîyê bandî kerdû. Mêrdê yê z' -haşa cematî- ra zaf meyxur (reqîwer) bîyû. Îbadet ra durî bîyû. Mêrikî gueştarîyê bandî kerdû û peynî d' geyro a. Vatîn cînek vatû: "Mêrik, mêrik! Ez tu nîşinasna. Ti kûm estî, Hûma tu ra razî bû. Ti bî sebebî hîdayetî mêrdê mi." (Huyeno.) Elhemdûlillah, tu xayeke mawa xirab çîn a. Têna (tenya) semedî rizayê Allahî yo. Ma vûnî belka ma bib' sebebî hîdayetî yo însûnî, yo biray ma tera fayde vînu. Allah muweffeqîyet bidû ma.

Zûnayîşî Allay o.

W. K. Merdimîn: Şiûranê to de temaya esasî xora waz û şîret î.

Mela Mehemed: Ayê mi bi ekserîyet waz û nesîhet î. Eşq û muhebbet zî biney miyûn di estû.

W. K. Merdimîn: Esto?

Mela Mehemed: Estû, eşq û muhebbet zî estû.

N. Celalî: Mîyanî melayanî ma de hende kirdkî (zazakî) nênusênî.

To qey kirdkî nuşt?

Mela Mehemed: Sebebî nuştîşî zazakî in o ke, duarmaley (dorûverê, çorşmeyê) ma hîna rehet fûm kenû, tera fayde vînenû. Hetta in wisar, cûmî d' ma xususî semedî cînûn (cînîyan) a, zê mewlid çî kerd. Ma va eg' persî yin estû wa bipersî, wa mustefîd bibî. In peyinî tabî tirkî zûnî, ay verînî, ayî g' biney yaşlî yî, nêzûnî. Yin va:

-Ma in qeyde (wina) qebl nîkenî! Ma tirkî nêzûnî! Ma rî kirdkî (zazakî) vaj!

Tabî malum, dadîyê puelesûn (mayê polîsan) zî, cînî puelesûn zî ûmêbî gueştari kerdînî. O munasebet ra ma mecbur bînî, ma tirkî ders dênî. Elhamdûlîllah, tirkîyê mi normal a. Ez Çorum di z' menda. Ma eşkenî fikrî xwi bid' îfadekerdiş. Mi va:

-Hefti go yenû, bazar mesela, sade kirdkî ya. Wa yi nêrî.

Pey kirdkî zaf memnun bîy. Hîna rehet fûm kerd.

Cûmî di zî rey-rey ma mewlid wûnenî. Vernî ra çend satirî ma tirkî wûnenî, senî ke tirkî vûnî "iş olsûn dîye", badî ayê ma kirdkî wûnenî. Kirdkî pey keyfî yin yenû. Gereka bîyorû. Fayde hîna zêd' o. Waz û nesîhet ra xaye çî yo? Fayde. Wexto g' muxatabî tu tu ra yo fayde nêdî, waz û nesîhet zî hewa w'. O munasebet ra mi kirdkî tercîh kerd.

N. Celalî: Yew şîûrê to bî...

Mela Mehemed: Belê. Kirdkî hîna rehet fûm bena:

Ey çiçekka gula îslam

Ti resaw' bi şeklî tamam

Bexçey' Hebîbî xas û am

Çi ra êrû milşikte wa?

Ti bîya hedef' kufr û zulmî
 Perîşûn a mînî alemî
 Dişmên pelî tu şikit hemî
 Çi ra êrû milşikte wa?

Ti bîya hedef' ay zalimû
 Tu ser o çarnênî flimû
 Nîverdên ti raşti b' hemû
 Çi ra êrû milşikte wa?

Gula rind a, gula delal
 Hûncî tîeşûn bejna şepal
 Bik' qirbûn tu se heb zewal
 Çi ra êrû milşikte wa?

Dêst ke benî derg het' tu wa
 Yi bişik! Ez duacî wa.
 Bêwayîr verdawa ku wa
 Çi ra êrû milşikte wa?

Hûncî xwi tîeşûn zê vêrî
 Zê wextî ay Peyxemberî
 Eshabûn yi ge rehber î
 Çi ra êrû milşikte wa?

Ger ez bivîn ti bîya zergû
 Cûnî xwi ez kena feday' tû
 Wa hîn merg bîyû bi "ha", bi "hû"
 Çi ra êrû milşikte wa?

Bêxeyreti, la ûmmeti
 Ti beşnawi bi dîqqeti
 Wayîr dîn vêj' ti her weqti
 Çi ra êrû milşikte wa?

A çiçeka gul-emberî
Temsîl dînî Peyxemberî
Ti fûm biker, ken' rehberî
Çi ra êrû milşikte wa?

Racî ken gerri, ken hewar
Qey ku şima bibîn hîşyar
Xeflet ma rî zaf eyb û ar
Çi ra êrû milşikte wa?

Racî leqebê (mexlesê) min a.

W. K. Merdimîn: Xeylêki weş a.

N. Celalî: Ez qayil a çiyêna bipersî. Gelo mîyanî melayan de yew manayê xususî yê mewlidnuştişî esta? Çünke ma zanî ke melayanê ke dest pêkerdo kirdkî nušto, ekserîya verê mewlid nušto. Çend tenan ez zana ke mewlidê înan (yin) o kirdkî esto. Mesela yê Mela Ehmedê Xasî esto.

W. K. Merdimîn: Yê Mela Mehmed Elîyê Hunî esto.

N. Celalî: *Yê Mela Kamilê Puexî esto, yê Melayê Batê esto. Yanî, yew manayê mewlidnuştişî ya xususî esta? Qey hêverî gereka meheqeq mewlidî înan bibo?*

Mela Mehemed: Manayê yi, aya ke înkê ûmeya mi qelb ez ayê vajî. Qey (seba) ku mewlid mînî şarî ma di, mînî mileti di yenû wendiş, mînî mileti di qîymet dîni ci. Muhîm vînenî. Mesela ay tikê (tayê) estî çiqas înkâr kenî, qarşî vejîyenî, se kenî nîkenî nêşkenî bîdî terkkerdiş. Mînî cem'atûn d', toplumûn d' mutleqa yenû wendiş. Mewlid têna nîyû. Eqîde zî zazakî esta. Şîirî zazakî estî. Înşallah eg' dewam bibû, ma eşkenî kitab zî zazakî vejî.

W. K. Merdimîn: Ez yewna çî to ra bipersî. Kirdkî de, mintiqayanê cîya-cîyayan de, fekî cîya-cîyayî estî. Mesela fekî ma û fekî Palî û Pîranî yewbînî ra nêzdî yo. Narey (nahew) Sêwregî esta, Dêrsim û Gimgim estî. Gelo na kirdkî bîyarî pêser, semedî nuştişî ra yew kirdkîya standarde virazî, her kes biwano û aye ra fam bikero senî beno? No derheq de fikrê to çî yo?

Mela Mehemed: Elbet o muxayeret (cîyabîyayîş) tebîi yo. Mutleqa her zûn di estû. Tirkî zî o qeyde ya. Tirkîyê Dîyarbekîrî û ayê Îstanbulî zê pê nîya. Kirdkî zî o qeyde ya. Hetta Muradûnî ma wa cêr Xiraba esta, mazrê (mezraya) ma wa; zûnî ma zê pê nîyû. Bênatê (mabênê) ma di ez vajî belka yo kîlometre çin o, la zûn di hûncî muxayeret esto. Îlla ferq tede estû.

W. K. Merdimîn: Ez ha qey nuştişî ya vana. To dî tirkî de, nuştiş de tirkîyê Îstanbulî esas girewta. Nuştiş yew o. Yew qayde yo.

Mela Mehemed: Ez hama ha yenû uja. Tabîi, ayê yin sebebo ke hukum, yonetîm ho yin dest d' o, çiyêk va eşkenî bidî qebulkerdiş. Beno ortax, yo zûnû muşterek yenû meydûn. E, ma di zî wexto g' çîdo înayin bibû, ê kelîmeyê ke mesela ma di, Sêwregî di, Çêrmug di ferqlî yî, ay kelîmûn bi dergî beyan bikerî se, yewbînûn ra bi rehetî fûm kenî. Çunkî heta êrû îna yo quruluş, in qeyde çîne bû (çin bîyo) ke bizûnî ke kûm kelîmeyî yin estî, çi qeyde yî, kûm yew î kûm cîya yî. Nîzûnî çi kelîmeyê yinê ferqlî estî. Wexto g' îni dergîyûn di îni kelîmeyî biyêrî nuştiş, însûn pê hesîyenû û yew zûnû muşterek yenû meydûn.

W. K. Merdimîn: Na dergîya Vateyî ra xeberê to esta? To çey dîya?

Mela Mehemed: Dergîya Vateyî mi newe şîma ra eşnawita û înkê mi dîya.

W. K. Merdimîn: Nê çend camêrdî hey Ewropa de manenê. Zafînî tehsîlî unîversîte qedînayo. Kirdkî û kurmanckî xora zanî, kiştê înan de yewna ziwan zî sey îngilizkî, almankî, swedkî (îsveçkî) zanî. Nê pêro kird î. Kurd î. Qayilî ke gama ke yew kirdî yew qale (qisa) vate û nuşte, kirdê bîn zî na qale ra fam bikerî. Ma vajî çîyo ke to nušto, wa palîyij zî, pîranij zî, dêrsimij, sêwregij zî fam bikero. Wina yew xebatê înan (yin) esta. Wazenî kirdkîya nuşteki ya standarde (yazili standart zazaca) hazir bikerî. Serre de di rey yenî pêser. Tayê kelîmeyan û qaîdeyan ser o vindenî. Eslê filan kelîme ça ra yeno? Miletî mîyan de senî vajîyêna. Nê meseleyan ser o yew xebatê înan esta. Û a xebatê xo zî, na dergî de neşr kenî. Vanî “Meylê ma no yo. Ewro ra pey hinî ma wina nusenî. Ma hinî kirdkîyê dewê xo ca verdanî û goreyê qaydeyanê standardan nusenî.” Wextê qalîkerdişî de beno ke her kes goreyê fekî dewê xo, bajarî xo qalî keno feqet muştiş wa standard bibo.

Mela Mehemed: Belê. Aya g' mabênî pêrun di muşterek a, her kes tera fûm kenû, wa aya bêrû nuştîş. Ê kelîmeyî zî, ayê ke ferqlî yî, merdim pêrûn zê yo luxet (sozluk) bidû nuştîş; o nuşte ay dergîyûn di bivejîyû, behs bibû, aw zî fayde virazenû.

W. K. Merdimîn: *Wina yew xebatê înan esta...*

Mela Mehemed: Belê, fayde virazena.

W. K. Merdimîn: *To no Meulid nušto, to çi qayde (tewir) reaksiyonê girewtî? Çewî (kesî) nêvato "Mela, in çine yo to nušto"? Yan zî nêvato "To hol kerdo"?*

M.Mehemd: Nê, mi çê reaksiyon nêşnawitû.

N. Celalî: *Yanî hol û xirab? Yê holî ser o zî ma vanî.*

Mela Mehemed: Elhemdûlillah, her teref di holî ser o vûnî.

W. K. Merdimîn: *Vanê se?*

M.Mehemd: Vûnî "Maşallah, çiko (çiyêko) hol o". Hetta Mala Hesîb ûme îtya, va "Tu çend aşmî di nuşt?" Mi va "Aşmêk nêbî". Ez vûna qey pêrû pîya yew hefteyêk nêrûmit. Elhemdûlillah, heta êrû tera memnûn bîyî, ma çê tepkî nêdîyû.

W. K. Merdimîn: *Ez qayil a peynîyê nê qalîkerdişî ma de, derheqê ziwani xo de wendiş û nuştişî ser o fikrê to bigirî. Gelo merdim ziwani xo xo vîr ra bikero, ziwani xo ca verdo senîn o?*

Mela Mehemed: Bawer biker, ez ina (naye) zê yew mûsîbetêk vînena. Yanî merdim wexto g' zûnî xwi vîn kerû, benû zê meseleyê yo erebî. Vûnî yo merdim yo erebî ra perso vatû:

-Gelo ti Qur'an zûnî, nêzûnî?

Erebî vatû:

-Ez nêzûna.

Vatû:

-Zaf eyb o. Yew mêrik vajû ez bisilmûne ya (musluman a) û kitabî xwi nêzûnû, çiko zaf eyb o.

Heqîqeten, yew merdim wayîr yew zûnî bibû û nêşkû (bese nêkero) meramî xwi, çîdo g' qelbî yi d' pê zûnî xwi îfade bikerû zaf eyb o. In hefto vêrin, in cuma (îne) nê cumawo verîn, ma cêk (cayêk) di bî. Yo heval bi, mudetêk coy mi d' ders zî wenda. Munasebetî mayî eqrebatî zî estû. Ma nimaj kerd, ma nîûmê îtya, ma şî cay yi. Uja ma nimajî cumayî kenî. Mi rî hurmet kerdînî, va:

-Ma rî waz bid'!

Mi va:

-Ez musaît nîya.

Wi şî gûya ho zazakî waz dûnû. Subhanellah! Ez ûnîyawa, nîmo yo tirkî ya, aya bîn hama zazakî ya. Ez eşkena (bese kena) vajî belka hîrin ra di tirkî yî, yo zazakî ya! (Ma pêro pîya huyenê.) O şekil nêbenû. Heqaret zazakî benû.

W. K. Merdimîn: Yanî ziwani bînî ra zaf emanet girewtî!

Mela Mehemed: Yanî heqaret zûnî tu benû. Zûnî tu wo. Zaf zî mukemmel o. Hema-hema her kelîmê yi zî esta cê yi di. Belka nadir tikê kelîmey çîn î. Tay kelîmey zî estî muşterek î. Mesela zazakî û erebkî di, başqe zûnûn di zî. Merdim mecbur bimûn ay kelîmûn erzenû mîyûnî xeberîdayîşî (qiseykerdişî) xwi. Ama, merdim bî'l-kullîye terk bikirû, heyf o. Allah tera razî bû yew muftiyêke ma bi: Muftî Mala Elî. Înkê emeklî yo, îtya d' o; şima bîdîyênî zaf keyfî yi zî ûmênî. Vûnû "Cînî, yo marîfet zûnî: Qijûnî (domananê, gedeyanê) xwi tirkî bimusnî. Qijî yin tirkî musenî, zazakî nêzûnî."

Mesela îtya ma hey in mewlidî bi qijû dûnî wendiş, yanî qijî wendişî inî mewlidê zazakî musenî. Pûncas-şeşt hebi kênayin î, yanî qijî kêne yê, çoras-pûncas hebi zî lajin î. Yenî cûmî; hevalî mawo muezzîn dersê lajû dûnû, dersê kênu zî ez dûna. In mewlid, nîzdiyê vîst tenû qedîna, înkê serbest hey wûnênî.

Qijî yenî, ez vûna:

-Zûnî xwi bimusînî!

O qeyde (tewir, şekil) qijûn di tirkî qalî kerdû, ti ûnîyênî zazakî nêzûnî! Vûnî:

-Xoca, ma nêzûnî.

Yahû qey şima zûnî dadîyê xwi nêzûnî?! Mi va:

-Şima îtya wa pey zazakî xeberî dûnî, şima zûnî xwi vîn nîkenî! Bo (nîyade) in mewlid zûnî şima d' o! Eger şima zûnî xwi bizûnênî, şima rehet tera fûm kerdînî.

In zî yew çiko xerîb o. Ma muşahede kenî, vînenî. Wexto g' ti mehela ra vîyerenî ra, tikê (tayê) xûnimî -wayê mi bî-, ti ûnîyênî (nîyadanî) hê qijûnî xwi di xeberî dûnî. Ti ûnîyênî binê (tenê) tirkî qalî kenî, mesafêkî şînî, eger tirkîyê yin qedîya, hama çarnênî zazakî. (Huyenî.) Ay qijûnî

xwi di zî, -ena cumle zaf muhîm a- wexto g' tirkî qalî kenî, ti vûnî qey qijûn tirkîmusnayîş yo şerefêk o. Yanî, sankî bi zazakî vajî yo nuxsûnî (kemane) ci rî yena ha! O şekil yo mentiqêk, mefkûreyêk mînî millet di estû. Netîce, her însû gerek zûnî xwi mukemmel bizûnû.

W. K. Merdimîn: *Vanê “Her dare ristimanê (kokê) xo ser o bena zergûn”.*

Mela Mehemed: Tabî, şubhe çîn o.

N. Celalî: Derheqê na mesele de, ti xortan rê çi tewsiye kenî?

Mela Mehemed: Bawer bike, xuertî eger ina dergî -Vate- ra xeberdar bibî, qeydeyûn ser o k' biwûnî, gelêk fayde virazîyenû. Eşkenî xwi pê îfade bikerî, meramî xwi vajî, meqsedî xwi bidî îfadekerdiş. Elbet ci rî zaf fayde virazyenû. Hûma şima ra zî razî bû, şima bîy wasiteyê ina mesela..

W. K. Merdimîn: *Homa to ra zî razî bo. Xora seke ti zanî, Homayî vato “Înne fî xelqî's-semawatî we'l-erdî we'xtîlafû elsînetikum we elwanîkum”. Yanî, ma mexluqî asmênan û erdan cîya-cîya viraştî, rengê yin cîya-cîya yo, ziwani yin cîya-cîya.*

Mela Mehemed: Ina zaf muhîm a. Îslamîyet di irqçiyê çîn a. Senî ke Resûlullah vûnû, a meseleyê asebiyetî, irqçilixê, meseleya bueyin (boyine) a. Ez zaf qarşî irqçilixê ya. Resûlullahî vato: “Ene exû kullî teqîyyîn, welew kane 'ebde'l hebeşîyyîn.” Yanî “Ez birayê her mutteqî (keso ke gunekarîye ra remeno) ya, wazen wa yo kueleyo (koleyo) hebeşî bû.” Çi ra vatû hebeşî? Çunkî Hebeşîstan ra zaf kuelê vejîyê. “We berîun mîn kullî şeqîyyîn, welew kane şerîfî'l-qureysîyyîn”. Yanî ”Xirabûn ra zî ez durî ya, xirab wazen wa eşrafûnî qureysî ra bû. O mi ra durî yo, ez yi ra durî ya.”

Ha, inê ra yenû fûmkerdiş ke pîyorê însûnûn birayî yewbînûn î. El-Îdrîs Xuwayî vûnû: Allahûtealayî hot sey zûn dawo Ademî musnayîş. Butun îni zûnî, Allayî dêy yi musnayîş; ûmê resay ma însûnû. Ti vajî, la gereka her millet îlla filûn zûnî xeberî bidû, faris vajû fariskî, tirk vajû tirkî, ereb vajû erebkî; aya nîbena. Yo neqs (kemane) o, yo nuxsûnî ya. Ay însûnûn rî heqaret o. Îdare kûmî dest d' benû wa bibû, gereka her zûn serbest veradîyû. Mesela mi ra persî, ez vûna her kes zûnî xwi di serbest o, hurr o. Yew zûn yewna zûnî ser ra nîyo. Yo ca di vêrena, vûnû Peyxemberî vatû “Ez ereb a, Qur'an erebkî yo, zûnî ehlî cennetî

erebkî yo, aye ra erebûn ra hes bikerîn”. O ûydûrma wo. Toyê (tebayê) aye w’ hedîsî pîya çîn o. Bin pa çîn o. Muheddîsî ser o xebîtîyê, tesbît kerdû ke o vate hedîs nîyû. Peyxember eleyhîsselamî ina qal nîvata. Bênatêy (beyntarî) zûnûn di ferq çîn o. Yo merdim çimî heqaretî ra bûnîyo aw zûnî bîn ra, xetayêka zaf pîl a. Hem dînen xetayêka pîl a hem zî hetî heq û huqûqî însûnûn ra.

W. K. Merdimîn: Ma teşekur kenî. Ma ti zaf eciz kerdî. Homa to ra razî bo.

Mela Mehemed: Allah şima ra zî razî bû. Ez zî zaf memnun biya. Çi ma dest ra bêrû, ma teksîr nîkenî. Ma gunekar î, ma aciz î, ma layiqê îni vatûn zî nîyî...

W. K. Merdimîn: Estaxfîrullah.

Mela Mehemed: Mecburî ya. Kurmûncî vûnî: “Ji tunebûna mêran, navê dîk danîne Evdirrehman”. (Huyeno.) Ma mecbur î. Ay alim pîl şî, înkê dewr kota ma. Eg’ ma nîvajî, ma mesul î.

W. K. Merdimîn: To dî vanê “Gure merdimî qewimîya...”

M. Mehemed: E. Qewimîya. Vatê verênû. Mi tay vatê verênû zî ardîbî pêser la hama tamam nêbî.

W. K. Merdimîn: Tîya de, Vate de zî xeylê vejîyayî û hema dewam kenî. Îdyomî yanî deyîmî zî estî.

Mela Mehemed: Mîyûn millet di, ez vêr ra eşnawena û nusena. Hama tamam nêbî. Ay zî, wexto g’ mi kerdî tamam, ez şima rî şawena.

Dara Hênî, 4 Temmuze 2003

MEWLIDÎ ZAZAKÎ

Mela Mehemedê MURADAN

1

Allah, nûmê xaliqî mawo 'elîm,
Hem 'ezîm û hem kerîm û hem rehîm.
Ma pê yi dest kerdi mewlidî nebî,
Ay hebîbî, ay tebîbî, ay ummî.
Hemd û şukr û medh û fexrî tim dewam
Rebbî ma rî zu'l-celalî bî't-temam.
Yi ma kerdî ummetê Ehmed' hebîb,
Ay nebîyî, ay resûlî, ay tebîb.
O resûl ku serwerî pîyor enbîya,
Dilberî* ay ewliya û esfiya*.
Wi zê yo ruej ku munewwer dilber û.
Pîyorê 'alem nûrî yi ra enwer û.
Qey* xatir yi tewbey' Adem' bi qebûl,
Xerqê tûfan ra xelas bi Nûh Resûl,
Îbrahîm rî adirî Nemrûd xedar
Bi zê yo baxçe ke cennet nûridar.
Nûrî yi ra fayde vînen dar û ber,
Hem nebat û gul û reyhûn mu'teber.
Ma tu rî vaj' mewlidî Ehmed Resûl,
Mertebê yi Allah hetî zaf qebûl.
Ma'nê mewlîd wesf û medhî Ehmed' î.
Vatiş û te'zîmikerdiş' emcedî*.
Gueşdarî kerdiş û bi eşq û sefa
Ûmeyîş yi ina dunya wa cefa.
Kûm ku înkâr bikerû ay mewlidî,
Gueşdarî wesfê yi hol û in qeydî.

O nîwazen gueşdarî wesfî Resûl,
 Hurmetî Peyxamberî nîken qebûl.
 Gueş yi wa mekuw, wa vajû o betal,
 Çunkî o şeytanî dir* bîyû heval.
 Hîvî ma şew û ruej tim-tim dewam.
 Ehmed û Mehmud, Muhemmed wesselam.
 Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
 Bid' selatû weselamî, ey heval.

2-ENÛ MEBHES* XELQÊ NÛRÎ PEYXEMBER ('eleyhî selatû wesselam)

Bizûnê ewwelî mexlûqî îlah,
 Nûrî Peyxamberî ma w' bêştîbah*.
 Yi wa ver çine bi mexlûqêk ebed.
 Xaliqî ma têna bi; wehîd*, ehed*.
 Waştî xelqî kero mexlûqêk 'ezîz,
 Yi hetî şîrin bû mehbûb û temîz.
 Xelqî kerdi nûrî Ehmed' serwerî.
 Seyyîdî mexlûqê pîyorin, rehberî.
 Badê o nûr' yi ra viraştî qelem,
 Hem hîcab û hem melaîk o sebeb.
 Yin dima lewho temîz, 'erşî 'ezîm,
 Pîyori rûhî, cennet û berzex* 'emîm*.
 'Erş' yi bi yo yaqutêko zaf kebîr,
 Mîynî yi bi cewher ez* nûrî beşîr*.
 Awê nûrî ay hebîb da cewhere,
 Cewher bi behrêko pîl serwere.
 Hûncî* aw nûr ra viraştî heşt melek,
 Yin ra vûnî Hemletu'l-'erşî* gelek.
 Yo hewayko zaf bi şîddet xelq kerd,
 Koti bîn ay behrî bi şîddet û serd.
 Behrî ra virazya kef* û hem dûxan*,
 Kef' yi bi 'erd û dûxan bi asîman.
 Şîddetî heway da a aw, hem hewa,
 Adirî cehîm virazya her weha*.
 Bêheddi melêk virazyê bêhîsab,
 Nûrî Peyxamberî ma ra bê'îtab*

Tikê 'erdî ser îbadet kên dewam,
Tikê ezmûn di îbadet kên tamam.
Çiqas fêkî esta, sebze û nebat,
Pê nûrî Ehmêd rasena qat bi qat.
Xulasa, xaliq o, xelq kerd pîl û pîl,
O hebîb û dilber û şîrin xelîl.
Eşq û nûrî yi ra gelek dilbirîn*,
Enbîya û esfiya û mumînîn.
Hem gelek wesfî yi vatû ewlîya,
Mend muheyyer medhî yi di esfiya.
Çunkî eslî her çî wo o Ehmedi,
Hem hebîb û hem resûl û emcedî.
Şew û ruejî wesfî yi vajî dewam,
Qet xelas nêbenî ta ruejî qîyam.
Ay hebîb ra hes biker bi rûh û can,
Cehde û sunnet yi bigir ey ciwan!
Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
Bid' selatû weselamî, ey heval.

3-ENÛ MEBHES' NEQLÎ NÛRÎ HETÎ ECDAD' HEBÎBÎ YO

Kerd rîwayet Ka'bu'l-Ehbar*, yarî yi,
Yo rîwayetko sehîh û vatê yi.
Vatû: Weqta xaliqî 'erd û sema
Waşt xelq ker' rueşnayê çimûnî ma,
Ay resûlî bîyarû dunya lacerem*,
Muqtedayê* enbîyayê muhteşem,
Xelqî kerdî Ademî babî beşer.
Nûrî Peyxamber' resa yi mu'teber.
Şu'le da mîyn çimûnî yi d' zê ruejî,
Nûrî ruejî nûrî yi ra w', çî vajî?
Yi ra pê vindertî seyr kenî melek',
Nûrî Ehmed' Ademî di zaf, gelek.

Mend muheyyer Ademi va: Ya kerîm,
Qey min a pey vinderti îî, ya rehîm?

Xaliqî va: Seyr kenî nûrî hebîb,
Paştî tu ra ez yi vejena, edîb.

O hebîb û dilber û şîrin' pîyorîn,
Hem reîsî ewwelîn û axirîn.

Ademî va: Ez wazena biv'nî nûr,
Qey ku qelb' mi bivînû rahet, surûr.

Xaliqî da vînayîş bi Ademî,
Da selati pê îîmûn ardi hemî.

Va Hewa ra: Bizûnî qîymet' nûrî
Neslê ma ra o layiq' peyxamberî.

Weqta koti rehmê dadî laj' Hewa
Şîsî*, nûr şî rîy Hewa Dadî weha.

Şîsî ûme dunya bi keyf û surûr,
Nûrî Ehmed' çarê yi di bi zuhûr.

Ademî va: Qîymetî nûrî bizûn,
Çunkî nûrî peyxamber' axirzemûn.

Ti z' weled' xwi r' bik wesîyyet, nîz* û
Wa nîkeh bikerî cinyûn temîzû.

Xulasa nûr resa 'Ebdulmüttelîb,
Mîyn qureyşûn di reîs û hem hebîb.

Weqta varûn nivarên kerdî du'a,
Qey xatir nûr bînî meqbûl her weha.

Yi ra pey, o nûri ûme bî't-temam,
Resa 'Ebdullah', babî şahî kîram.

'Alimûn' ehlî kitabî ay zemûn
Zûnênî o nûrî Ehmed', hem 'eyûn.

Vatî: O nûr 'Ebdullah nîyû, ay Resûl.
Dînî ma pê yi betal benû melûl.

O betal ken putperestî, kafirî.
Kûm qebûl nik', benû ehlî adirî.

Nûri ûmi resa paka Amîne,
Kênê Weheb, hem 'effê*, mûqine*.

O Weheb seyyîdî Benî Zuhrete
Neslê yi pak a, qebûl, bêşubhete.
O resûl dadî xwi ra bibi têna,
Nê bira nê wayî, meqsûd* û muna*.
Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
Bid' selatû weselamî, ey heval.

4-ENÛ BEHSÎ WELADETÎ PEYXAMBERÎ MA (‘eleyhî selatû wesselam)

Gueşdarî bik' ti weladetî Resûl,
Tu rî vajî ez bi şeklêko qebûl.
Weqta koti hemlê dadî xwi beşîr,
Zaf 'elamet' ûmê meydûn, bi xebîr*.
A şewi d' heyvûnûn' Mekke bitemam
Va: Koti rehmê dadî xwi o humam*.
Hem çiqas textî mulûkûn estî zaf,
Pîyorî paştser kotî war, bêxîlaf.
Padîşey ser' textî pîyore gêrê lal,
O ruej lal mendî ba huzn û melal*.
Heywûnî meşriqî wehşî vazdê xerb,
Ayê* xerbî ûmê şerqî bi edeb.
Mijdûnî dîn yobînî zewq û sefa,
Qey ku yenû dunya Ehmed, Mustefa.
Hemley dadî d' mendi new aşmî mecîd*.
Amîna qet nêdî yo zehmet' şedîd.
Hemû* hemlê dadî xwi di b' muctebah,
'Ebdullah babî wefat kerd ah û ah!
Va melaketûn: Yetîm mendi hebîb,
Ya îlahî, derdimendûn* r' ti tebib.
Va: Ez a hafiz, mu'îni tim, dewam,
Qey hebîbî xwi Muhemmed wesselam.
Heme 'alem mi viraşti qey hebîb,
O reîs û mu'teber û dil-edîb.

A şewi d' kerdî a berî cennetî,
 Hem ayê ezmûn qey şahî ummetî.
 Amîna vat: Weqta şeş aşm' bî tamam
 Hûnî mi d' va "Hemlî tu xeyru'l-enam"*.
 Hûn d' mi ra va "Nûmê yi Muhemmed û,
 Efdelî mexlûqûn o, o Ehmed û.
 In halî xwi çew ra mevaj hurmeti,
 Ken' hesûdî kafirî şah' ummeti".
 Vûna: Ez têna b'ya weqt' weladetî,
 Nê cûmêrd bi nê cinî ay sa'etî.
 Mi dî yew sewtêk 'eceb hucrê xwi di,
 Ruej duşenbi tersawa ez o qeydi.
 Zê yo pêl teyra sipî da qelbî min,
 Tera vejya ters û lerz pîyor bedên.
 Ez ûnîyawa, şerbetêko zê şitî,
 Ez têşûn bîya aşimit* berd kurbetî*.
 Mi ra vejîya nûrêko 'eceb kesîr,
 Nûrî Ehmed, Mehmudî, şahî kebîr.
 Mi dî çend cinî ke derg bî zafî-zaf,
 Mi va qey yi neslê ay 'Ebdulmenaf.
 Dowrî mi d' nişt' rû pîyori ba edeb.
 Mi va "In ça ra ûmê ya le'l-'eceb?"
 Va "Êna yo Asye, cinê Fîr'ewnî,
 Yo zî Meryem, dadî Îsay, bizûnî.
 Ay cinî bînî zî hûrî cennet î.
 Êmê, qey teşrîfî şahî ummet î."
 Mi dî kerd ra mîyûnî 'erd û asîman
 Yo îpek, rind û delalî bêguman.
 Mi dî vindertî hewa ra merdumî,
 Dest' yini d' mesînî rindî, dem demî.
 Ez dûna yo areqêko zaf delal,
 Buyê yi zê misk û 'enber, ey heval.
 Ême yo ref' teyrûn, zumrud ra w' neqûr,
 Pêlî yin zî yaqutî ra, ey sebûr.

Çimî mi bî a, mi dî meşriq û xerb,
In heme qey hurmetê şahî 'ereb.
Di-hîri beyraqî, yo şerqi d' yo xerb,
Yo zî serî Kabe di, fexrî 'ereb.
Manê yi ina wa: O dîno mubîn,
Pîyorê dunya d' benû hakim, pê emîn.
Amîna vat: Ez girewta şiddetî,
Mi teni xwi da b' cinyû bi dîqetî.
Mî rî bi a lehza o şahî, emîn,
Ûmi dunya, pê muşerref bi zemîn.
Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
Bid' selatû weselamî, ey heval.

5-ENÎ BEHSÎ MERHEBA W'.

Pîyori 'alem pê ûmeyîş yi bi şa,
Eşq û cezbe ra pîyorin va: Merheba.
Merheba, ewwelî mexlûqûn ti yî,
Muqtedayê enbîya pîyorin ti yî.
Merheba, ey rueşnayê çimûnî ma.
Merheba, ey derdûnî r' dermûnî ma.
Merheba, ey rûh û canî 'alemî.
Merheba, ey derdî eşqî r' melhem î.
Merheba, ey 'alemî r' ti rehber î.
Merheba, ey ewliyûnî r' ti serwer î.
Merheba, ey aşiqî tu dar û ber.
Merheba, ey ti ma rî zaf mu'teber.
Merheba, ey muqteday' ruejî qîyam.
Merheba, peyxamberûn rî ti îmam.
Merheba, sahîb' şefa'etko pîl î.
Merheba, eşqî bulbulûn r' ti gul î.
Merheba, eşqî tu ra yi geyrê lal.
Şew û ruej wesfûn tu vûnî bêmelal*.

Merheba, ey dara wişk berma xwi ri,
 Weqto firqet kerdi yara dilberi.
 Merheba, ey şûnê ummeta axîr.
 Ti ma war d' nêverdî, ey şahî kebîr.
 Merheba, peyxamberî axirzeman.
 Ti şefa'et biki ma rî, el-eman!
 Merheba, ey ma gunehkarî zelîl.
 Keyrî hubb' tu çin û ma rî yo delîl.
 Merheba, ey hubb' tu ra ma mest û lal.
 Walehû heyranû ba* huzn û melal
 Merheba, ey derdimend a derdimend.
 Bik' şefa'et qey nûmê Wahid, Ehed.
 Ti efû ker gunûnî ma, ya selam!
 Qey xatir ay serverî, şahî kîram.
 Qey xatir nûmûn xwi y' holûn, ya îlah!
 Ma ra dur kir şeytûnî pîs, ah û ah!
 Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
 Bid' selatû weselamî, ey heval.

6-ENÛ BEHSÎ MABE'DÎ WELADET'

Amîna vûna bi vatêko şîrîn:
 O bi îlac, melhemî derd û birîn.
 Ûmê 'erdî seri şî secdi Emîn,
 Hur di giştî xwi dey rayî bi evîn*.
 Îşaret dûn kî îlah wahid, ehed.
 O zî pîl viraştû ay xaliq' semed*.
 Dima yo horêk sipî, ezmûni ra
 Ûmi girewt kerdi durî o mi ra.
 Sewtêk ûme va: Biçarnên şerq û xerb
 Seyrî behrû bizûnî şahê 'ereb.
 Pîyorini ra vajî wesf û nûmê yi,
 Sûret û mana û resm û cismê yi.

Nûmê yi, yo Mahî yo, kufr mehw ken,
Muşrîkûn û kafîrûn mexlûbi ken.

Zaf zemûn nişi ardi şahî kîram,
Mîynî yo lîbasko sipî bitemam.

Lu'luî* ra hîri meftê* hey yi dest,
Meftê nusrêt, meftê ribh*, yo z' nubuwwet*.

Hewrêkî bîn hûncî girewt Ehmedî,
Deha pîli b', nûranî û emcedî.

Sewtêko zaf yi ra yenû, hem 'eceb.

Hûncî girewt berdi o şahê 'ereb.

Va: Biçarnên in mubarek şerq û xerb,
Pîyor' mexlûq wa teberruk bib 'eceb.

Hîri tenî ûmê şit bejna delal'

Piştî pê birsim* û misk ey şepal*.

Qelb' yi şeq kerdi bi lutf û nîyaz
Kerdî pîrr hîkmet û îlm û serfîraz

Kerdî pîrr îman û eql û quwwetî.

Muhri kerdi qelbi şahî ummetî.

Va: Gelek mijdûnî ayini r' tabî' î.
Ehlî îmûn şer'î tu rî qanî' î.

Ay kî tu nişnasnî kafîr' adir î,

Yi vînen o ca di qehrî Qadir î.

Ûme dunya sunnet kerdi û temîz,
Mesrûren, mextûnen*, bizûn, ey 'ezîz!

Mend 'eceb pîrîk yi 'Ebdulmattelîb,

Va: Enû lajî mi zaf pîl û edîb.

Serwerî mexlûqûn heme bî't-temam.
Tim yi ser bû esselatû wesselam.

* * *

Weqt şefêq Mekke d' ûme dunya hebîb.

Muşkîlatî kerdi helli ay tebîb.

Ay ra o weqt her şewi d' meqbûl o zaf
Du'a yi di qebûl a, hem bêxîlaf.

Senî ûme dunya kerd zikrî letîf,
 Ewwelî va celal û rebbî refî'.
 Tikê vûn "Allahû ekber" va hebîb,
 Veqta dadî ra bi o şahî edîb.
 A serri d', xalîq pawit xatîr' yi ra
 Ehli Mekke kafirûnî filî ra.
 Eshabî Fîl kerd hucûmî Kabeyî,
 Allah yi zîr û zeber kerd, bendeî.
 Yi ra nibîn' bînî 'ebdî* kafirû.
 Yi çî nîkerd, çunkî xaliq qadir û.
 Hurmetî yi nînû 'edd* û hem hîsab,
 Şew û rueji ma vaji, bêirtîyab*.
 Rûh û cûn, mal û mulkî pîyor fîda.
 Ay hebîb rî delîl û rehber Huda*.
 Bik' şefa'et ti ma rî rueji qîyam,
 Ma gunehkarî zelîl, tim-tim, dewam.
 Ger ti bulbul' aşiqê baxî cemal,
 Bid' selatû weselamî, ey heval.

7-ENÛ MEBHES' WESFÊ HEBÎBÎ, HEM DU'A

Ay resûl î, ay hebîb î, serwer î,
 Eşq û hubb' tu benû qelb ra kederî.
 Wesfî tu zê miskî dûno buya weş,
 Pê vatiş nîqedyeno pê pûnc û şeş.
 Mu'cîzey tu zêdey' pîyorê enbîya.
 Feyz û nûr gên tu ra pîyorî ewlîya.
 Çunkî ti îmam î, mutleq rehber î.
 Enbîyûnî r' ewlîyûnî r' serwer î.
 Mu'cîzo pîl tu rî Qur'anî Kerîm
 Hedyâ kerdû tu rî ay rebbî rehîm.
 Hukmî yi qaîm o ta weqtî qîyam.
 Pê yi cehdey xwi şinasnen xas û 'am.

Kûm ko vêr xwi tadû yi ra kafir û.
Kûm benû wa bibû cey yi adir û.
Xaliqî dabi hebîb' xwi eqlo tam,
Hes nikerdi ena dunya ra dewam.
Zûnênî warêko veng a, sahir a.
Însûnî xapnena, bizûn, ey bira!
Mird niwerdîn nûno cewîn ay 'elîm.
Ger biwaştî, kueyî bînî zerd û sîm.
Zûnî yi bibi zaf fesîh, tam û tam.
Şîrin û meqbûl bi cow'* xas û 'am
Dindûnî mircûn zê vora yoşewî,
Tera vijên nûrêko hem manewî.
Rîy yi nûranî, zê aşmê bin' horî,
Weqta vejêna tever ay pîyorî.
Ma rî lazim ma bîyer*exlaq Resûl,
Çunkî exlaqî yi pîl û zaf qebûl.
Temîzî ra hes kerdî zaf ay Resûl,
Hem bi zahir hem bi batin bik' qebûl.
Zaf sexî* bi, destakerdi tim, dewam.
Çiko bibên, nivatîn "ney" qet, mudam*.
Vatêko bêfayde nivatîn ebed.
Vatê yi bib wehyê xaliqî ehed.
Yo çiki bivatê, kerdîn gueşdarî.
Vatê yi nibirnênî qet, bê yarî.
Halî eshabûn xwi tim persênî zaf.
Şefqet û rehmê yi zafi b', bêxîlaf.
Rehetê xwi têna niwaştî ebed.
Ayê pîyorê ummet waştî bi kebed*.
Ina dunya di niwaştî ay humam
Ummetê yi şêr' delalet, qet, mudam.
Adiri d' hetta bibû ferdo wehîd,
Ummeti ra razî niben o mecîd.
O kenû zar û fixan' şefa'etî,
Kenû xelas adirî ra ummetî.

Îş û karî xwi d' kerdîn muşawere,
 Eshabûnî xwi diri dînî çare.
 Nivatîn "Ez zûna, in mî r' bes, tamam".
 Nefsê xwi şikte girewtîn tim, dewam.
 Emrî eshabûn xwi kerdîn bi cîhad.
 Cîhadî kufrî bû, nefsi bî's-sedad*.
 Zaf helim bi, exlaqêk hîra, temîz.
 Qey menfe'et' hêrs nibenû o 'ezîz
 Ger muxalîf şer'î bid'yênî hebîb,
 Hêrs bînî, qebûl nîkerdîn ay edîb.
 Qewmî yi dindûnî yi kerdî şehîd,
 Rîy yi kerd birîni ehlî kufr', 'enîd*.
 Hûncî zowt puri nêda, kerdî du'a,
 Va: Nêzûnî, bid' hîdayet yin, îlah.
 Xulasa exlaqî yi Qur'an Kerîm,
 Emr û nehy û we'de* û we'îd* 'emîm.
 Kûm bigîro vatê Qur'an bî't-temam
 Yi girewto exlaqî Resûl humam.
 Ma rî rehber ancaxi o Ehmed o.
 Kafir û fasiq nîy, lakîn emced o.
 Kafîrûn dima meşû ti, ey ciwan!
 Hur dî dunyay tu şînî, zînhar, eman!
 Ez ça eşkena bidî wesfî Resûl,
 Bi enû fekî xwi w' pîs, hem zelûl?
 Ya Resûlellah, şahî axirzeman,
 Ma xwi eşti lingûnî tu, el-eman!
 Bik' şefa'et ma rî der* ruejî qîyam,
 Vatê tu meqbûl o cê xaliq' enam.
 Dunya de bivînî kowtî xefleti,
 Ti bigîr destî ma, şahî ummeti.
 Ya îlahî, rehmê tu zaf a, kesîr.
 Ma efû ker, ti xefûr û ti xebîr.
 Ma biker tabî'î şahî ummeti,
 Ma cema'et' yi diri şî cenneti.

Ti efû kerî mumînûn û mumînat,
Bidî îmûnko kamilî weq̄t' sekerat.

Ha weş î ha ayî g' merdî mumîn î,
Ti efû ker, halî pîyorin pê zûnî.

Qey xatîr al û sehaban bî't-temam,
Qey şehîdûn' Uhûd û Bedrî kîram.

Qey ayin kî ehlî qelb î, hem huzûr,
Şew û rueji ta'eti kên bêfutûr*.

Tersi Hûmay ra çimûn ra kenî war
Hesrû, rijnenî zê varûnî wesar.

Hem bi hurmet' heccacî Beytu'l-heram,
Vûnî "Lebbeyk", ken tewafî xas û 'am.

Ma efû ker, hem cema'et' hazirî,
Gueşdarî ken mewlidî Peyxamberî.

Ma ra durî bikere derd û bela,
Bid' şîfa nîweşûnî ma, muhtela*.

Bik' nesîb ma rî zîyaret Beytu'l-heram,
Qebrê Peyxamberê ma, şahê kîram.

Bik' nesîb nefes' peyin d' şehadetî.
Ma ra durî k' şeytûnî ser la'netî.

Quwwet û zefer, yewî, hem ittîfak
Bid' pîyorin ehlî îmûn', bêiftîraq*.

Wa bîyarî war beyraqê dişmên' pîsî,
Kafirî, mel'ûnî, herî, îblîsî.

Qey rûhî pakî hebîbî serwerî,
Al û eshab tabî'in kî rehberî.

Hem qey rûhî ehlî îman', ecme'in*.
Hem qey rûhî in feqîrî dilbirîn.

Hem qey ay kî bêumîd î, bêberat*,
Fatîha biwûnî, ya dir selewat.

Transkrîbekerdoxî: W. K. Merdimîn & N.Celalî

* FERHENGEK

aşimit: şimit, şimit a

ayê: yê, ey

ba (fariskî de): bi, bi ... ra, bi ... ya, reyra, reyde

berzex: Goreyî bawerîya îslamî cayo ke rûhî ganiyan heta roja qiyamete tede manenî.

beşîr: merdimo ke mizgîne (mijdûn) dano

bêberat (bêberaet): bêxelasî, bêreyayîş, bêfelat

bêfutûr: bêsisîtîye, bêsisîtayî

bêiftîraq: bêcîyayî

bêirtîyab: bêşubhe

bêştîbah: bêşubhekerdiş

bê'îtab: bêlomey, bêcîgir

bêmelal: bêecizbîyayîş, bêecizî

bîrsim: îrbişim, birîsm, helbîsim, îpeg

bî's-sedad: bi rastîye, pê raştî

bîyer (mesderê "gîrewtî_"î ra: bigîre (**ma bîyer:** ma bigîrî, ma bigêrî)

cow': cayê, coy'

der (fariskî de): de, di

derdimend (fariskî de "derdmend"): wayîrî derdî, xemgîn

dilber: oyo/aya ke zerrî beno, zerrîberdox

dilbirîn: zerrîbirîndar, zerrî ra birîndar

dîr: de, di; pîya, reyra, reyde

dûxan: duman

'ebd: kole

ecme'in: pêro, heme, têde, têvter, top, kulî

'edd: hûmaritiş, amordiş

'efife: biîffete, wayîra namusî

ehed (erebkî de): yew

emced: zaf wayîrî şerefî, zaf wayîrî heysîyetî

'emîm: pêroyî, heme'yî, umûmî

enam: mexluqî, ganîyî

'enîd: zaf rikîn, zaf înad

esfiya: kesî pakî, kesî raştî û semîmî

evîn: heskerdiş, sînayîş

ez (fariskî de): ra

Hemletu'l-'erş: Çar melekî ke 'erşî Homayî pawenê.

hemû: hema, hama

Huda: Qur'an

humam: wayîrî hîmmetî, wayîrî ezmî

hûncî: ancî, reyna

Kab'u'l-Ehbar: Yew sehabî yo.

kebed: cîgere (**bi kebed:** cîgere ra, zerrî ra)

kef: kew, kepuş

kesîr (erebkî de "kurûb"): zaf, bol

kurb (erebkî de "kurûb"): xemî, kederî, endîşeyî

lacerem: bêguman, bêşik,

lu'lu: încî

mebhes: qism, fasil

mecîd: wayîrî şerefi, berz

mefta (erebkî de "miftah"): mifte, ziwani kilitî, kilit, anaxtar

melal: ecizbîyayîş, ecizî

meqsûd: çîyo ke wazîyêno (yeno waştîş)

mextûnen: sunnetkerde

mubtela: keso/kesa ke bîyo nêweş yan zî aşîq

mudam: tim, timûtim; hertim

muna: çîyê ke wazîyênî (yenê waştîş)

muqteda: 1)keso ke bîyo nimûne 2)keso ke vernî de

mûqîne: wayîra çenaetî, aya ke qet'î zana

nîz (fariskî de): zî, jî, kî

nubuwwet: peyxamberîye, peyxamberî

qey (qê): seba, semedê, qandê

ribh: kar, karo menewî, qezenc

semed (erebkî de): 1)zaf berz 2)oyo ke muhtacî çî kesî û çîyêkî nêbeno, Homa.

sexî (erebkî de): destakerde, comerd

şepal: 1)leyîrî (çêlikî) şêrî 2)rind

Şis: Şit Peyxamber

we'de: sozî holî, we'dkerdişî çîyanî başan

weha: wina, winasî

wehid: tenya (têna), yekta, tek

we'id: sozî xirabî, we'dkerdişî çîyanî xiraban

xebîr: xeberdar, zanaye

xeyru'l-enam: Holî pêro mexlûqan. Başî heme mexlûxan. Yew sifetî Hezretî Muhemmedî yo.

EZ NÊWEŞ A

Ercan SARIÇİÇEK

Ez nêweş a ortê cay de
Tabîb bira reyê bê nîyade
Canê mi de zaf êş esto
Ez nezan a, çare bide.

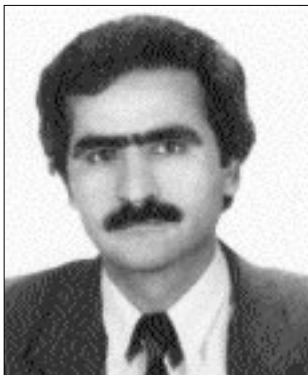
Sir bimano ortê ma de
Heq, heqîya raya ma de
Merdene ra nêtersena
Wazena bimirî, erdê ma de.

Çerxê dinya çerexîno
Axrete rê çare çin o
Kata bierzîme û se bikerîme
Na dinya da cayê ma çin o.

Ercan a ez, menda tenge de
Nebî û gerçeg a veng de
Welat ra dûrî, xurbete de
Menda destê Ezraîlî de.

21.10. 2002

FEKANÎ ZAZAKÎ (KIRDKÎ) Û PROBLEMÂNÎ STANDARDÎZEKERDIŞÎ SER O

Mehmet UZUN

Zazakî (kirdkî, dimilkî, kirmanckî) de çend fekî estî

Kovarê Vateyî û xebata ke dormeyî aye de bena, heta nika epey yew mesafe girewto. Termînolojî, raştnuştiş, cigêrayîş, arêkerdiş, standardîzekeke diş û sewbîna babetan de gamî muhîmî amey eştiş. Na xebat, mîyanî şarî ma de, hem ê welatî hem zî ê teberî welatî de, hêdî-hêdî ca gena. La na xebat, hema yew destpêk a, vernîyê naye de yew rayîro derg û dila esto.

Nê da-hîris serranî peyênan de bi zazakî xeylêk çî amo nuştiş. Tewrî na ya zî, merdim nieşkeno vaco ke hetî standardîzekeke dişî ya yew raverşîyayîşo gird esto. Pêra nêzdîkerdişî fekan û standardîzekeke dişî zazakî wext û xebat wazeno.

No war de, bê (bîye) qedexe (yasax) û tedayê dewlet, sewbîna çend sebebî taybetî (xususî) estî ke ez wazena tîya de behsî înan bikerî.

1)Zazakî, hem erey destpêkerda ameya nuştiş hem zî polîtîkayê dewletê tirkan ra firset û îmkan nidiyo ke mîyanî roşnvîran û şarî ma de bibo muştêrek û standard.

2)Heta nika ziwan, kultur û folklorî ser o xebata ferdî bîya. Dezge û sazgeyî nivirazîyey. Dewletê tirkan heta ewro rayîr nêdo ke no war de zî xebat bibo. Xora gazete, kovar û kitabî vetiş, radyo-televîzyon û mekteb akerdiş ûsn. hema ra zî qedexe yî.

3)Mîyanî fekanî zazakî de ferqî estî. No zî yew sebebo zmuhîm o ke heta roja ewroyin zî nuştiş û gramer de mabênî (bênatay) mintiqayan û fekan de nê ferqî estî. Heta yew demo dergi zî ko (do) devam bikerî.

4)Ê ke bi zazakî nusenî, alfabe ra bigêr heta gramer û raştnuştiş,

ekseriyet her kes goreyê xo yew rayîr ra şino. Her kes goreyî fekî mintiqayê xo nuseno. Roja ke nuştişî zazakî destpêkerdo ra heta ewro, yewkerdişî (standardîzekerdişî) ziwanî ser o yew xebata muşterek û muhîm nibîya. Sewbîna sebebî zî estî, la merdim hewce niveyneno pêruno ser o vindero. Kovarê Vateyî û dormeyî ay ra teber, ewro zî kirdan (zazayan) mîyan de no war de yew xebata balkêş nibena.

Bêguman, şarî ma û bîlxessa wendoxî, ney ra zaf zirar veynenî. Wendoxî, nêzanî ke se bikirî, kam rayîr tepşî, kamî dima şiyerî. Her kovar û nuştayo newe ke wanenî, şaş benî, tede manenî. Wendoxî, nê kovar û nuştayan de yew alfabeya muşterek dahî niveynenî. Ney ra zî, zaf rey (girangî) hewesî wendoxan şikîyêno. Yew dezgeyo ortax û wayîrî (waharî) selahîyetî ke na xebat organize û koordîne bikero, wendox û nuşttoxan rî bibo referans çin o.

Heta ewro zazakî ser o bê (bîye) sanikan, tekstanî folklorîkan, şîran, hîkayeyan, nuştayan, heta romanen çend hebî ferheng û gramerî zî nusîyayî. Wexto ke merdim nînan waneno, veyneno ke nê bingeyî xo de fekî mintiqayan ra nusîyayî. Yew wendox, wexto ke geyreno yew çeku (kelîme), her ferheng de yewna tewir raşt yeno.

Mavajî ke merdim wazeno biewnîyo çekuyanî "ağaç", "dağ", "kız", "toprak" û "ışık/aydınlık"î ra. Her nuşttox, nê panc çekuyan ferhengani cêrênan de tewirna nuseno:

1) Malmisanij, Zazaca-Türkçe Sözlük/Ferhengê Dımilki-Tırki, Jina Nû Yayınları, Uppsala 1987:

dare/darı/dar: ağaç

keyna/kêna/çêna/çena: kız

ko/kû/kuwe/kue: dağ

herî/herrî: toprak

roşn/ruweşn/roşt: aydın, aydınlık

2) Munzur Çem, Ferheng Kurdi-Tırki (Zazaki), Stockholm 1994:

dar/e [e: erkek]: 1) ağaç 2) kuru ağaç parçası, tahta

çêna/d [d: dişî]: kız

ko/e: dağ

wele/d: kül, toprak

roste/d: ışık

roşte/e: ışık

3) Mesut Özcan, *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1997:

darre: ağaç

çena: kız

ko: dağ

wele: kül, toprak

roşyt: ışık

roştiye: aydınlık

4) Turan Erdem, *Ferheng: Zazaki-Tırki/Tırki-Zazaki*, Doz Yayınları, İstanbul 1997:

dar: ağaç

keyna: kız

ko: dağ

erd/xer: toprak

roşn: aydın, aydınlık, ışıklı, parlak

5) Harun Turgut, *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Tij Yayınları, İstanbul 2001:

dar: ağaç

kuë/ko: dağ

keyna/kêna: kız

herr: toprak

ruaşn/roşn: ışıklı, aydın, aydınlık

6) Mehmet Aydar, *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2003:

dar: ağaç

keç: kız

kenaezeb: evlenmemiş kız

kuerez: sıra dağlar

herrın: topraklı

rueşn: ışık

Merdim eşkeno (bese keno) zaf nimûneyanî winasîyan bido la hewce

nîyo. Bîlxessa alfabe û raştnuştiş de wendoxî qet nieşkenî mîyan ra vecîy, cîya-cîya û tewir-tewir herf û îşaretî estî; her kes yew qayde ya nuseno. Alfabe dahî ortax nîya. Çîko tewr (en) xirab zî çew (ço) vateyî xo ra nîno war, her yew îddîa keno û wano ke "Ez raşt a, ê bînî xelet î".

Ez bi tecrubeyî xo zana ke no hal semedê (qandê) wendoxan çiqas zehmet o. Wexto mi dest bi wendişî zazakî kerd, mi bi xo zaf zehmetî dî. Ez zaf rey hêrs (yers) bîn, moralî mi xeripîyên. Hetta, goreyê mi, nê merdimanê ke nuştên zazakî weş nizanên. Goreyê mi nînan ra zafin xelet nuştên. Tabî mi o wext, ferqî ke mîyanî fekanî zazakî de estî, hol nîsinasnên. Mi xo het vatên: "Nê merdimî zazakî nêzanî, ziwani mayê weş û delalî berbat kenî. Tay zî xora binî tesîrî kurmanckî (kirdaskî) de mendî, coka wina qalî kenî û nusenî." Mi tenya wina (ûna) nivatên, mi qelemê xo girewtên û goreyî fekî mintiqayê xo raşt kerdên. Labelê wext mîyan ra vîyert, ez zazakî ser o vinderta, mi dî ke mesela wina nîya. Mi dî ke zazakî de çend fekî û mîyanî nê fekan de ferqî muhîmî estî. Zazakî de yew raştnuştişo standard hema niviraziyo. Nînan ra yew qisimî, goreyî fekî mintiqayanî xo raşt nuştên. Xora eke merdim tede kay nikero, yanî formî ziwani yê otantikî nibedilno, merdim nieşkeno vaco ke "fekî filan mintiqa raşt o, filan mintiqa xelet o". Ziwano ke şar (xelq) pê qalî keno, xo gore raşt o, yew mentiqî ey esto. Labelê ziwani de, heqî merdimî esto ke mîyanî çend forman ra yew formî tercîh bikero. Wina nêbo ziwani de standardîzekerdiş niviraziyo. La heqî merdimî çin o ke formanî bînan înkâr bikero, zor ser no, yan zî qijik veyno. Ney ra zî mi gore, fekî ke ewro estî, pêro zî goreyê xo raşt î. Çîko merdim bikero, nînan nêzdîyê yewbînan bikero, standardîze bikero yan zî formo en musaît kam o, ey formî bigêro. Bêguman semedê ney zî tayê krîter û şertî estî.

Senî ke mi cor de zî vatibi, zazakî de çend fekî estî. Sey fekî Çewlîg-Palî, fekî Dêrsimî, fekî Sêwregi-Çêrmûg-Şankuşî û sewbîna cayan. Ez wazena nê nuştayî xo de çend ferqî bingeyênî ke mîyanî nê fekan de estî, nînan ser o vinderî. Hîna zaf fekî Çewlîg-Palî û fekanî bînan bidî têver. Mi waştên cayanî bînanî ke zazakî tede qisey (qalî) beno -sey Motkî, Sason, Sêvas, Sariz (Kayserî), Aldûş (Gerger) ûêb- ra zî tayê nimûneyan bidî. La çî heyf ke nê mintiqayan ra tekstî mi dest de çin î. Ez bi xo zî zazakîyê (kirdkî) nê mintiqayan ser o wayîrî zanayîşî nîya.

Herçiqas tayê mintiqayan de tayê qaydeyan de ferqî bibî zî, bingeyî

xo de, feki nê mintiqayan pêra nêzdi yî. Mavaji qalîkerdiş de, feki mintiqayanî Çewlîg, Hêni, Licê, Maden, Pali, Pîranî ûsn. zaf pêra nêzdi yî. Hetta Sêwregi, Çermûg û Şankuş zî qalîkerdiş de nêzdîyî nê mintiqayan ê. Hetî qalîkerdiş û yewbînî ra fehmkerdişî ra, miyanî feki Dêrsimî û nê cayanî bînan de xeylêk ferqî û zehmetî estî.

Bêguman feki Çewlîg û Palîyî zî xo miyan de her heta sey yewbînan nîy. Hetta hetî telafuzî çekuyan ra, nê mintiqayan de dew ra dew ferqî estî. La heta mumkun o ez tîya çend çîyanî muşterekan û muhîman ser o vindena.

1) Îzafe (Tamlama)

Îzafe, çend kelîmeyê ke hetî mana ya yewbînan tamam kenî, ey rî vajîyeno. Yew kelîme "temam kena" û yew kelîme zî "temam bena". Îzafe, hem name û hem zî sifet de beno. Îzafe de, kelîmeya muhîm (eslî) kelîmeya ke "temam bena" ya. Semedê ney "temamkerdişî" yan zî "temambiyayîşî", zazakî de çend suffiksî (sonek) estî. Suffiksî bingeyênî (esasî) "-a" û "-ê", yan zî "-ê" û "-î" yê.

Îzafe de zî miyanî mintiqayan û fekan de ferq esto. Fekî Çewlîg û Palî de suffiksî îzafî "-ê" û "-î", tayê fekanî bînan de "-a" û "-ê" yî. Kelîmeya (name, sifet) ke tamam bena mintiqayan gore makî bû "-a" yan zî "-ê", nêrî bû "-ê" yan zî "-î" gena.

Îzafe de name

Çewlîg-Pali ..... *Mintiqayî bînî*

keynê Ehmedî ..... kêna/keyna Ehmedî (Ahmet'in kızı)

keynê Xezali ..... kêna/keyna Xezale (Hazal'in kızı)

Xezalê Şarikî ..... Xezala Şarikî (Şarik'in Hazalı)

lajî Mehemedî ..... lajê Mehemedî (Mehmet'in oğlu)

lajî Xanimî ..... lajê Xanime (Hanım'ın oğlu)

dewê Çewlîgî ..... dewa Çewlîgî (Çewlîg'in köyü)

darê bexçeyî cîranî Lezgînî..... dara bexçeyê cîranê Lezgînî (Lezgin'in erkek komşusunun bahçesinin ağacı)

vaşî mergê cîranî Ehmedî ..... vaşê merga cîranê Ehmedî (Ahmet'in erkek komşusunun otlağının otu)

Îzafê de sifet

dara berz ..... dara berze
 qelema sura zerdin ..... qelema sura zerdine
 keynê Elî ya rind ..... kêna/keyna Elî ya rinde
 lacî pîra şêştêrê ..... lajê pîra şêştîserra/şêştîserrîye
 dewa cêrîn ..... dewa cêrêne
 awka serdin ..... awka serdine
 dewê cêr ..... dewa cêr
 Awkê Dewa Mîyûnin serdin a. .... Awka Dewa Mîyanêne serdin a.
 (Orta Köy'ün suyu soğuktur.)

Çewlîg û Pali de rey-rey suffiksî îzafî ("ê" û "î") yenî mîyanî çekuye (kelîme).

Nimûne:

"Mi kiştê xwi da diyêş mezêl." (W.K. Merdimîn, "Werrekina Inî Melay Mumtazî...", Vate nr. 18, 88)

"Fêk Hesên ra, mîl Huseyn ra" (Weqayê Kerbela, Mela Mehmed Elî Hunî, Vate, nr. 19, r. 59)

Ehmêd Wisfûn

Çigêr mi ci rî helîya.

Tî qedêr xwi razî bibi.

Tu guêş mi berdî.

Hesrêt mi Kurdistan û!

Ini guêşt diwara pîl o.

Mewlîd Ehmedê Xasî.

Tayê cayan de zî ge-ge herfê îzafeyî ("ê", "î") nivacîyena. La nuştîş de merdim ganî binusû.

Lac Ehmêd. (Lacî Ehmedî)

Tuern Mela Elî Wex. (Tuernî Mela Elîyî Wexî)

Rî erdûn dunya ser o. (Rîyî erdûnî dunya ser o)

2) Name de "makî" û "nêrî"

Zazakî de, nameyan de "makîye" û "nêrîye" esta. Yanî zazakî de yew name ya "makî" (dişi) yan zî "nêrî" (erkek) yo. No yew qaydeyo bingeyên o, strukturî zıwanî ra yeno. Welakîn, no qayde heme mintiqayan û fekan de eynî (sey cîye) nîyo. Tayê fekan de nameyo xoser (yalın isim) zî ya "makî" yan zî "nêrî" yo. Nameyo makî "herfê makîye" geno.

Di herfî makîye estî. Nê di herfî "-e" û "-i" yê. Dêrsim de nameyo makî halo xoser de peynî de "-e"; Pîran, Sêwregi û tayê cayanî bînan de "-i" geno. La Çewlîg û Pali de nameyo makî nê herfan ra yew zî nigeno. Ancax antiş (çekim) de, name suffiksîsan ("-ê" û "-î") geno.

Halo xoser de name:

<i>Çewlîg-Pali</i>	<i>Dêrsim</i>	<i>Sêwregi-Çêrmûg-Pîran</i>
dar	dare	dari
dewlet	dewlete	dewleti
awk	awke	awki
keynek	keyneke	keyneki/kêneki
biz	bize	bizi

Feqet cumle de antişî nameyî de, pêroyê fekan de makîye û nêrîye esta û bellî ya. No zî kirdkî de qaydeyêko bingeyên o.

1) Name+sifet de, heme fekan de, nameyo makî suffiksî makîye ("-a") geno.

<i>Çewlîg-Pali</i>	<i>Dêrsim</i>	<i>Sêwregi-Pîran</i>
dara gird	dara girde	dara girdi, dara xişni
keyneka rind	keyneka rinde	keyneka/kêneka rindi
awka zelal	awka zelale	awka zelali

Rêzê baklûn a derga çowta barîya bêşikil (Uzun, eğri, ince ve şekilsiz fasulye sırası)

2) Îzafe de herfê makîye Çewlîg û Pali de "-ê", fekanî bînan de "-a" ya.

<i>Çewlîg-Pali</i>	<i>Dêrsim</i>	<i>Sêwregi-Çêrmûg-Pîran</i>
darê bexçeyî	dara bexçeyî	dara bexçeyî
awkê behrî	awa behrî	awa behrî
keynê Zelali	keyna Zelale	keyna/kêna Zelali

Keynê mina aqıla rinda derg û barîya bêvenga rigulîyêr (Benim yuvarlak yüzlü, sessiz, ince ve uzun boylu, güzel, akıllı kızım)

Kêynê ma yê aqilî rindî derg û barîyî bêvengî rigulîyêrî (Bizim yuvarlak yüzlü, sessiz, ince ve uzun boylu, güzel, akıllı kızlarımız)

Lajêkû sîyatalû kilmû tîyekuweyîyû zîncpehûn/Lajêko sîyatalo kilmo tîyekuweyîyo zîncpehûn (Yassı burunlu, tıknaz kısa boylu kara bir oğlan)

Mîyanî fekan de yew ferq zî no yo ke, tayê çekuyî (kelîmeyî) yew mintiqâ de nêrî, mintiqaya bîn de makî yê. Bîlxessa çekuyê ke ziwananî bînan (xerîban) ra kewtî zazakî mîyan, nînan de hîna zaf problemo winasî esto. Standardîzekerdişî ziwani de no zî xosero yew problem o. Ferhenganî Malmîsanij, Munzur Çem, Mesut Özcan û Harun Turgutî de nê çekuyê cêrîn, mintiqayan gore wina yî:

axur/axur (n) (H.T., Malmîsanij)

axure (m) (M.Ö., M.Ç.)

buestun/bostan (n) (H.T., Malmîsanij, M.Ç.)

bostan (m) (M.Ö.)

çunte/çante/çente (n) (H.T., Malmîsanij, M.Ç.)

çante (m) (M.Ö.)

reng (n) (Malmîsanij, M.Ö., M.Ç.)

reng (m) (H.T.)

guel/gol (m) (H.T.)

goli (m) (Malmîsanij)

gol (n) (Malmîsanij, M.Ö., M.Ç.)

legen (n) (H.T.)

legane (m) (M.Ö., M.Ç.)

tıyz/tızı (m) (H.T., Malmîsanij)

tiz (n) (M.Ö., M.Ç.)

qedayıf/kada'if (m) (H.T.)

qedayıf (n) (M.Ö., M.Ç.)

Tîya de herfê (n) nêrî yo, (m) makî ya. Ferhengî Harun Turgutî fekî mintiqayê Çewlîg û Palî, ferhengî Malmîsanijî mintiqayê Pîranî û nê dormeyî (Sêwreg, Çêrmûg, Çewlîg, Pali), ferhengî Mesut Özcanî û

Mûnzûr Çemî Dêrsim û na mintiqa ser o yî. Mi ferhenganî Turan Erdem û Mehmet Aydarî ra nimûne nigirewt. Sebebî ey o yo ke, mi niwêşt xeletîyek bibo. Çike, nê ferhengan de "makî" û "nêrî" tam bellî nîyî.

3) Suffiksî zafhûmarî "-î" (Çoğul soneki "-î")

Kirdkî de çiyê ke yenî hûmaritiş halo xoser de bi suffiksî "-î" benî zafhûmar. No yew qaydeyo bingeyên o. Heme fekan û mintiqayan de eynî yo. Hem name û hem zî sifetî no tewir benî zafhûmar.

Name:

kitab, kitabî (kitap, kitaplar)

dest, destî (el, eller)

çim, çimî (göz, gözler)

dar, darî (ağaç, ağaçlar)

Sifet:

rind, rindî (güzel, güzeller)

wişk, wişkî (kuru, kurular)

berz, berzî (yüksek, yüksekler)

sûr, sûrî (kırmızı, kırmızılar)

Semedê zafhûmarî halî anteyî, bê suffiksî "-î" kirdkî de sewbîna zî suffiksî (sey "-ê/-yê", "-ey", "-yûn") estî.

Tay bo zî feki Çewlîg û Palî de viraştişî zafhûmarî yewna rayîr ra zî beno. No hal de suffiksî zafhûmarî "-î" û "-ê", yenî orteyî nameyan û sifetan.

Name:

"Puexîj, Azîj riejawûn de

Sîwûnîj, Yexkîj qible de" (Mela Kamilê Puexî, Welatî Ma, Vate, nr. 17, r. 70)

dêst (eller)

fêk (ağzlar)

hêr (eşekler)

qelêm (kalemler)

kêrd (biçaklar)

Sifet:

Gilîyê Tuyerê Harisî zaf bêrz î.	bêrz (yüksekler)
Tuyî Tuyerê Harisî raşta zî wêş î.	wêş (hoşlar/tatlılar)
Pêlî Tuyerê Harisî çend dêrg î?	dêrg (uzunlar)

4) Antiş de zafhûmarî bi "-ûn" û "-an"

Zazakî de goreyê fekan antişî (declension, çekim) nameyan de zafhûmarî, ya bi "-ûn" yan zî bi "-an" virazîyena. Fekî Çewlîg, Dêrsim (Dêrsim de hem "-ûn" hem "-an" esto) û Palî de zafhûmarî bi "-ûn/-û", fekanî bînan (sey Sêwreg, Çêrmûg, Şankuş, Pîran, Licê, Alduş, Gêl) de zî bi "-an" virazîyena. (Pîran de hem "-on" hem "-an" esto.)

Çewlîg-Palî ..... Dêrsim ..... Sêwregi-Çêrmûg-Pîran

Binî darûn de ..... Binê darûn de ..... Binê daran de

Kitabûnî newûn de ... Kitabûnê newûn de ..... Kitabanê newan de

Darûnî berzûn ser o .. Darûnê berzûn ser o ... Daranê berzan ser o

Seke mi cor ra zî vatibi, qalîkerdiş de ekserîya "n" keweno (kuenû), yanî nivacîyeno. Mavaji:

Darû pel kerdû a.

Keynekû kitab wend.

Talebû ders boykot kerd.

Ehmed, meselûn verênû zaf hol zûnû.

5) Mesder de "-iş" û "-en"

Fekanî zazakî miyan de yew ferq zî viraştişî "mesderî" de esto. Semedê viraştişî mesderî ya di suffiksî estî. Nê suffiksî "-iş/-yîş" û "-ene/-yene" yî.

werdiş werdene

ardiş ardene

nuştiş nuştene

şîyayîş şîyayene

vatiş vatene

Çewlîg, Pali û tayê cayanî bînan de mesder bi ”-iş/-yîş” virazîyeno. Mesderî bi ”-ene” qet çin o. Nê cayan de bi ”-iş/-yîş” hem mesder hem fîlî ra name virazîyeno. Mavaji:

vatiş: söylemek (mesder)

vatiş: söyleme (fîlî ra name).

Dêrsim de hem ”-ene” hem zî ”-iş/-yîş” esto, la ”-iş/-yîş” zaf tay o. Esasî ey ”-ene” yo, ”-iş/-yîş” hîna zaf sey fîlî ke name ra virazîyeno yeno qebulkerdiş.

Şankuş de hem ”-en” hem zî ”-iş/-yîş” esto.

Sêwreg de têna ”-en” esto.

6) Di herfî vengînî têhet de (diftong)

Fekî Çewlîg û Palî de çekuyan (kelîmeyan) de di herfî vengînî (sesli) zaf î. No diftong fekî nê mintiqayan de zaf o. Fonetîkî fekî nê mintiqayan de bê diftong (di herfanî venginan) vatiş û nuştişî zaf çekuyan zehmet o. Merdim fekî nê mintiqayan de bê diftongan binuso, kelîme, veng û mana raşt nêdana. La mintiqayanî bînan de merdim zaf raştî di herfanî venginan (diftong) nîno.

Çewlîg-Pali ..... Mintiqayî bîni

guel/gual ..... gol/gole

kue ..... ko

kuî/y ..... kuy

bueç ..... boçe

kuar ..... kor

sual ..... sole

tuern ..... torn

due ..... do

puer ..... por

gueş ..... goş

xueri ..... xorî, xurî

guîn ..... gonî/gûnî

îsuat ..... îsot

kueçik ..... koçike/kewçike

7) Vengî "a" û "û" yî

Fekî Çewlîg û Palî de vengî "û"yî zaf o. Herindê vengî "û"yî de mintiqayanî bînan de vengî "a" û "o"yî hîna zaf o.

<i>Çewlîg-Palî</i>	<i>Mintiqayî bînî</i>
mûnga	manga
ciwûn/cûn	ciwan
puer	por
buy/buey	boy
ûna/ina/ihna	ana
ûntîş	antiş
gûn	gan
nûn	nan
sûnd	sond
rûn	ron
gûnger	gangîr/gangêr
Ehmed ûmo keye.	Ehmed ameyo/amewo keye.
Ehmed şîyû mekteb.	Ehmed şîyo mekteb.
Ehmed kîtab ûnû.	Ehmed kitab ano.

8) Ge-ge herfê "c" bi "j" û "z" ya ca bedilnena

Palî de û ca-ca Çewlîg de zî tayê kelîmeyê ke "c" genî tayê mintiqayan de zaf rey (girangî) benî "j".

eskic/eskij	eskiji/eskije, eskize
gec/gej	gêj/gez
ruec /ruej	roj/roz
ruece /rueji	roje/roze
qic/qij	qij/qiz
lac/laj	laj/laz
vaci	vaje/vaji/vaze
dec/dej	dej/dez
tîc	tîj
dewic/dewij	dewij/dewiz

9) Ge-ge vengî “j”, “c” û “ş” feki Dêrsimî de benî “z” û “s”.

weş ..... wes
şenik ..... senik
şima ..... sima
şew ..... sewe
vacî ..... vase
ruec ..... roz
zewac ..... zewaj/zewaz
aspic ..... aspize

10) Ca-ca herfê “b” û “v” ca bedilnenî.

hesab ..... hesav
kitab ..... kitav
xirab ..... xirav
ezeb ..... ezev/azev/ozev
Çewlig de zî ca-ca herindê herfê “b” de “w” vajîyeno. Sey hesaw, kitaw,
xiraw, ezew.

11) Ge-ge herfê “y” bena “z” yan zî “j”.

yo/yew ..... ju/jew, zu/zew
yobîn/yewbîn ..... juvîn/zuvîn

12) Herfê “k” Dêrsim de rey-rey bena “ç”.

keye ..... çeye
keyna ..... çena/çêna
ber/kêber ..... çêber

13) Tayê nameyî tayê mintiqayan de halo xosero yewhûmarin de zî herfê “-î” yan zî “-ye” yena peynîyê ci, la tayê mintiqayan de nîna. Eke name zafhûmar bo xora heme fekan de herfê “-î” yena peynî.

kerd/kard ..... kardî
eskic ..... eskicî
kinc ..... kincî

Merdim se bikero, senî bikero?

Senî ke mi cor ra zî vatibi, mîyanî fekanî zazakî de tayê ferqî estî. Merdim nieşkeno nê ferqan leza-bez orte ra wedaro. Ney rî wext û xebat lazim a. Ney ra zî standardîzekerdiş de merdim ganî ecele nikero, zor nêdo ziwani. Ziwano ke bi zorcidayîşî ya virazîyo, beno yew ziwano "viraşte", ziwano winasî zî mîyanî şarî de ca nigeno. Merdim tayê çîyanî muhîman ganî peyderpey hal bikero. Bîlxessa tayê ferqî muhîmî ("makî" û nêrî", "îzafe", "-ûn" û "-an", "-iş/-yîş" û "-ene", "fîlî") dîqet û hesasîyet wazenî.

La het o bîn a, lazim o ke merdim ewro ra destpêbikero zazakî standardîze bikero. Wina nêbo, ferqî yê ke mîyanî fekanî zazakî de estî, nê ferqî, çend şîyero zêde benî. Merdim, ganî çîyanî basîtan ra dest pêbikero. La verî heme çî ganî pêro pê yew alfabe ya binusî. Yew alfabeya ortax çin bo, ziwano de yewbîyayîş zî nivirazîyeno.

Muhîm yew noqta zî na ya ke, no kar de, her kes nieşkeno xoser qerar bido, çike no kar mesulîyet û zanayîş wazeno. No yew karo kollektîf û dezgeyeyî yo. Samedê nê karî ya zî, (bê ke merdim xebata ke ziwano, kultur û folklor ser o bena polîtîka û îdeolojî rî bikero alet) yew programo derg, xebata akademîk û tayê dezge û sazgeyî lazim î.

XO ÇEQER RA DAR DE KERÊ

Akman GEDÎK

Aşma çimvêşana tunedîye
kewte ortê ma û rojî,
rojî roştîya xo ante ma ser ra.
Her ca bî teng û tarî.
Asmênî perdeyê xo yê tarî na ro,
roştîya çimanê ma girewte ma ra.

Sîya hêrs bî, va: “No çik o?
Tarîbîyene bi mi kifş bona.”

“Qilêr mi de vejîno” va sipîyî;
“Her ca bî tarî, bî qilêrin;
ez bîya qilêrin.
Ne kewe kewe mend,
ne kesk kesk mend.”

Surî va: “No senî wijdan o?
Gonî bi mi êna zanitene,
ceng bi mi,
pêrodayîş bi mi.
Her reng wa biancîyo cayê xo
wa bixirabîye meyrê zanitene rengî!”

Çeqeri va: “Roj mi de vejîno,
şewle mi de.
Zereyê mi de,
rengê mi de tarîbîyene çin a.
Cayo ke roj nêgino piro,
cayo ke roştîye nêreştaya ey,
uca yo tarî.

Tayê xo çeqer ra dar de kerê
çeqer biase
Asmen qilêr ra pak bibo.

NAMEYÊ DEWARÊ BIZINÎ Û GAYINÎ

Arêkerdax: **Mehmud NÊŞÎTE**

Mi cêr ra, mintiqaya hetê Pêçarî de nameyê dewarê bizinî û dewarê gayînî ra nameyê mangayan nuştî. Bize, bizek/bizêke, karî û tuşk/tuşke hemine ra vanê “dewaro bizine”; ga, manga, golik/golike, nale/nogine/mozike, boxe û vîştira/conega hemine ra vanê “dewaro gayine”.

Pêçar, dewêka tarîxî ya û ewro girêdayeyê (pabesteyê) Licê ya. Na (ena) dewe, 1993 de hetê hêzanê dewlete ra amîbî sotîş (veşnayîş) û hema zî veng a. Pêçarijî hê pabeyê (bayê) viraştîşê dewe yê ke hewêna (reyna) şêrê dewa xoya babane.

Veşnayîşî Pêçarî dima pêçarijan ra tayîne bar kerd (koç kerd) şî Dîyarbekir. Tayê pêçarijan zî bar kerd şî qezaya Dortyolî, nika (enka) uca manenî. Dortyol qezayêka Hatay a. Pêçarijê ke Dortyol de nişenê ro, ez înan ra nê nameyan persa û mi nuştî.

A) Nameyê dewarê bizinî yê makî (bize, bizêke, karî, tuşke)

Aske: Biza ke sarê aye (ya) rut o, muy pa wa çin î.

Bazine: Yew linga aye (ya) de sey (zê) bazinî helqayêka sipî esta.

Bele: Goşê aye tadaye, derg û bel î; tîk vindenê.

Gewre: Rengê aye (ci) gewr o. Mabênê sîya û sipî de yo la meylê ey (ci) sipî ser o yo.

Gilare: Binê qirrika aye de di hebî parçeyê goştî sey çîçikan (çijeyan) estê.

Goşare: Goşanê aye de nuqtayê zaf hurdî (werdî) û sipî estê.

Goze: Sarê aye heme -bi goşan a- sipî yo.

Hele: Her cayê aye çîlsipî yo. Sey (zê) tîjî ya. Orteyê hele senî roşn û sipî yo, a zî wina (ana) sipî ya.

Henare: Rengê rîyê aye sey rengê henare sûr beno.

Heşe: Sey heşe ya. Giran-giran rayîr (reye) ra şina. Neqil şina.

Hêçe (Hîçe): Qijek (hurdikek) a û barî ya. Nê bizî aşma temmuze de zayenê. Nê aşman de şit bol o. Zaf şit wenê. Coka hêç î.

Hîte: Muyê aye (ci) hem kej î hem zî kilm î. Muyê aye derg nêbenê.

Keje: Muyê aye zerd î.

Kemere: Mîyanê kiftanê aye de yew kemerêke (kember) bena. Mîyane de zê bazinêka sipî esta.

Kewe: Rûçikê aye kewe beno. Sey asmênî (esmanî) kewe beno.

Kole: Qoçê (esteriyê) aye çin î. Bîyayîş ra wina (ana) ya. Kok ra çin î.

Mûle: Hurdîkek (werdikek) a.

Qeleme: Zaf weşik a. Bêqusur a, sey qeleme ya. Sinçê (yakışıklı) aye weş o.

Qeytane: Binê goşan ra doxêka (xêzêka, xetêka) sipî, çene ra hetanî qirrike yena war.

Qîre: Rengê aye sey qîrî sîya yo. Tede qet yew muy zî sipî yan zî rengêke bînî de çin a.

Qîte: Goşê aye qijek, tîk û barî yê.

Qurişe: Mîyanê her di (hur dî) çimanê aye de, yanî çareyê aye de, sey panc qurişê verênî –sey gocaga (gojeka, qumçaya) çaketî- nîşanêko sipî esto.

Şaxe: Qoçê aye tîk î.

Tariye: Sîya ya, çîlsîya ya. Şewe senî tarî ya, a zî wina tarî ya.

Tase: Çareyê aye de qasê (hendê) tasêka awe cayo muysipî esto.

Vile: Çarê aye de qasê lîlikê tûnike (eynikê cêbe) sipî esto.

Vîte: Wexto ke rayîr de şêro sivik (şenik) a, leze şina. Sey vîte (pezkovî) bena. Cayo asê de zî weş kewena qîyame (kuna qeyme).

Xerxale (Xirxale): Her di linganê aye de bazinê sipî estê. Yew linga biza “Bazine” de bazin esto la her di linganê biza “Xerxale” de bazinê sipî estê.

Xeyme: Muyê aye derg î. Kîştâ çadiranê muyinan de tayê muyî yenê war, aye ra vanê “xeyme”. Muyê na bize zî sey xeyme yenê war, naye (ena) ra zî vanê Xeyme.

Xezale: Rîyê aye maneno xezale.

Xeze: Şeklê aye maneno xezale.

Xibêre (Xiwêre): Rengê aye têmîyandaye yo. Her çeşît reng tede

esto.

Nameyê ke mi cor ra nuştî, nameyê dewarê bizine yê makî yî.

Gama ke nê nameyan ra, herfa peyêna (herfa E) tayêne wedarîyo (hewa dîyo), o name beno nameyê dewarê bizinî yê nêrî. Mavajî: Qît, Kej, Gewr.

Seke fam beno, heywanan nê nameyî goreyê reng, şekl û biçimê xo girewtî (girotî).

B) Nameyê mangayan

Borre: Rengê aye sûro tarî yo.

Çare: Mîyanê çareyê aye sipî yo.

Çele: Çeleyê zimistanî de maya xo ra bîya.

Ede: Aşma (menga) adare de maya xo ra bîya.

Gule: Aşma gulane de maya xo ra bîya.

Heze: Aşma hezîrane de maya xo ra bîya.

Kane: Aşma kanûne (aralık) de maya xo ra bîya.

Nîse: Aşma nîsane de maya xo ra bîya.

Pele: Boça înan sey palî ya û sipî ya.

Sibe: Aşma sibate (gucige) de maya xo ra bîya.

Şeme: Roja şeme maya xo ra bîya.

Xeyde: Rengê aye sîya û sipî yo.

Zere: Rengê aye zerd o.

Gama ke nê nameyan ra, herfa peyêna (herfa E) tayêne wedarîyo (hewa dîyo), o name beno nameyê gayî. Mavajî: Nîs, Şem, Çar.

Seke fam beno, manga û gayan nê nameyî, goreyê aşm û roja ke tede maya xo ra bîyî yan zî goreyê rengê xo girewtî.

ÇEWLÎGO!

N. CELALÎ

To,
Paştê xo şawa koyan
Lingî xo kerdî ra
Hetî awê Muradî ya.

Cor ra heway koyî
Dano to r'
Cêr ra
Wiş-wişê aw a,
Dinya xemî to nîya.

Çewlîgo, sey to nîya
Biney zî wirz xo ser!
Heway çi xeber arda?
Wiş-wişê awe çi ra ya?
La peynîyê keyf û henek?

Çewlîg, Êlule 2003

DOKTORÊ MA

Mûnzûr ÇEM

Rojêda germe bîye. Cîpo kewe, Pulur pey de verdabî, verê xo çarnabî ra vakurê rojawanî, herçî ke şî kewtêne durî. Payîz êdî amebî. Vaş huşk, velg zerk bî. Xet û polê keskî teyna fekê awe de asêne. Desto rast de Koyê Mizurî be rîyê asmênî ra kewtîbî têvirare. Labelê desto çep winî (hen) nêbî. O het de Çemê Mizurî, sey şalêda kewîye nat û wetî (dotî) ser çerixîyêne, deşta Pulurî ya rengine kerdêne di leteyî û devacêr de şîyêne. Teyrî, uca ra qe duri

nêkewtêne. Viç-viçe bîye. Çimê xo hata peynîye rakerde, bîyêne berz, bîyêne nizm; devacorî ser şîyêne, devacêr de amêne û peynîye de yek de xo kuyêne awa serdina zelale ra, ge bi maseyî ge kî tal peyser gêrêne ra.

Tomofîle ke reste “Çel Kanîyan”, yanî Çimeyê Mizurî, rêwîyî nêvindetî, keyber kerd ra, ameyî war. Seke ameyî war kî (zî) vayî silam kerd ro ci, cor ra bi cêr kerdî honik. Gird û hurdî; awa sîsike, naca-haca de bi heybet, bi coş û şahîyêda bêhudude binê erdî ra sere kerdêne teber; sifte tîjî, o ra dime kî dar û ber, kemer û kuç, insan û heywan silam kerdêne, aver erzîyêne, şîyêne.

Hewa weş bî, merdim rindekiya der û dorî ra mird nêbîyêne. Labelê dem demê vindetene nêbî. Ganî berey mekewtêne; bişîyêne karî ser, karê xo biqedenêne û peyser ragêrêne.

Motorê tomofîle ke reyna gureya, ekîbê sihhetî na ra kî Çimeyê Mizurî pey de verda, uca ra kewt durî.

Nêzdîyê nê saete ra dime restî hedefê xo, êdî dewe de bî. Seke restî dewe kî nêvindetî. Hetê ra hacet û dermanî berdî zereyê banî de masa

portatîfe ser o rêz kerdî, hetê ra kî xebere dê şarî ke doktorê dewlete amo nêweşan muayane keno, kam ke nêweş o va (wa) bêrone.

Texmîne înan winî bî ke şar seke hesîya pê, nêvindetêne, bi kêf amêne muayene bîyêne. Labelê winî nêbî. Çimê xo keyber de, goşê xo vengî ser o, keylê vindetî; ne kes ame ne kî şî. Gelo sebeb çik bî? Doktor amebî verê ligan, şar ancîya kî nêamêne muayene nêbîyêne, qey eceba?

Demê ra tepîya nîyada ke çare çin o, dewijê kerd temeyî, reyna delal da piro, reyna xebere dê miletî. Labelê çiyê nêvuriya.

Peynîya peyêne de eke se bî, çitur bî, keyber çirra û cinîkêda kokime kewte zerre. Seke çimê xo gina ra aye, keyfê xo ame herinde. Memurê sihhetî nêvindet, herinda xo ra çing bî, ca musna ra aye, bi vengêde zelalo pak:

-Kerem ke nacı, nahetî ser bê! Bê ronîşe, derdê xo vaje, vat.

Kokime vengê xo nêkerd, înan çitur wastîbî winî nişte ro. O ra dime, tepîya bi wastena înan, na ra kî sekuyî ser o bîye ra derg.

Aye de doktor bî nêzdî, lewe de pay ra vindet û pers kerd:

-Kotîyê to dejeno nacı, vat?

Persî ser o cinîke destê xo berd kaleka xo, leşa xo ra fetelna û:

-Ah naca dezeno, hêrdîsa pîyê to de bikerî.

Doktor hebê bî ra sûr labelê çiyê nêvat, bi dîqet muayene kerde. Peynîye de dem ame ke destê xo çîpa-çîp reyna na ro kaleke ser, givisna û:

-A tîya, tîya kî dejeno?

Kokime:

-Ya dejeno, fekê pîyê to...

Çitur ke nê çekuyî fek ra vejîyayî, doktorî her di destê xo kerdî ra, eştî we û:

-Weyî, de êdî bes o! O çik o boyna ma ra xeberî dana? vat.

Kokime nêzana ke ci rê se bî. Nefes ro ci gêriya, alişkê xo bî ra sûrî, bî ra sîyayî, ereq kewt ra ser, destê xo berd çimanê xo ser, girewtî, peynîye de kî bi vengêde nizmo barî û recifîyaye:

-Wîy ve mi ro bo, wîy ve miro bo! Wele ve miro bo, nê no na wo zonê ma qesey keno! No şarê ma wo, vat.

Aye de memurê sihhetî tey nîyada û çekuyê cêrênî fek ra vejîyayî:

-Ya, o kî zonê şima qesey keno, ez kî. Şima ke kam ê, çik ê, ma kî ê yîme.

Kokime naye ser o:

-Qedayê şîma cên, mi nêzona. Ez ve kore bî, lilikê mi deverdîyê! Ma mi çi zona ke şîma şarê ma yê? Mi va qa şîma kesê pêşe yê. Mizur Bava kenê, Qesê mi ero xo çetin mecêrê.

-Tebayê nêbeno, canê to weş bo.

-Şîma kî weş bê cîgera mi. Heq xirave şîma ra durî bero, şîma kî weş bêne.

Demêde kilmek ra tepîya, êdî mîyanê înan û kokime ra awe ranêvêrdêne. Yarenîye kerdê, huyêne.

O beyntar de cinîka kokime pers kerd:

-Ma birayê mi, şîma ê kotî yê, kamcî dewe ra yê?

-Ma Qeyserîye ra yîme.

-Çii? Qeyserîye?

-Ya.

-Ma şîma hen se şîyê o welato xerîv cîgera mi?

-Ma nefî yîme, nefî.

-Hela hela! Hela hela ke şîma kî surginê destê kafirî yê. Kafirî bavkalê şîma kî nefî kerdo?

-Ya, henî bîyo nacnî.

Kokime ke derga-derg persê xo pers kerdî, qedênayî, vaşte ra xoser, her dîyine de hurdî-hurdî nîyada û:

-Karê xo biqedênê, şîma mêymanê min ê. Ez şon veyva xo ra van, non keme hazir, bêrê burê.

Înan îtiraz kerd:

-Zîyade bo, qebl bike ke ma werdo. Ma ganî rew ragêrîme.

-Nêê! Hata ke nonêda mi mewerê, ez nêverdan şîma hetê ser şêrê.

Qey Heqî xirava xo vata, xizaniye ama ke hen vêşan teknenê şonê?

Aye de dewijo ke ameyîşî ra nat lewê ekîbî de bî:

-Ma to ra avê vatîbî, cîranî non kenê hazir, vat.

-Va bo, va bo. Va ê kî hazir kerê ez kî, tewayê nêbeno.

Kokime nê çekuyî vatî, bi dua û minetan bîye teber.

Seke bîye teber kî, komê cinî û domanan o ke verba aye verê dêsî de bîyo top, ey de nîyada û:

-Erê bêrê berê! Bêrê mîyane (muayene) bê. Toxtorî kesê pêşeyî nîyê, ê kî ma ra yê, toxtorê ma yê, vat.

Çend deqeyan ra dime, verê banî bibî pîrr. Dewijî kewtîbî dore ke muayene bêne.

MELA HUSEYN AMEDÎ RA

Mela Huseyn Amedî heta nika xeylê şîr, mesele, dua û qesîdeyî nuştî. Ey tayê zî deyrî folklorîkî û meseleyî anonîmî arê kerdî. Mela Huseyn, bi alfabeya erebkî nuseno. Ey çewres rîpel destnuştêyî xo ma rî şawito. Nuştêyî ey heta nika yew ca de neşr nibîy. Bê nînan hema sewbîna zî nuştêyî Mela Huseyn Amedî estî.

Mela Huseyn Amedî, bi wezno serbest nuseno . Temayî şîranî ey dînî ya. Ziwanî nuştêyanî Mela Huseyn Amedî xurt û pak o, tede zaf çekuyî (kelîmeyî) xerîbî çin î.

Reya verên a ke Hêni ra pêsero hende nuştêyî bi zazakî (kirdkî) resenî ma dest. No war de zafardimî embazê erjayeyî Recebî reso ma. Ma tîya de ey rî zî zaf sipas (teşekur) kenî. Ma yew şîra Mela Huseyn Amedî na hûmare de teqdimî wendoxanî Vateyî kenî.

Mehmet UZUN

ŞÊX SEÎD ŞÊXÎ MA WO

Şêx Seîd şêxî ma wo
Qîyam ⁽¹⁾ kerdo ma pîyawo
Girewt Genc û Bîngol û Palo
Girewt Hêni û Licê pîyawo.

Sere wedart ha Pîron o
Nêresa Erxenî mûno
Îlan bi fermanî şêxono
Piro dîn, ma rî meydon o!

---

1. **qîyam** (erebkî ra): serewedartiş (bi tirkî ”ayaklanma”)

Piro da Pîronî mûn di
Herb û cengî ma meydon di
De'wa kerd qey îmanî di
Herb kerd Pîronî mûn di.

Herb ha bi eşkera
Beratî ⁽²⁾ şêxî ma bi ver a
Feqîr û zengîn ewnîya tira
Yew îmdadîk n'ame pira.

Şêxî ma berd Dîyarbeko,
Şêxo feqîr ma rî se ko?
Şar kewto hîle û deko
Beratî Şêxî ma mil d' o.

Qîyamî şêxî mi yew îbret o
Hem îbret û hem sosret o
Şarî rî warîştî qîyameto
Ferman şêxonî ma rî veto.

Kolbik û şarî Mistanî ⁽³⁾
Kewtî meydanî gonî
Kenî de'way îmanî
Fermanî Mistanî donî.

Ferman vecîya Dîyarbekir di
Pîl û paşan îmza kerdi
Ay ki name esto, nîme di verdi
Topin de rî îmza kerdi.

---

2. berat (erebkî ra): Ferman. Lewhaya ke ser o hukmî îdamî nusîyayo û keso ke îdam beno kenî ey ver a.

3. Mistan (Mistûn): Hem nameyê yew dewê Darê Hênî hem zî nameyê eşîr o.

Îmzay şêxî ma meşhur a
Piro dîn gelî bira!
Darey tirsî ha tira
Metersîn gelî bira!

Piro dîn dar û kerro!
Eskerî Romî ma bero,
Xem zaf û zaf keder o.
Ven dîn "Ellah ekber"o.

Şêx Seîd zaf qîtek o
Eskerî Romî ma rî se ko?
Xezebî Homayî ko deko
Esfelu's-safilîn ⁽⁴⁾ ko deko.

Hadîn ma şêrî Pîrono!
Cay şêron û egîton o.
Piro dîn, çin o îmano!
Şêxî mi westay Qur'anî yo.

Qur'an delilî îmanî yo
Bizon zalim nêzono
Hewa nawo qanûnî Qur'anî yo
Piro dîn, çin o îmano!

Pîron cayik bêduz o
Canî zalimo birizo
Kêf biki to rî bes o
Ti meqsedî xu reso.

---

4. **esfelu's-safilîn** (erebkî ra): Qatî hewtin û tewr binênî cehennemî yo. Qur'an de, sûreyê 95. (Sûreya et-Tîn) de ayetê pancin de vîyerenô.

Meqsedî to Ellah o
Hem Qur'an o hem selat o
Meqsedî Şêxî ca reso
Şehîdî nê Kerbelay o.

Xemî şêxî mi hem remawo
Meqam Cennetî E'la ⁽⁵⁾ wo
Cennetî Fîrdewsî ⁽⁶⁾ meqam o
Tede vindî dewamo.

Seîd mendi de'wa dî
Meqam berz bi, e'la dî
De'wey Seîdî bî heqî
Ay zalimî zaf neheq î.

Ez zî vaco enî derdî
Ez hewa no enî perdî
Beşnawî weş û merdî
Hewa nî enî derdî.

Şêxî mi zatîko qedîya' wo ⁽⁷⁾
Fermanî şêxî mi vecîyawo
Nîverdawo da û bawo
Pêro kîştîbî pîyawo.

Fermanî şêxî mi ezeli
Ellahî emri kerdi de rî
Va: "Bikiş enî kafirî!"
Yew îmdadîk name ma rî.

---

5. Cennetî E'la: Cenneto tewr berz

6. Cennetî Fîrdewsî": Heşt cennetan ra yew o.

7. qedîyayîş: xelisîyayîş, reyayîş, filitîyayîş

Şêx Seîd, şêxî ma wo
Emr û qerar ma rî dawo
Va: "Piro dîn, no malî ma wo!"
Şêxî ma emrîk dawo.

Qisey Şêxî ma rî esto
Eno emrîk ma rî vato
Qisey biki heya qîyameto
Vatey şêxî ma îbret o.

Transkrîbekerdox: Mehmet UZUN

SARADISTRIBUTION

Seba taqîbkerdena medyaya kurdî, seba peydakerdena kitab, kovar, rojname, kaset, CD û vîdeoyanê kurdî, çî yê neweyî çî yê kehenî (bi sorankî, kirmanckî/zazakî, kurmanckî), bêrênê Înternet de *kitabxaneyê kurdî yê Ewropa yê tewr kehenî ra biewnîyênê (nîyadê).*

Erje û eseranê xo yê kulturî baş biseveknê!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

saradistribution.com ji bo lêçûna (taqîba) li medya kurdî, ji bo peydakirina pirtûk, kovar, rojname, kasêt, CD û vîdeoyên kurdî, çî yên nuh û çî jî kevin (bi soranî, kirmancî/zazakî, kurmancî), fermo werin li Înternetê serdanekê li *kevintirîn pirtûkxaneya kurdî ya li Ewrûpayê bikin.*

Nirx û berhemên xwe yên çandî baş biparêzin!

www.saradistribution.com

Tel/fax: +46 8 331229

FERHENGÊ KIRDKÎ YÊ MEHMED AYDARÎ SER O

W. K. MERDIMÎN

“Qala ke ma pê dejenî, dişmenan ra nê
Dostanê wişksere û rikdaran ra yena.”

Çewlîg ra Mehmed Aydarî, bi nameyê “Zazaca-Türkçe Sözlük/Zazaki-Tırki Qalier” yew ferhengê kirdkî (zazakî) nuştö. Weşanxaneyê Dorukî (Doruk Yayınları) no ferheng serrê 2003 de, İstanbul de neşr kerdo. Kîtabî ser o qalîkerdişî ra ver, ez ganî (gerek) çîyêk vajî:

Serrêk cuwa ver, yew malimêkî Çewlîgîjî de ma qalî kerdînî. Mehmed Aydar dûrî ra merdimî înan (yin) yeno. Behsê Mehmed Aydarî bî a û ey va “Ho yew ferhengê (luxetê) zazakî ser o xebîtiyeno”. Ez gelek bîya şa û mi ey ra va “Wexto ke ame tîya, xeyrê xo ti xeber bidî mi, ez qayil a ey (yi) bivînî û tede derg û dila qalî bikerî.”

Kovara (dergîya) Vateyî ra yew hûmare (sayî) zî mi cuwa ver dabî ê (ey) malimî. Mi va “Eke to dî, Vate zî bide ci”. Seke nişka mi vîr kewo (ko), mi va:

-No merdim ho wina yew xebatêk keno. Gelo ferhengê ke kirdkî ser o heta nika neşr bîy, tede estî? Xeberê ey (yi) ferhenganê Malmîsanijî, Mûnzûr Çemî, Grûba Vateyî û Harun Turgutî ra esta?

Cewabo ke ey da mi, zaf ra kêmi wina bi: Herhalde xeberê yi tera esta.

Çend aşmî cuwa pey min û ay malimî ma reyna yewbînî dî. Ez xebatê M. Aydarî persaya. Çîyo ke mi vîr de mendo, vato “Ay nêzûnî.” Va “Ho xoser, tenya ina xebat keno.” Bi raştî, ez pê biney bîya tal. Mi ê embazî ra va:

-No senî gureyêk o? Yew camêrd vajo ez ha ferhengê kirdkî kena hazir û ey ra ver kamî çî xebate kerda, çend ferhengî vejîyê, meraq nêkirû, înan (ci) nêgêro û ser o nîxebitiyo?

Cuwa pey, çendna merdiman ra mi eşnawit ke M. Aydar ho xo bi xo,

tenya kirdkiyê Çewlîgî ser o xebîtiyeno.

Welhasil, ma derg nêkirî. Yewbînî vînayîşî min û M. Aydarî qismet nêbi. Nika, hela (gama) ke mi kitabê ey girewto xo dest, mi xo zere de va: “Werrekna (xwezila) ma bieşkênî yewbînî bidîyênî.” Bêguman vateyê mi o nêyo ke ez vajî çira ey bê ma ferheng veto, yan zî ey çira xeber ma nêdawa? Wendoxî, ko (do) nuştayê cêrênî de bivînî ez ha behsê çinayî kena.

Goreyê zanayîşê mi, nê ferhengî de gelek xetayî û kêmaneyî (kêmasiyî) estî. Mi nînan ra tayê cêr ra nuştî.

1) Alfabe yê ferhengî kêmi ya. Herfê “W” û “Ê” çin î.

Yanî nuştoxî nê (înî) di herfî kitabî xo de nêşuxulnêy. Merdim yew rey biperso: Gelo bê nê di herfan kirdkî nusîyena? Eke binusîyo, gelo şekl û tamê aye senî beno? Senî ke ti nîyet bikirî bê do û mast “mastiwa” (mastawa) virazî!

Gelo nuştox nê herfan ra xebardar nêyo? Ez texmîn nêkena. Çunke, ey herfê “Q” û “X” şuxulnay. Yanî, tayê (tikê) çîyan zano. Maneno yew çî: Nê (înî) di herfî alfabe yê tirkî de çin î. Nêbo semedê tayê “problemanê huqûqîyan” nê herfan peygoş bikero? Sewbîna tu îzehetêko maqul mi vîr nêno.

Nuştoxî herindê herfê “W” de ca-ca (VU), ca-ca zî (V); herindê “Ê” de zî ca-ca (ÏE), ca-ca zî (E) xebitnê.

Mîsalî:

(Mîsalê ke mi ferhengê M. Aydarî ra girewtî, mi sey nuştîşê ey bi xo nuştî.)

Şaş	Raş
avk	awk (su)
dev	dew (köy)
vuay	way (bacı)
vuel	wel (kül)
vuenik	wenik (serin)
vuer	wer (yemek)
vuesvuesı	weswesi (kuruntu)

vurişt..... **wirişt** (kalktı)
vurişti ..... **wurişti** (kalkık)
vuşk..... **wişk** (kuru, katı)

Fekî Çewlîg de, îzafe (tamlama) de kelîmeya makî, hela ke kelîmeya yewine bo, pê herfê “Ê” qedîyêna. Mîsalî:

wayê Hesenî (Hasan’ın kızkardeşi)
dewê Ehmedî (Ahmed’in köyü)
herê dewicî (köylünün dişi eşeği)
sarê lacekî (oğlanın başı)

Fekî Çewlîg de gelek nameyî pê herfê “Ê” benî zafhûmar (çoğul).
Mîsalî:

dewê Çewlîg: Bîngöl’ün köyü
dêw Çewlîg/dewî Çewlîg: Bingöl’ün köyleri
şewa tarî: karanlık gece
şêw tarî/şewî tarî: karanlık geceler
lew: dudak
lêw mi/lewî mi: dudaklarım

Eke ma feki Çewlîg ca verdî û biewnî (bûnî) kirdkîya mintiqayanê bînan ra zî, bê herfê “Ê” nuştîş rê îmkan çin o.

2) Herfê “eyn”ê erebkî sey “UA” nušta

Ma zanê ke, gama ke kelîmeyê erebkî bitadîy herfanê latînkî ser (transkrîbe bibiy), herfê “eyn”ê erebkî pê nê îşaretî ifade bena: ‘

Mîsalî; me’na, ‘ezab, ‘ilm.

Merdim wexto ke biwazo tam sey feki Çewlîgî kelîmeyan binusû, merdim eşkenû herindê “eyn”ê erebkî de nê îşaretî buşuxulnû. (Semedo ke heme fekanê kirdkî de no veng çin o, alfabe ya kirdkîya umûmî de no îşaret çin o.)

Ma rey vînî, M. Aydarî ferhengî xo de senî nušto: Mîsalî:

Eca yîb, eaceli, eacîzi, eaf kerdîş, eayb.
Gelo ma wina binusî hîna hol nêbeno?
Eca yîb, eceli, ecizî, ef kerdîş, eyb.

3) Cumle de pêroyê kelîmeyan pîya nuştî

Yew mîsale:

“dınaçebniemunena: f. Dûnya kimseye kalmaz.” (r. 137)

Wexto g’ mi na “kelîme” wende, ez mat menda. Manayê na “kelîme” çi ya? “Dinya çebî r’ nîmûnena” yan zî “Dinya çewî rê nê mûnena” (Dûnya kimseye kalmaz). Gelo şar çira tirkîyê aye sey (dünyakimseyekalmaz) pîya nê nuseneno? Çünke na kelîme nîya, yew cumle ya. Labelê M. Aydarî çar kelîmeyê na cumle pîya nuştî, kerda yew “kelîme” û ferheng de ca dayo aye (ci). Na xeta (pîyanuştiş) yew-di cayan de bibînî, ez ka vajî “De xeta ya, zaf ser o mevinde!”. Merdimo ke ferheng hazir keno ganî (gerek) xo vîr a nêkero, ferhengana de cumleyî nê, kelîmeyî rêz benî. La nuşttoxê ma, sey yew qaydeyî, vernî ra heta peynî pêro kelîmeyî pîya nuştî. Yanî ferhengê Aydarî de bi hezaran cumleyî sey na cumle pîya nusîyayî û biy “kelîme”. Bi nê metodî, ferheng biyo “zengîn” û qalîn. Ez ha çend mîsalan dana, şeklê raştî parantezan mîyan de nusena û vêrena:

erruejxevtiayîş: s. Bu gün çalışma günüdür. (r. 157) (Êr ruejî xewîtîyayîş û.) M. Aydarî tîya s. nuştö. Yanî vato “erruejxevtiayîş” sifet o? Çi heyf ke na zî xelet a. Çünke na yew kelîme nîya, yew cumle ya. Cumle senî bena sifet? Sifet çi yo?

vuamaradurib: zr. Bizden uzak olsun. (r. 398) (Wa ma ra durî b’.)

heyamaşimerd: e. 1. Gidene kadar öldük. (r. 194) (Heya ma şî merd.) Tîya de mana zî xelet nusîyaya. Çîyo ke M. Aydar qesd keno: “Heya ma şî ma mêrdî.” (Gidene kadar öldük.)

holeholuntuuserib: s. İyilerin iyiliği üzerine olsun! (r. 198) (Holê holûn tu seri b’)

çımtuuserib: f. Gözlerin üstünde olsun! (r. 110) (Çîm tu seri b’.)

hoçad: z. (O) Nerededir? Hangi yerdedir? (r. 198) (Ho ça d’?)

desınrayo: s. Onda bir. (r. 128) (desin ra yo)

çıvualeriz: i. Pirinç çuvalı. (r. 112) (çuwalê rîz)

4) Heme edatî û bestoxî (bağlaç) pêrabeste nuştî

Seke cor ra zî êseno, heme edatî û bestoxî dusnay kelîmeyan ra, pîya nuştî. Beno ke tîya de, tesîrê tirkî bibo.

M. Aydar bi xo vateyo verên (önsöz) de vano ke kirdkî grûbê zıwananê

Hînd-Ewropa ra ya. O wext, ma ganî çira zazakî û tirkî têver şanê û sey mentiqê tirkî biewnî (bûnî) aye ra? Tirkî de vajî “embazanî mi ra yew”, vanê “arkadaşlarımđan biri”. İngilizkî de vanê “one of my friends”, almankî de vanê “ein freund von mir”. Yanî, tirkî ra teber ziwananê bînan de çiya yêne nuştîş. Tîya de vateyê mi no yo ke, ziwanzanayox ganî tirkî het (tirkî ra wet) ziwananê bînan ra zî agahdar bo. Keso ke kirdkî ser o xebîtîyeno, eke tirkî xo rê bingê (esas) bigîro, xeta keno. Ez çend mîsalan ferhengê M. Aydarî ra neql kena û parantezan mîyan de şeklê înanê raştî îlawe kena.

ajaraca: f. Oradan çekil. (r. 22) (**Aja ra ca.**)

ajaravuet: s. Oradan öte tarafa, oradan öteye. (r. 23) (**aja ra wet**)

mabxui: z. Biz kendimiz. (r. 233) (**ma bi xwi**)

marav: e. Bizdendir demek olan. (r. 234) (**Ma ra w’.**)

maz: z. 1. Biz de. (r. 236) (**ma zî**)

yiyoez: z. Sen ve ben (r. 427) (**ti û ez**)

yinırçı: z. Onlara ne? (r. 427) (**Yin rê çi?**)

zeayetur: e. Seninki gibi. (r. 429) (**zê ayê tu**)

5) Yew kelîme ra zaf kelîmeyî viraştî û girewtî ferheng

Nuştox, bê ke yew qayde taqîb bikero, “kelîme”yê ferhengî zîyade kerdî. Mesela nê îzafeyê ke her yew di kelîmeyan ra virazîyey, pîya nuştî û se kelîme ferheng de (r. 225) rêz kerdî.

lajap: i. Bırarza.

lajarmini: s. Ermeni oğlu. Ermeni çocuđu.

lajher: s. Eşek oğlu.

lajheş: s. Ayı oğlu.

lajkutik: s. Köpek oğlu.

lajverg: s. Kurt oğlu.

lajxal: i. Dayı oğlu.

lajxuez: s. Domuz oğlu. Domuzun oğlu.

Qenaetê mi gore, ferheng de no ûsul raşt nîyo. Krîterê nuştoxî çi yo? Mesela lajî apî (lajap) û lajî xalî (lajxal) esto, çira lajî way, lajî biray, lajî xali (teyze oğlu), lajî eme (hala oğlu) çin î? Lajî herî (lajher), lajî heşî (lajheş), lajî kutikî (lajkutik), lajî vergî (lajverg) esto, çira lajî

mûnker, lajî del, lajî delverg çin î? Çıra nê îzafeyan de di kelîmeyî pîya nusîyayî? Madem “lajap”, “lajarmini”, “lajher”, “lajheş”, “lajkutik”, “lajverg”, “lajxal”, “lajxuez” nuştö, çıra qismê “kena” (kız) de “kenaaap”, “kenaarmini”, “kenaher” û ê bînî nênuştî? Muqabilî “lajap”î de çıra “Bırazza” nusîyayo? No ferheng kirdkî-kirdkî yo yan kirdkî-tirkî? Gelo kirdkî de “lajap”î û “bırazza” eynî çî yî? Mesela “bırazzay Ehmedî” û “lajî apî Ehmedî” eynî çî yî?

M. Aydari sey “laj”î, zaf îzafeyê bînî zî wina bê krîter pîya nuştî, her yew kerdî yew kelîme û pê ferhengê xo kerdo qalın. Mesela nê “kelîmeyî” zî rêz kerdî (r. 28):

- astecaxun:** i. Kaburga kemiği.
- asteçaqun:** i. Bacak kemikleri.
- asteçeni:** i. Çene kemiği.
- astedest:** i. El kemikleri.
- astegışt:** i. Parmak kemiği.
- astekap:** i. Aşık kemiği.
- astekift:** i. Omuz kemiği.
- astelingun:** i. Ayak kemikleri.
- asteling:** i. Ayak kemiği.
- astemil:** i. Boyun kemiği.
- astepalistı:** i. Baldır kemiği.
- astepaşna:** i. Topuk kemiği.
- astepaşt:** i. Omurga kemiği.
- astepırdeq:** i. Köprücük kemiği.
- astequeriq:** i. Kalça kemiği.
- astesari:** i. Kafa kemiği, kafatası.
- astevuyi:** i. Kürek kemiği.
- astezinc:** i. Burun kemiği.
- astezuni:** i. Diz kemiği, diz kapağı kemiği.
- astıgluer:** s. Yuvarlak kemik.
- astıpıhun:** s. Yassı kemik.
- astıpuuyayı:** s. Çürük kemik, çürümüş kemik.

Tayê cayan de hîna zaf derg kerdo. Mesela pê “bie: Olumsuzluk veren ön ek. Sız, siz, suz, süz takıları” (r. 67) nêzdîyê 300 hebe kelîmeyî viraştî û girewtî ferheng. Sey “bieling: s. Ayaksız”, “bielaj: s. Erkek çocuğa sahip olmayan” ... Eke merdim wina bêsistem binuso, 300 zî bes nîyo, merdim eşkeno tenya (sadece) pê “bie” 3000 kelîme zî virazo û rîpelan zîyade bikero. De binuse ha binuse: bieqelem, biedeften, biekitab, biemekteb, biemektub, biesınıf, biekaxıt, biemetod, bieusul...

Ez no xusus de yewna mîsale ferhengê Aydarî ra dana, hinî bes o.

“**biu**: f. Olmuş, gerçekleşmiş, meydana gelmiş.”

Eslê xo de ferheng de tenya mesderê fîlî yeno nuştîş. Formê anteyî (çekim) nênuşîyenî la M. Aydarî nuştî. “Biu” xora nuştî, nê “kelîmeyê cêrênî zî pêrabeste nuştî û her yew se kelîmeya cîyaye binê yewbinî de rêz kerdî, manaya înan nuştî.

biugej, biuguzin, biuhar, biuherum, biuhi, biuhiyin, biukeçel, bukeim, biumird, biumun, biunim, biunivueş, biupit, biurap, biurınd, biusafi, biuserd, biuserdın, biusıst, biusur, biuşa, biuşahad, biuşehid, biutemun, biuteng, biuteşun, biutırş, biutıvue, biuvaj, biuvarun, bivay, biuveng, biuveri, biuveşun, biuvıla, biuvin, biuvueri, biuvuertax, biuvueş, biuvueşi, biuwuşk, biuwuşki, biuxurt, biuyers, biuyetim, biuzerd, biuzergun, biuzixm, biuzied, biuzua, biuzur (r. 74-75)

6) Tayê kelîmeyî mîyanî şarî de çin î la M. Aydarî viraştî.

Tayê kelîmeyî ke M. Aydarî nuştî, mi mîyanî şarî Çewlîg de nêşnawitî. Ez texmîn kena ke nê kelîmeyî ey bi xo viraştî. Tîya de merdim eşkeno (bese keno) çend persan biperso: M. Aydar hetî îlmî zıwanî û zanayîşî kirdkî ra çend ehlî nê karî yo ke xo ser kelîmeyan virazeno? Nê selahîyetî bi çi cesaret xo de vînenî? M. Aydarî viraştîşî nê kelîme û termanî neweyanî kirdkî de kirdkîya mintiqaya Çewlîgî esas girewta. Hetî îlmî ra no metod xelet nîyo? Her kird wirzo tenya kirdkîya dewê xo yan zî bajarî xo esas bigîro û kelîmeyan virazo, beno? Verî ke kelîme virazîyo, tesbîtkerdişî formanî mintiqayanî cîya-cîyayanî kelîmeyan û muqayesekerdişê lehçe û zıwananî bînan îcab nêkeno? Bê zanayîşê fonksiyonî suffiksan (sonek) û prefiksanî (önek) kirdkî, kelîme senî virazîyêna? Nuştîox nê xususan de çend ehlî nê karî yo? Alfabeya merdimî de “W” û “Ê” çin bî, yanî alfabeya merdimî nêmcet bo û merdim

wirzo xoser kelîmeyan virazo!

Yewna çî zî, krîterê M. Aydarî çî yo? Mesela wina nuştî: "ajundan: s. Evrensel." Ajun tirkî ya, "acun"ê tirkî ra yena. Ajun ma fam kerd, la "dan" çî yo, manaya ey çî ya? Key kirdkî de "-dan" manaya "-sel"î tirkî dano?

Yewna mîsale: "alavdun: i. Kibrit."

Çira "alav"? Kirdkî de "kile"/"kil" esta. Eke ti kelîme virazenî, qetnêbo (balê) kirdkî ra viraze! Mi fam nêkerd ke çira M. Aydar kelîmeyani tirkî ra kelîmeyanî kirdki virazeno?

Tayê kelîmeyî zî tirkî ra tercume kerdî. Mesela: "çımıxunî: i. Gözevi. Gözlem evi." û "duısvınd: i. Tutkal." Ferhengî M. Aydarî ra çend mîsalî:

adırkar: s. Öfkeli, aceleci.

adırper: s. Ateşe tapan.

adırxulq: s. Sert mizaçlı. (...) Kuralsız.

agerek: s. Dönek, puşt.

ageri: f. dönüşümcülük.

ajir: s. Akıllı, uyanık, gözü açık.

avuecüyi: i. Abuheyat.

avueqil: i. Maden suyu, soda.

bafkar: i. Dokumacı.

bedkar: î. Kötülük peşinde koşan. Kazancı kötülük olan kimse.

bedmusn: f. Kötülük öğreten. Kötülük kaynağı olan.

bedumin: s. Kötü mayalı.

bueypers: i Koku ile avını bulan köpek.

cembar: s. Göbekli.

cembaş: s. Güzel günler.

cemdar: i. Tarihçi.

cemdari: i. Tarihçilik.

cemedcar: i. Buzluk.

cüydun: i. Barınak.

çımdar: i. Gözetleyici, erkete.

çımseri: f. Gözetleme.

çımvuışk: s. Katı yürekli.

çıpan: i. Yapıştırıcı.

çıvatı: i. Söylenmiş bir şey. Söylem.

dadar: s. Adil.

daddun: s. Adalet verici.

dadker: s. İnsafli.

dadver: s. Adaletli.

dadvuaz: s. Hak, adalet isteyen, şikayetçi.

dadvuazier: s. Hak ve adalet istemekte kararlı olan.

darier: i. Ağaçlık, ormanlık.

davıla: i. Dağıtan, dağıtıcı. Saki.

dejnas: i. Teşhis, tanı.

duısvınd: i. Tutkal.

dürak: i. Tarih.

dürakerdiş: f. Geçmiş i irdelemek.

dürhiş: s. Her şeyi uzaktan, çok önceden düşünen, düşünebilen, akıl eden.

eşkar: s. Yiğit, güçlü.

fekın: s. Yiyici, rüşvetçi.

gazvuer: s. Muhteris, ihtiras sahibi olan.

gumdar: s. İyimser.

kajcum: i. Tül perde.

musber: i. Okul.

musbergun: i. Tıp fakültesi.

musberkar: i. Sanat okulu.

musbermun: i. Ortaokul.

musberser: i. Lise.

musberver: i. İlkokul.

qalier: i. Sözlük.

qalken: s. Konuşma yeteneği olan.

qalki: s. Sözlük.

qalpır: s. Olgun deyiş, anlamlı ifade.

qalqıj: s. Basit söz, değersiz ifade.

qalqir: s. Çirkin söz.

qesker: i. Parçalama (...) işini yapan.

Fam beno ke M. Aydarî gelek kelîmeyê xo zî fariskî ra girewtî, la bedilnayî û xelet nuştî. Mesela wina nušto: “badjehr: panzehir”. Jehr kirdkî yo, labelê gelo “bad” zî kirdkî yo? Ney. Fariskî de panzehîrî ra vanê “padzehr”. Seke aseno M. Aydari mesele fam nêkerdo û “pad”ê fariskî kerdo “bad”. Yewna mîsale: “kıştar: katil, öldüren”. Na kelîme zî kirdkî de çin a, fariskî ra girewta labelê fariskî de “koştar: öldürme” yo, yanî “öldüren” nîyo. Aydarî, goreyê keyfê xo mana bedilnaya, kerda “kirdkî”. Sebeb? Heqê kamî esto ke zıwan de wina keyfî kay bikero? Semedo ke Aydarî çimeyê xo nêvatî, bawerîya wendoxî pê nêmanena. Merdim ke nê mîsalan vînenê, merdim xo ra perseno: Gelo kam kelîme kam ferhengê tirkî yan zî fariskî ra girewta û gama ke girewta çend bedilnaya, yan zî tercume kerda?

7) Tayê kelîmeyî şaş nusîyêyî

<i>Şaş</i>	<i>Raşt</i>
avaserdın	awa serdin: soğuk su
biuvaj	bîyû vate, bîya qal: Söz oldu, laf oldu.
dergin	derg: uzun
dımılıj	dimilî: zaza
eşkıyatı	eşqîyatî: eşkıyalık
hafızkur'un	hafizî Qur'ûnî: Kur'an hafızı
heyamaşimerd	Heya ma şî ma merdî: Gidene kadar öldük.
kaaltuij	qala tuj: keskin, iğneleyici söz
kalmeali	kalmê Hezret Elî (Alî): Hz. Ali'nin kılıcı
karmij	karmijin: kurtlu
levpayı	lew panayı: öpülmüş
levpayış	lew panayış: öpmek
merı	merri: fare
pajbiu	pajîyo: soyulmuş
quarfehm	kuarfehm (kuarfûm): Anlama yeteneği olmayan.
vum	bum: baykuş
xesar	hesar: Engebeli, ağaç bulunan arazi.
yıyoez	tî û ez: sen ve ben
zunbiayış	zûnayış: bilmek, anlamak

8) Manayê tayê kelîmeyan xelet yan zî kêmi nusîyaya.

Manayê ke kêmi yî, mi pê herfanê tariyan nuştî. Mîsalî:

azgilier: Manayê “yabani badem” û “sarmaşık” daya ci labelê “azgilêr” yew cinsê darê mazêrî (meşe) ya.

biedesmaj: 1)abdestsiz 2)cenabet, cünup 3)(kadın) aybaşı, hayız
degımayış: 1)Tehlike karşısında donakalmak 2)Tesadüfen üzerine varmak. Taşmak, üzerinden aşmak 3)kekelemek. Mîsale: Lajî Filîti binê zûn xwi ra ginenû de.

dekoti: 1) İçine binmiş olan, içine girmiş olan, içine düşmüş olan 2)düşük, seviyesi aşağıda olan yer. Mîsale: Cawo g’ Yad tey bi, binê dekoti bi; yin wi nêdînî.

hivi: 1) Gumun 2)Muhtaçlık.

Tîya de mana xelet a. Eslê na kelîme “hêvî” ya la, feki Çewlîg de “hîvî” zî vajîyena. Manayê aye zî “umut”, “ümit” o.

junvet: Kansere yakalandı.

Na mana ça ra daya ci ez nêzana. Manayê “jûn vet”î “nêweş kot” o.

kenvir: Manayê “Aklına sokar, hafızasına sokar (virkerdiş)” daya ci labelê kirdkî de mesderê “vîrkerdiş”î çin o, mesderê “xwi vîr a kerdiş (xo vîr ra kerdiş): unutmak”î esto.

kotver: 1)Öne geçti 2)Koynuna girdi 3)Manayê “üzüldü, mahcup oldu” zî esta. Mîsale: Hesên semêdî lajî xwi zaf kuwenû xwi ver.

liç: 1)Larva dönemini atlatmış balık yavrusu 2)Karpuz, kavun, salatalık gibi meyve ve sebzelerin körpesi için kullanılır. Mîsale: Mêrîk yo liçê xîyarî zî ma nêda.

niedım: 1)Bir şeyin arkasından gitmemek.

Tîya de xelet nuşto. Ganî “dima nêşîyayîş” bibînî. Dima nê: arkasına değil, arkasında değil.

2)Pişmanlık duymak, pişman olmak.

Eslê “nie dım” û “nadım”î tamamen cîya yo. “Nadım” yew kelîmeya erebki ya. Manaya “pişmanlık duymak, pişman olmak” nê, manaya “keso ke pişman bîyo” dana; yanî “nadım” mesder (master) nîyo, bi vatişê erebkî “îsmê fail” o.

piaardış: 1)Beraber getirmek, birlikte getirmek 2)uydurmak, geçici bir çözüm bulmak. Mîsale: Dîyes zaf saxlem nîyû la ma binê

pîye ardû ke in zimistûn ma ravîyarne. **3)barıştırmak**. Mîsale: Şima wir dî eşîr pîye ardî?

9) Taye kelîmeyî ke fekî Çewlîg de estî, ferheng de çin î.

Çend mîsalî:

aberdiş: gerilmek, vurmaya hazırlanmak. Mîsale: Bênatê aberdişî û pirodayîşî de pûncas serr esta.

abırnayîş: ayırmak

adayîş: 1)kazmak. Mîsale: Guerê yo çaqî ma da a, awk vêjya. 2)terk etmek. Mîsale: Lajekî xwi gurûnî xirabûn ra da a.

ca ginayîş: 1)(tam) yerleşmek 2)hedeflenen yere değmek veya ulaşmak. Mîsale: Tifing na pa, qurşune ca ginay.

ca vistiş: yerine yerleştirmek, eski yerine koymak veya yerleştirmek

cerg: kabile, insan veya hayvan kümesi, tim

cerg bestiş: grup oluşturmak

ciardiş: 1)uydurmak, yakıştırmak 2)rast getirmek, fırsat yakalamak

ciberdiş: vurmaya hazır hale gelmek

cibîyayîş: 1)dökülmek 2)söylenmeye başlamak

cicemayîş: etrafını sarmak, kucaklamak

cieştîş: 1)-e atmak, -e fırlatmak 2)dövmek 3)(hayvan) yem vermek

ciûmeyîş: 1)uymak, yakışmak 2)rast gelmek, fırsat bulmak 3)iyi gelmek, yaramak

deûmêyîş: eğilmek

deardiş: eğmek, bükmek

debirneyîş: kesmek, çıkarmak

debîyayîş: 1)dolmak, içine girmek 2)içerlemek

deestîş: 1)içine atmak 2)hapsetmek

deniştîş: 1)inmek 2)kesilmek 3)dinmek 4)-e dokunmak

deqeldayîş: 1)içine düşürmek, düşürmek 2)üzerine atmak, üstüne atmak

deqemetnayîş: içine sokuşturmak, tıkamak

deşayîş (deşîyayîş): 1)içine girmek 2)içine sığmak 3)(dokuma, örgü) kısalmak

fasal ciardiş: punduna getirmek, pundunu bulmak, fırsat bulmak, fırsat yakalamak, rast getirmek

fasal ciûmeyîş: olanağa kavuşmak, fırsat düşmek, rast gelmek

fasal pawitiş: uygun zamanı beklemek, fırsat kollamak

ked: emek

kedherûm: emeği boşa giden kimse

mare cikotiş: nikah düşmek

moj: ruhsal durum, haletiruhiye. Mîsale: Mojê yi bêlu nîya.

muna: tulum. Mîsale: Bê'ar kuwo û eştû muna, yi muna qul kerda û k... xwi tera vetû.

pabeste: bağlı

pabestiş: 1)-e bağlamak 2)-e eklemek

paçerayîş: 1)otlamak 2)sırtından geçinmek

padayîş: 1)değdirmek, dokundurmak 2)kapatmak, örtmek, yummak

pakuwaye: çakılmış olan

panayîş: 1)(silah) ateşlemek 2)tutuşturmak 3)(ad, lakap vb.) koymak 4)dokundurmak, değdirmek 5)(el vb.) sürmek 6)yapıştırmak

paniştîş: -e konmak, -e yapışmak

paşt cidayîş: -i desteklemek

paşt cikerdiş: -e sırt çevirmek

pašta nayîş: (birinin) sırtına yüklemek, sırtına koymak

paştger: arka çıkan, destekleyici, destek olan

pede dayîş: (yılan vb.) sokmak

pêşkayîş: -e gücü yetmek

pêridiyayîş: -i beğenmek, ... ile yetinmek

pêûmêyîş (pîyeûmêyîş): 1)birbirine uymak, uyuşmak 2)iyi gelmek 3)anlaşmak, barışmak 4)(işi) rast gelmek

pêverdayîş (pueverdayîş): saldırtmak. Mîsale: Di tenî verdê pê (pue).

pîeç padayîş: geçici süreyle bir çözüm bulmak

povetiş (puevetiş): sezmek, hissetmek, sezinlemek

qij ardiş: çocuk doğurmak

qij verşiyayîş: çocuk düşürmek, düşük yapmak

raberdiş: vurmaya hazırlanmak

ramendiş: uğurlamak

ramuetiş: göstermek

raqîlnayîş: temelinden koparmak, söküp almak. Mîsale: Ma qîlna

ra ard.

raûmeyîş: 1) vurmak için gerilmek 2) bilenmek, keskin duruma gelmek 3) (yağış) yağacak duruma gelmek

ravîyarnayîş: geçirmek, geçinmek

xudig: huylandırıcı, gocundurucu, gıdıklayıcı, tuhaf, alışılmadık.
Mîsale: Yew aşm esta ke ez hewlîyawa keyeyo newe, la cehdê yi hama zî mi rê xudig yenû.

NETÎCE

Mehmet Aydar vano ke: “Des dûyes ser ma binate qalun zun xuid gerie. In serra inkar niebenug, ma kot bin bar gırın. (...) Pe in xeftiayîş ma, resm Zazakî uncio.” (r. 15, 17)

Belê, des-duyes serrî bixebitî û resmî zazakî biance. Baş o. Werrekîna Aydar des-duyes rojî zî nê (înî) xususan ser o bivindertênî:

a) Kirdkî ser o cuwa ver çi xebate bîya? Kirdkîya nuşteki de çi esto?
Mesela:

Mela Ehmedê Xasî, Mewlid

Mela Muhemmedî Hezanî (Mem), Eqîdetu'l-Îmanî, şîrî

Mela Mehmed Elîyê Hunî, Yûsuf û Zelîxa, Weqay Kerbelay, Mewlid, Eqîdey Îman-Eqîdey Îslam, qesîdeyî, şîrî

Mela Kamilê Puexî, Mewlid, şîrî

Mela Mehemedê Muradanî (Racî), Mewlid, Eqîde, qesîde û şîrî.

b) Nê ferhengê (luxatê) kirdkî yê ke heta ewro weşanîyay (neşr bîy) estî, çin î?

Malmîsanij, Ferhengê Dimilkî-Tirkî, 1987

Mûnzûr Çem, Ferhengê Kurdî (Zazakî)-Tirkî, 1994

Grûba Xebate ya Vateyî, Ferhengê Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî, 2001

Harun Turgut, Zazaca-Türkçe Sözlük, 2001.

c) Kirdkî de çend feki (ağız) estî? Mesela fekê Çewlîg-Pali-Pîranî, yê Dersim-Gimgimî, yê Sêwregi.

Ferhengê Malmîsanijî fekê Pîran-Pali-Çewlîgî û Sêwregi de yo. Yê Mûnzûr Çemî feki Dêrsimî de, yê Harun Turgutî feki Palî de, yê Grûba Vateyî zî pê kirdkîya standarde amo nuştîş.

d) Kirdkî ser o çi xebate esta, çi amo nuştiş? Mesela: Vîst hûmarî (sayı) Vate (2200 rîpel) sirf kirdkî ya.

Nuştoxî nê xususan de biney (tikê) sereyê xo bidejnênî hol bînî:

Na zî zaf balkêş a. Nuştox hende serrî xebitîyo labelê çimêyê (kaynaklar) ke înan ra (tera) îstîfade kerdo, nênuştî*. Hetê îlmî ra no çiyêdo raşt nîyo. Keynayê xo, cinîyê xo û di hebî lajanê xo ra behs keno la çimeyanê xo nênuseno. Qey Homayî, wina xebatê kirdkî bena?

Peynî de ez ganî naye (inê) zî vajî ke, derheqê nîyetê ey de tu şubheyê mi çin o labelê nîyeto pak tenya bes nîyo.

Ez herindê ey (yi) de bibînî, mi krîtîkê roşnvîran (aydınlar) û ziwanzanayoxan girewtînî verî çiman û mi kitabî xo sere ra heta peynî newe ra wendînî, çapê (baskı) dîyine de mi şaşî û xeletî kerdînî raşt.

Îstanbul, 06.08.2003

---

*Mesela eke merdim rîpelî 11.ê ferhengî M. Ayardî û rîpelî 68-70.ê nê kitabî Malmîsanijî ra biewnîyo (bûnîyo), merdim fam keno ke Ayardî nê (in) çimeyî ra malumat girewto (giroto) labelê çimeyê xo nênuştî: Malmisanij, Kird, Kırmanç, Dımılı Veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, s. 68-70.

ZEKÎ

Heydo KEÇANIC

Raya Keça kemer û qîyame
Zekî herey kewt, qey nêame?
Çimê mi ewro anceno raye
Ez vindena hetanî Zekî ame.

Roj û şewî bîyê dergî
Zekî ez kerda wayîrê derdî.
Ez şorî zîyaran, biberbî
Berxê mi bibo wayîrê emrê dergî.

Verê Zekî ewro biyo keyî ra
Vato "Bawo ez ama, ti kotî r' a?
Bê virane bîyame jubîn ra."
Xebera xo çin a zalim felekî ra.

ÇEWLÎG DE ERDLERZ

Seyîdxan KURIJ

Emser, rojê lê gulan, serî sibayî bi. Yew per a mi qıcanî xo de key kêrdîyen, pero bîn a zî mi qehweyê xo fir kêrdîyen. Mi hema (hûma) xebera sîyay nieşnawitibî. Nişka ra telefonî cina. Veng, yew vengo sinasnaye, vengî yew dostê ma bi. Na dostê ma, bi xo çewlîgî nêbî, la semedî aye her bajarî Kurdîstanî seycîye (yew) bî.

Aye, ca de dest bi qıseykerdişî kerd, va:

-Xeberê tu Çewlîgî ra esta?

Mi va:

-Xêr a? Çewlîgî de çi bîyo?

Va:

-Qey xeberê to çin a? Çewlîgî de erdlerz bîyo!..

Mi ca de nata-weta telefon kerd. Ez nieşkaya Çewlîgî ra xo biresnî tu kesî. Bi wesiteyî merdimanî xo yê Almanya û Xarpêtî, mi xeber girewt ke merdimî mi weş î, la Çewlîg de xesar û telefata zaf o.

No telefon û çiko ke mi cuwa ver eşnawitibi, reyna ez berdû aşmê gulan a serrê 1971. Aşmê gulan a serrê 1971 de ez hema yew qıco new-desserre bîya. Ma mekteb a pey bizyewaney kêrdîyen. Ez qijkekî keyî bî ya, o ri ra (o semed ra) mi bizyey (bizêkî) ma çirênayn. Tewrî apanî min û merdimanî ma ya, ma şeş-hewt keyan pesî xo kêrdîyen tîyemîyan, kêrdîyeni yew bol. Ge-ge ma yew şane (şûne) tepîştîyen, ge-ge zî ma kêrdîyen dor, bi dor ma şîn pesî het. A serr ma dewanî Depî (Karakoçanî) ra yew şane tepîştibi. Mi zî dezayanî xo ya bizyey çirênayn.

A roj şan de bêrîwanî amey bizî û mêşney ditî. Ma qıcan bizyey verday mîyonî pesî, cuwa pey zî ma bizyey şay xo ver, pêro pîya kewtî (kotî) rayîr, hetî keyî ya şîy. Ma dew ra bîy nêzdî, nişka ra yew veng ame,

yew gurrî amey, erdî ma eştî hewa (eştî we), ma lernayî. Pey dewê ma de yew kerre esto, tîya (îta) ra kerreyî qilîyay ra, amey war. Bî qêrrî-wêrrîyê bizyewan û bêrîwanan. Ma ameybî nêzdîyê dewê ma. Aqilî ma hemin dew ser o bi. Ma heme pîrvazdî (leza-bez) remay, xo resna dew. Xeyrî Homayî ra dew de kes nimerdbi, la xeylêk banî ricîyaybî. A saet de camêrd teber a bî, cinî zî tayê şîbî bare, tayan zî mangê ditîyen. O ri ra însanî merg ra xelisîyaybî.

Pîyî mi westayî însatî bi. Pîyî mi û apî mi yewna dew de xebitîyayn. Di birayî mi teber a bî, yew xebitîyayn yew zî wendekar (telebe) bi. Tabî o wext sey ewroyî her ca de telefon çin bi, o ri ra çewlîgîjî teberî, semêd merdimanî xo ya ameybî Çewlîg. Pîyî min û birayî mi zî no ri ra ameybî keye.

A şew ma 15-20 keye xeymê Hecî Fadlî de rakotî (kewtî ra). Na şew semêd ma qîcan a sey yew roşanî (rueşûnî), sey yew macera bî. Ma qicî, cinî, camêrd, hema-hema 100 kes ra zafêr merdimî, yew ca de rakotî. Bunlerz (erdlerz, binbilerz, lerze, zelzele) ma qîcan rî bibi sey yew key (kay). Çend rojî cuwa pey, bi kamyonan û pîkaban a çîyî werdî (wêr), çadirî, betanîyey, sabunê “puro”yî amey dew. Wexto ke yew erebe biameyn dew, ma bizyey xo caverdeyn û şîn verî mektebî. Çike her kamyon hêverî ameyn verî mektebî û giregiranî dew tîya ra erzaq dewijan ra kêrdîyen vila. Ge-ge dewijan çî ser o qowxe (lej) kerdîyen. Reya verîn ridî bunlerzî ra ma helîkopter zî dîy. Şaneyî ma helîkopter ra vatîyen “elqop”. Wexto ke helîkopter amey, ma pêrunê (pîyorin) bizyey xo ca verday û pîrvazd şî helîkopter het. Ma dûrî ra vindertî û temaşeyî perwaneyî aye kerd. Helîkopter ma rî zaf yew çîko ecayib (xerîb) ameyn.

Kurîjan wareyî tereknaybî, çew nişîn ware. La dewijan a serr newe ra dest kerd ci şîy ware. Devlet, yew çadirê Kizilay daybî her keyeyî. Ma, a serr hetanî payîz, hem ware hem zî dew de nê çadîran de mendî.

Bunlerzî 1971î ya pey, emser Çewlîgî de reyna erd lerza. 1971 de nêzdîyê 1000 însanî merd û Çewlîg bin ra bi xirabe. Nê bunlerzî ya pey bajar zerey derî ra vécîya, deşt de newe ra yew bajar nîya rue (wirazîya). La devlet, erdlerzî 1971 ra qet ders nigirewt. Bunlerzî emserî de Çewlîg de teqrîben 1000 banî ricîyay û 300-400 însanî merdî. Çewlîg, mintiqayê erdlerzî ya. Ney ra, gereka banî, hîrye qatan ra berzêr mebi; ganî heme tewir awanîyey saxlem virazîyû. Yanî, ganî çîmento, kêreç û asin goreyê

peymeyî, çend îcab kenû, ende (hend) bîyerû karardış. Çi heyf ke bi ruşvet a banî çar-panc qatî virazîyay. Nê serranî peyênan de zaf banî hetî kooperatîfan ra virazîyay. Nê banî mutahîtan viraştî. Mutahîtanî çimveşananî sextekaran ekserîya keyfî xo gore nê banî viraştî. Resmî bînayî yê devlet û mektebî zî nê mutahîtan viraştî. Xaye û armancê nînan pere bîyû. Helbet suçdar tena mutahîtî nîy. Muhendis, teknîker û memurî devlet, ê ke awanîyan kontrol kenî, ganî înaşatan hol kontrol bikirî. La sey her cayî Tirkîya, Çewlîg de zî, nê banî çirey (qet) hol kontrol nibîy. Çike îdarekerdoxanî (karmendanî) devlet zî perey werdî, ruşwet girewtû û her çî goreyê (guerê) waştîşî mutahîtan kerdû. Bunlerzî ya pey, seke Tirkîya de bîyû edet, mehkeme qerarî girewtîşî çend mutahîtan vet (da). La her kes zanû ke esil suçdar devlet bi xo ya. Çike devlet, mesulîyetîyê xo ca niarda û ewro zî ca niana.

Çewlîg de, rojê erdlerzî yewna çî zî bi (qewimîya). Şarî Çewlîgî, a şew teber a mendibi. No semed ra şarî Çewlîgî, verî Qonaxî Hukmatî de amebi pêser ke çadiran bigîrû. Verî Qonaxî Hukmatî de yew erebeyî polîsan ramit şarî ser û çend tenî pelixnay. Cuwa pey zî polîsan merdimî ke semedî (qey) ardimî ameybî pêser gulebaran kerdî. Şarî ma no hewa rîy devlet o rastikên reyna dî.

Nê erdlerzî de, binî enqazî “Mektebî Rakewtişî Mintîqa yê Qadimadrage” (Kadımadrak Yatılı Bölge Okulu) de 200 wendekarî mendî. Nînan ra 85 tenî merdî. No mekteb ganî “Çilkûnî” (Yeniköy) de bivirazîyên. La karmendanî devlet va ke: “Şarî Çilkûnî kurdperest (Kürtçü) û, terorîst û.” Ney ra no mekteb Qadimadrage de viraşt. Wexto ke înaşat dest pêkenû bîngeyî (temelî) mektebî de aw vécîyena.

Serekî Beledîyayê Çewlîgî yê ê wextî Selahattîn Kaya, verba (qarşî, duştî) ney înaşatî vécîyenû. La Qadimadrage ha teberî sinorî beledîya de ya. O ri ra Serekî Beledîya nieşkenû mudaxele bikirû, dest ra teway nînu. Nê mektebî de, nê dormeyî ra, sey dewanî Derêy Nazik, İbrahîmûn, Xiraba, Dik, Kurik, Xerîb, Takûelîn, Tarbasûn û Hecçayîr ra qican wendîyen. Emrî nê qican şeş ra heta çarês serrî bi.

Nê Mektebî Rakewtişî Mintîqa, cumhûriyetî (1923) ra pey virazîyay. Viraştîşî nê mekteban, goreyê yew polîtîka taybetî ya dewletê tirkan dest pêkerd. O wext, yanî badê cumhûriyetî, zaf cayanî Kurdîstanî de nê mektebî virazîyay. Armancê devlet a bî ke, qicanî kurdan keye ra

bigêrû û nê mekteban de bi ziwan û kulturî tirkan asîmîle bikerû. Nê mekteban de kurdkîqiseykerdiş qedexe bi. Qicî kurdan goreyê kulturî tirkan ameynî perwerdekerdiş. Çike qicî may û pî xo ra kewtîyen dûrî. Her sinif de çend kesan sey muxbîran qicî taqîb kerdîyen ke kes kurdkî qisey mekirû. Hetta, zaf mekteban de, semedî qiseykerdişî tirkî û taqîbkerdişî qican, xususî yew şax (kol) estbi. Ney rî, Serekî Şaxî Qiseykerdişî Tirkî (Türkçe Konuşma Kolu Başkanı) vacîyeyn.

La devleta tirkan, na polîtîka de, senî ke waştîyen o qayde ser nekewt. No semed ra, nê serranî peyênan de, nê mektebî kêmî bibî. Nê 10-15 serranî peyênan de devlet çar-panc hezar dewî Kurdîstanî yan kerdî xirabe yan zî kerdî veng (tal). Zaf dewanî bînan de zî mektebî qefilîyayî. Narey, devlet ard hêna (reyna) nê mektebî kerdî a. Armancê nê mekteban hûncî (ancî) asîmîlekerdişî qicanî kurdan bî. Devlet, qicî ke binî enqazî ra xelisîyaybî berdî Îstanbul, yew mudet semedî (qandî) armancê xo sey yew hacetê reklamî kar ardî (xebitnayî).

Na rey zî devlet şarî ma her het ra tena verda. Goreyê ihtîyacî çadir û erzaq nirasa şarî ma, çîyo ke bi zî bi yew tewro organîzekerde vila nibi. Komeleyanî çewlîgijan yê teberî, tayê dezgeyan û kesan waşt ke şarî Çewlîgî rî ardim bikirî. Bi na armanc, dest pêkerd çend ke tira amey erzaq şawit Çewlîg. Karmendanî devlet niverda no erzaq zî şarî ra vila bibû. Eskeran û polîsan, Duzaxaç de dest na ney erzaqî ser. Goreyê vateyî şarî Çewlîgî, no erzaq hema ra zî ho depoyanî eskerîye de yo. Walî Çewlîgî, rojnamegeran ra wina vatibi: "Çewlîgî de tena heşt banî rijîyayî." Bi nê vateyî xo, walî waşt ke bala (dîqetî) fikrêumûmîya (kamuoyu) Çewlîgî ra dûrî fino.

Erdlerz bi sebeb ke, çewlîgijî ke teberî welatî de ciwîyênê bêrî têhet. Nê çewlîgijan semedî darukerdişî darbanî şarî xo, dest bi organîzebîyayîşî kerd. Zaf bajarî girdanî Tirkîya û Almanya de, çewlîgijan ardim da arê û şawit Çewlîg. Almanya de, çewlîgijanî ke Eyaletî Nordrhein-Westfallen de nişenî rue, yew komîte viraşt. Nê komiteyî, bi ardimî çend rêxistinanî kurdan zî, heştêsî aşmê gulan de bi nameyî Şewê Piştîgirewtîşî yê Afetzedeyanî Çewlîgî yew şew organîze kerd. Çewlîgijanî ke Bremen de rueşinî zî paşt day hezîrkerdişî na şew. Na şew, sey spîkeran, min û Bêrîvan Aymazi idare kerd. Hunermendanî kurdan ra Şivan Perwer, Rêzan û Leyla Şerefîdînî zî bêpere, bi armancê

piştîgirewtîşî, şew de vecîyay sehne. Rêzan û Leyla hîna zaf mintiqayê Çewlîgî ra deyîrî kirdkî (zazakî) vatî.

Pereyê ke Şewê Piştîştgirewtîşî yê Afetzedeyanî Çewlîgî de amey pêser, min û Sait Aymazî berdî Çewlîg. Sait Aymaz, 1973-1977 de serekî beledîyayê Çewlîgî bi. Goreyê qeraranî komîteyî, ma nê pereyî, afetzedeyanê zaf-zaf muhtacan ra vila kerdî. Ma şî dewanî Senceqî, çunke tîya de tena dewê Lek de hîrês (des û hîrê) tenî merdibî. Dewanî deşt ra ma şî Xerîb, Çilkûnî û çend dewanî bînan. Çike çend qicî nê dewan binî enqazî mektebî Qadimadrag de mendibî. Ma tek-tek meheleyanî (taxanî) Çewlîgî ra gêray û bi ardimî sinasîyan nê pereyî hewcedaran ra kerdî vila.

Mi çirey (qet) şarî Çewlîgî wina (îna) bêhêvî, wina melul û perîşan nidîbi. Şarî ma bêwar û bêwayîr (bêwahar) mendibi. Hema-hema herkes teber a rakotîyen. Ê ke banî ci niriçîyaybî zî ters ra teber a mendîyen. Her keyeyî nieşka çadir bigêrû. Ey ra zafîn çadirî xo bi pere erînayî. Devlet, çend cayan de “çadîran ra bajarî” (çadır kentler) viraştî. Dormeyî nê cayan de tîl antû, no hewa girewtû, ver de zî sey eskerîye “nîzamîye” esta. Her ca de yew ber (keyber) esto, tîya de eskerî pawenî. Kam ke biwazû merdimanî xo zîyaret bikirû, gereka nasnameyî (kimligî) xo tîya de verdû. No ri ra şarî Çewlîgî zaf niwazenû nê cayan de bimanû.

Wîlayet, şarî rî wayîr (wahar) nivicîyenû. Çend rojanî verênan beledîyayanî cîranan Çewlîg de belaş nan û wer kerd vila. Çend beledîyayan zî aşxaneyî akerdî. La yew mudet ra pey pêroyî nînan tîya ra şî. Tena yew firinê nanî ya seyar mendibî. Enqazî banan hema o qayde erd de bi. Walî vatibi: “Wa herkes enqazî xo wedarû!” Enqaz wedaritiş gureyî herfîyatçîyan o. Halbukî şarî Çewlîgî xo rî nan niveyenenû ke bûrû. Walî şarî Çewlîgî rî her tewir xirabî kenû.

Yew bajar de se ra pancas ra zafêr banî birijî, o bajar sey yew “mintiqayê afeti” yenû qebulkerdiş. Wexto ke yew bajar sey “mintiqayê afeti” bîyerû qebulkerdiş, zaf avantajî ey bajarî benî. Mavaji ke, esnaf bac (vergî) nedanû, şarî ê cayî peranî aw û elektrîkî nedanû, şar eşkenû bi ardimî devleti bananî xo newe ra virazû. Hukmat niwazenû ke Çewlîg sey yew “bajarî afeti” qebul bikirû. Îdarekerdoxanî Çewlîgî verê cû xesar tesbît kerdibi. Goreyê raporî nînan, se ra pancas ra zafêr banan de xesaro giran estbi. Yanî gereka wayîranî nê banan rî banî neweyî

bivirazîyên. La cuwa pey hukmatî, Anqara ra merdimî xo şawitî. Goreyê raporî nê merdiman, hûmarê bananê ke xesaro giran dîyû, zaf bîy kêmi. Şarî Çewlîgî nê qerarî rî îtiraz kerd. La hukmat niwazenû, hûmarê bananê ke xesaro giran dîyû, zîyade bikirû.

Hukmat, sey yew kolonî (sömürge) ewnîyenû mintiqa ra. La xora (xuera) Kurdistan yew kolonî nîya? Walî û îdarekerdoxî devlet bawerîyê xo şarî mintiqa nianî. Walî, îdarekerdoxî mehelli yê Çewlîgî pêro day kîşt, heme komanî xebat ra karmendî na mintiqa vetî. Bi nameyê "Komiteyî Koordînasyonî Krîzî" yew komê xebat nîyaya rue. Tîya de zî çewlîgî çin î. Mudirîyetî Awanîye (Bayındırlık Müdürlüğü) de îdarekerdoxanî mintiqa dest ra selahîyet girewtû.

Wexto ke mi no nuştayî xo hezir kerdîyen, devlet dest kerd pê mintiqayê Duzaxaçî de banî viraştîyen. La emser qedênayîşî nê banan mumkun nîyû. Şarî Çewlîgî ko (do) zimistanî çadiran de û teber a ravîyernû. Şarî Çewlîgî reyna bêwar û bêwayîr mendû! Nê erdlerzî peyênî de şarî Çewlîgî reyna devlet sinasney.

Pancêsî aşmê êlule de mektebî bîy a. Çewlîg de emser 52 084 wendekarî şinî mekteb. Erdlerzî de panc mektebî ricîyaybî, o ri ra wendekarî nê mekteban şinî mektebanî bînan. Yew qisimî wendekaran çar-panc kîlometreyî peyetî şinî mekteban. May û pî wendekaran vanî: Nika hamnan û, hewa germ û, la wexto ke zimistan ame qicî ma nieşkenî çar-panc kîlometreyî peyetî şîyerî (şuêrî) mekteb.

Karmendî devlet îddîa kenî ke zereyî Çewlîgî de, 27 mekteban de dersî dest pêkerdû; la eslê xo de tena 10 mektebî hazir î. Zafîyê mekteban de hema gureyî tamîratî niqedîyawû, o ri ra wendekarî konteyneran de ders wanenî.

LAJEKO ASÊ

Turgut ERSOY

Wexto ke hesiranê hewran daynê camî ro
Bi yew terraqa germe
Ma girewtênê berdênê yewna dinya
Ma timûtim bi çimanê gedeyan ewnîyaynê
Îstîqbalê dinya ra

Lajekê asêyî
Wexto ke yew cixara pêştênê
Destê ey recifiyaynê
Hema telebe bi
Sinifa peyêne wendênê
Zafaneyê dersanê ey zeîf bî
Xora nîyete xoyê mektebwendişî zaf çin bi
O, sewbî çîyan fikirîyaynê

Çareyê lajekê asêyî de
Şewqê lejî beriqîyaynê
Ti raste bipersî, sucê xo çin bî.
Dorme de çeqelî gêraynê
Labelê o sereberz bi
Caran yewî ver de çok nêdaynê
Yew waştaya xo estbî
Ey ra zaf hes kerdênê
Labelê o timûtim bêveng mendênê
Heskerdişê xo zerrîya xo de nimitênê

Varan hêdî-hêdî amendênê
Lajeko asê wariştênê şînê
Çeqelan dame ronaybî, o pawîtênê
Ne cayê lejî ne zî wextê lejî bellî bi
Verê şîyayîşî mi ra ewnîya û peşmirîya
Çîmanê ey ra boya mergî ameynê

Mi zanaynê no peşmirîyayîşo peyên o
Mi zanaynê reyna tepîya nêagêreno
Reyna tutin nêpêşeno
Reyna deste ey nêrecifiyênê
Merg zaf durî nîyo
Merg bênamûs
Merg bêbext o

Oxir bo to rê lajeko asê
Oxir bo to rê.

XOPAN

Huseyîn KARAKAŞ

De we de Hesênê Silêmanê Kulengî, çimtenge û tamekarî ra ameyne naskerdene. Serrê xo nêzdî pancasî bîyay. Çiyêde jar, komê este (astik) bî. Çermê xo sey çermê qilancike bîybe sîya. Winê (hen) bêcan asêne ke, yewî pirnike de bigirewtêne, ruhê xo vejîyêne. Mal û milkê xo lepê hêga bî; ey de kî (zî) çik rameno va (wa) biramo, teba nêruwaynê. Feqet Hesênî, bêçare her serre o hêgayê xo kerdêne têser-têbin ra û wisar ra heta payîz dorme de çerx dêne ke nanê keyeyê xo vejo. Ema terkeyî (hekinî) ke çinitî, cuwen vet, umidê xo reyna şikîyêne. Ey kî bêçare çimî tîkmîşê rayîrê (raya) xurbetîye kerdêne.

Her serre aşma payîziya verêne de ginêne ro rayîrê xurbetîye. Tarsus, Adana, Îsparta, Meraş, İstanbul û Meletîye nêvatêne, kewtêne ra ci şaristan bi şaristan qezenc fetelneyne. Feqet kata şono va şero, vîst û yewê adare ke va, çi qezenc kerdo, paçikan ra pêt pîşîtêne, kerdêne pistine xo, çîp dewe de vejîyêne. Da-des rojî tepîya kî dest eştêne ra ci cita wisarî ramitêne.

Reyê ancîya (wucîya) payîz bî. Yê Hesênî qaydeyo verên. Çuyê xo girewt û terkit şî xurbetîye. Xeylê wext kotî yo, kamcîn het ser şîyo; ey ra xebere nêvecîye. Hal û meselaya Hesênî dewijan fek de bîyay. Tayêne vatêne:

-La-law qalê ê çimetengî mekerê! Sey luye nata cêreno bota cêreno, wextê cita wusarî dewe de vejîno.

Taye dewijan kî vatêne:

-Ayv o! Ayv o! O îta nîyo, Heqê xo îta r' o. Guna wa, sima çay (çira) leqanê xo kenê? Belka cayê çiyê amo ser.

Nêzdiyê aşmê tepîya, fekê Hesênî ra mektube amê reste dewe ke Îsparta de kewto kar, gureyîno; dewijê ke bê kar û gure yê, înan rê kî silayîye (dawet) keno vano:

“Va bêkarê dewe, mewindê bêrê! Naza qezenc rind o. Kar zaf o, qoze

(qoce) şantiya wa, kemer vezêyme. Nejdîye hîris-hîris û ponc mordemî gureyîno. Kam ke bêro cênê (gênê) kar. Hîrê cemî werdene, cayê rakewtene; û sîgorta kî virazenê. Naza her kesî rê non esto. Hayê ke wazenê bigureyê, va herey mekuy, rew bêrê!”

Feqet dewijan goş nêda silayîya Hesênî. Kesî guman nêkerdêne ke o karêde rind bîvîno. Yew kî, kesî guman nêkerdêne ke a mektube ey nušta û rusnaya. Zaf dewijan vatêne:

“Wendena ê herî çin a, tova nêzaneno. Kam çi zaneno ala fekê ey ra kamî na mektube nusna.”

Fikrê dewijan verê cû wina (nîya) bî, ema mabên ra çend rojî vîyartî-nêvîyartî fekê tay kesan vurîya û goş da silayîya Hesênî. Çar-panc mêrdekan (mordemekan) terkit şîyay Îsparta kar.

Êyê ke newe vejîyay xurbetîye înan ra yew Usivê Qere bî. Usiv mêrdekêde laxdar (leqdar), rîhuyayî û zerrîpak bî. Feqet fekê xo rê zaf wayîr nêbî. Qesa ca der a, ca de nîya, nêfikirîyêne; çik ameyne verê fekê ey vatêne û hîrr-hîrr huyêne. Derd û kule dinya ey rê bar nêbî. Kîsike xo pîrr ya kî tal (veng), huyayîna ey ra teba kêmi nêbîyêne. Serrê ey û Hesênî yew bîyay. Mabênê xo rind bî. Yewbînî ra zaf hes kerdêne.

Usiv bi ê bînan ra şîyay restê şantiya. Çimê Hesênî çitur gina ra înan, şabîyene ver zirça û vazda (vost), virare fişte ra pêrone. Vileyê Usivî de zaf mend. Usiv hîrqa û vajîya:

-Keyevesaye, to kerd têmîyan? Ez Şare nîyo!

Şare nameyê cinîya Hesênî bî. Wina vatene ey rê çetin ameye. Vilê Usivî verda ra, mirûz (mûrx) kerd tîrş û vajîya:

-To se kerî?! Ê to leq û zevzekî ya.

Usivî huyayîşê xo tenêna kerd berz û xil bî, kewt bazî (bojî), vat:

-Meqarîye derezay (datîzayê) mi! Mi va belka Şare kewta to vîr, ti cokana piloşîya vileyê mi, menda.

Usivî wina vat û hêrsê Hesênî vîyarna. Dime ra kî pêro pîya ancîyay kinarê, qalê gureyayene kerd.

Hesênî dewijanê xo rê her çî hurdî-hurdî îzeh kerd. Ê bînan kî qayde û şertê karî munasib dîyay û wuştî ra, kewtî têdim, şîyay lewê çawuşî, nameyê xo day qeydkerdene. Roja bîne kî dest pêkerd.

Şantiya şaristan ra dûrî, peyê yew koyî de bî. Karkeran şodir ra

heta şan bi huye û zengen erd kinitêne, binî ra qalib-qalib kemero sîsik û rindek vetêne. Qalibê ke vetêne, bi makîneyan barê kamyonan kerdêne û girewtêne berdêne. Hesen û embazanê xo nêzanêne ke no kemer kata şono û çiyî rê beno. Rojê çawuşî ra persay, çawuşî berz-berz nîyada û va:

-No kemer zaf hewl o. Teyna naza de vejîno û jêderî êno qayîlbîyene. Şaristananê girsû de şanînû makînû, beno sol (sale). Ê solo ra mermer êno vetene. Dewlemendê şaristano keyanê xo bi mermer neqesnenê.

Hesen û embazanê xo vat: Uday, uday! Ma çutur nêcemedînê?

Çawuşî vengê xo nêkerd û huya. Dime ra kî ê têkaleke de verday û birîya ya, şî.

Ê kî uca xo-xo de fikirîyêne ke mermer çik o, çiba (çiva) yo. Feqet kesî fam nêkerd ke salan ra çitir keyeyan neqîşnenê.

Usiv gêra ra Hesenî ser û persa:

-Dereza, no çiyô ke ci ra “mermer” vajîno, to qe dîyo? Sono solanê xirxalî?

Hesenî bi vengêde pozxînî ra vat:

-Çi zanen ez heyran! Kotî ra şêro solanê xirxalî? Çawuş haw vano “Sanîno makîno”. Hêfê na kemera! Hergu kuça (kemere, sî) rinde ke sana makîno, kerde hurdî, hêç bena sona.

-Çik o, zerey to veseno kemero rê?

-Çayê meveso? To nêdîyê çî kemerê hewlê?

-Nê ero ti bom a? Rind, xirab, kemerê sarî çik ê ke zerey to pê veseno?

Usivî wina vat, dime ra kî bi embazanê xoyê bînan ra hîrîqî viste (fişte) ra ci û pê Hesenî huyay, laxê (leqê) xo pê kerdî.

Hesen bî har, mend. Hêrsan ver çene (çenik) tîkmîşê yewbînî kerd û bî qirçe-qirça zereyê fekî.

Se bî bî. A roje ra tepîya norna û fetelîya ke “Didanê mi dezenê”. Rojî vîyartî, dejê didanan peynîya xo nêamê. Hesen sey pepûkî nala, nala û peynî de gina cile ro. Rojê-di rojî raworeşêyine (arisayîş) dê ci, ema dejê didanan nêvîyart û bî giran. Rojê embazanê ey ra Usivî vat:

-Çik o low! So xestexane, bonce, na jon ra bireyî.

Hesenî vat:

-Ez nîson. Çay şêrî? Ez heta di-hîrê quriso con (gêna) ez honde êjato (ezîyetan) ûncon. Êno kî berî toxteranê vêsana dî.

Usiv şaş bî, mend. Dime ra vajîya:

-La-law, ti nîya mirena! Xo rê vîzîte bicê so sîgorta.

Hesen xilê xo ser bî û persa:

-Çay uza pero nêwazenê?

-Ez rind nêzanen feqet texmînê mi kam ke sîgorta xo esta, ci ra pero nêcênê. Ti ke wazena şêrê, çawuşî ra pers kerîm hen şo.

Hesenî vat:

-Heya, biperse.

Usiv şî pers kerd, mesele hel kerd û kaxita vîzîteyî dest de ame. Janî ver Hesenî rê vindertene çin bî. Ey Usivî dest ra kaxita vîzîteyî girewte şî nêweşxane. Kerrika xo masaybî bîyebî sey rêwike. Doktorî o meredna (derg kerd), fekê ey rakerd, nîyada; rîyê xo qirmîçna û vat:

-To çay no didan heta nika nêonto? Fekê to de îltîhab girewto, poyîyo (puç bîyo). Ancîya şa be ke ti nîmerda.

Hesenî bêhal-bêhal goşdarî kerd. Taqete tey nêmendibîye ke qisa vajero.

Doktorî bazî semernay û lepikê naylonî kerdî xo dest. Sandiqa hacetan ante nêzdîye xo û gaze (kelpeteni) girewte. Hesen winî rameredîyaye, fekrakerde bî. Çiman de roşt nêmendbî. Gaze çitur berde fek, çimê xo cinitî û winî mend. Doktorî gaze pêt eşte ra didan û çend reyî lewna (leqna). Dej ra kezeba Hesenî çizê. Doktor reya hirêyine de bî piro, didan qurfit (qerifna) vet. Hesenî vengêde xirken û janin ra vat “wuşşş”, fek de gonî bîye gol. Doktorî tayê peme (pembux) dosna de dirbete û vat:

-Ti xeleşîya! Çimê to rost bê!

Hesen vengêde janin ra vajirîya:

-Destê to weş bê begê m’. Heq jan de destê to nêdo.

Wina vat û uşt ra. Keyberî ser de game eşte nêeşte ke vengê doktorî ame goş:

-Vinde, vindê!

Pereyî amey Hesenî vîrî. Cayê xo de bî huşk, mend. Doktorî lepikî xo destan ra vetî, hetê de nay ro û şî pey masa. Kaxite ante verê xo, qeleme girewte, name persa. Hesenî nameyê xo vat, ey kî wina nuşt:

“Nêweso ke namê xo vêreno, 20ê sibate 1968 de ama didanê xo da ontene. Fonê sîgorta ra pere ci derê.”

Doktorî nuştiş qedêna, binê ey mor kerd û kaxite arde dê ra Hesenî dest. Hesenî çimê xo tîkmîşê kaxite kerdî û winî mend. Şermîya ke vajero “Wendena mi çin a” feqet bêveng kî nêmend û vat:

-Begê m’, mi ser o panqnotê (pangilotê) pere çin o. Mi ra vat ke nêweşxaney sîgorta de bêpero qaytê nêweşo benê. Mi ra nîya vat, ez coka amo. Ez mordemekêde dewuz o, qeyde û toranê şaristano nêzanen. Xo rê xerîb û bêkes o. Na qurbetîye de rizqê domananê xo cêron.

Doktor yew xorto tern û teze bî. Zerrîya xo bi Hesenî veşaye. Ame lewe, dest da piştî ro û bi rîyêdê huyayî vat:

-Nê apo, nê! Kes to ra pero-mero nêwazeno. Na xeta (kaxite) ke mi dê to, ti bicî şo, qato binên de kasa esta, ci de, eyî pero danê to.

Hesenî qet vatena doktorî înan nêkerdê. Sey dizdan dormeyê xo de hîra-hîra nîyada, bi telaşo xo eşt teber û xo-xo de vat:

-Pero cêna? Nê k... mi bicî. Nêsermayîno, vano “So kasa de pero danê to”. O kî mi xapneno. Hesen honde her o ke eve linganê xo şêro kasa to ke ti ci ra pero bicêrê! Kutik!

Hesen no tore şî rest şantîya. Keyber de rastê Usivî ame. Amey têlewe, Usiv persa:

-Nê keyeveşaye, ti kotî menda? Çimê ma raye de mendî.

Hesenî vat:

-Qe meperse dereza, û kaxita ke doktorî daya ey, dê ra Usivî dest.

Wendena Usivî bî. Kaxite girewte, nîyada û wende. Hîna wendene nêxelisnaybî ke Hesenî vat:

-Toxterî kerd ke na xete ra mi bixapno, ema ez eyî ra çimakerde vejîyo. Dolê kutikî ferq kerd ke wendena mi çin a.

Usivî kaxite wende, hîrîqî viste ra ci û vat:

-Nê ero ez ge-ge to ra van “Ti her a”, ti heredîna. Feqet ti rasta her a.

Dime ra hurdî-hurdî Hesenî rê pusula wende.

Hesenî vat:

-Çii, çiii?

-Nê keyeveşaye! Mêrikî perey dê to, to nêgirewtê, ti rema ama.

Hesenî vat:

-Wîy lemin! Mi çi cî (gi) werd, û cayê xo de gina war ro.

Usivî xo eşt ser, bî piro dard we; kewt binê çengî, berd zere de kerd cile.

Rojê-di rojî ra tepîya Hesên bî weş û war û şî kar. Feqet mabên ra zîyade nêvîyart ke reyna bî nale-nala ey. Embazê ey persay, Hesên vat:

-Didanê mi! Didanê mi hen dejenê ke ti vana zerey fekê mi de adir kerdo we.

Embazî kewtê telaşe. Yew-di tenî vazdê (vostê) leweyê çawuşî, kaxita vîzîteyî dê nuştiş, arde dê ey. Hesên girewte şî nêweşxane, didanê xo da antene û verê doktorî de tîk bî. Doktorî kaxita peran nuşte dê ci. Hesên çitur kaxita peran girewte vazda kasa, pereyê xo girewtî, kerdî cêba xo û şana rayîrê şantîya ser.

Feqet peynîya dejê didananê Hesên nîyamê. Musabî çend qurîşan. Hewte de reyê vîzîte wastêne û girewtêne şîyêne nêweşxane. Yew wina, di wina, axirî doktor gina ra po ke Hesên seba pereyan yeno didananê xoyê weşan dano antene. Doktor zaf qarîya û bi vengêde berz vat:

-Apo, heyfê nî didananê to nîyo? Çay ti nîya kena?

Hesên vat:

-Meperse toxter beg, qe meperse! Yê mi xora mi bîya; ney kî bonce va kok bêro, ti kî bixeleşîyê ez kî!

Doktorî vat:

-Mi rê ferq nêkeno, ti zanena, û didano tewr (en) peyên kî ant. Dime ra gêra (cêra) ra ey ser vat:

-Çimê to roşt bê, ti xeleşîyay.

Hesên qet vengê xo nêkerd. Kaxita peran girewte, vileyê ey ver de leweyê doktorî ra vejîya, şî hewt qurîşê xo kî girewtî û şî şantîya.

Didan ey fek de nêmendbî. Bese nêkerdêne çîyê bicuyo (bicawo) û biwero. Zaf wext vêşan mendêne. Wextêde kilmek de vileşîya, bî gudê çî.

Çi wext çimê Usivî **ra** Hesên ginêne, kayê xo pê kerdêne. Rojê gêra ra ey ser vat:

-Nê ero xopan! To serva çend quriso çay xo fiştö na hal? Xora ke nîya şî ti gêste mirena.

Hesên zaf qarîya û bi vengêde berz vat:

-Nê law, lazê kutikî! Mi to ra çon cay (car) vat? Zevzekî meke!

-Zevzek **de** fekê to xopanî n...! Qesa raste çay bena zevzekî û to rê çetin yena?

Usivî çitur na qisa peyêne vate, milaketî nîştî ro Hesenî. Bî har û mar, nîşt giraneyê (yaxeyê) Usivî ra. Qêrra, barra, çik ke ama verê fekê ey Usivî ra vat.

Hay û haylemeyî şantîya girewtibî. Karkerî dormeyê Hesen û Usivî de amey pêser. Mudir kî amebî. Hesenî firsend no firsend o vat û vazda mudirî het, gerreyê Usivî kerd. Mudirî kî çeyeyê zimistanî yo nêvat, Usiv kar ra eşt.

Usivî cila xo eşte ra doşa xo ser û şî dewe de vejîya.

Ameyena Usivî taf de (nişka) dewe de bîye vila. Cinîya Hesenî Şare kî pêhesîye, amê leweyê ey ke mêrdeyê xo bipersa. Usivi hîrçî viste ra ci û vat:

-Hesenî fek de didanî nêmendê. Bese nîkeno non boro feqet awe ez nêzanen!...

Bartin, 28.03.2002

EMRÊ MI

Nevzat GEDÎK

Emre mino derg
bî resene
nêqedîya
Sereyo yew asa yew nêasa
Ez hîris serre şîya
nêqedîya

Xaftela bî xapêdi kilme
kewt vilê mi
ez afirra zanîngeh ra girê da
Bî hewsar
ez xo dima anta berda
cayêde temaşeyî
Bî şegale
nîşt re piştîya mi

Mi xo de çarna
dewe bi dewe
şehîr bi şehîr
xerîbîye de
Se nîre nîşt re vilê mi
Mi pê cite kerde
pê hêgayî ramitî
Hêgayê genimî
topikî, payîze û korekî

Mi kîşt
sey maredi korî
zereyê kuzê şerabî de
Ancîya vejîyêne
zereyê mîya Heqî de
bi hewt rengan
Hêgayan di vejîyêne
zerdo çeqer

Se adir û tanî me
Se Leyla û Mejnûnî me
Yewbînî ra nevisînîme
Ti merdene pers kena:
Ma ke estîme
a çîn a
A ke esta
ma çîn îme.

LUYA FISIKERE Û TOZ AXA

Neve ra nuştox: **Serdar BEDIRXAN**

Cayêk beno cayêk çin beno. Yew keçelo feqîr û belengaz beno, yew arêyo xirabe de ciwîyêno. Çiyekê ey çin beno. Bi xeyr û xeyratê dewijan cuya (heyatê) xo dewmneno.

Rojan ra yew roj, yew luye yena ê arêyê xirabeyî de Keçelekî ra vana:
-Bê ma way û birarê (birayê) yewbînî bibî.

Keçelekê ma zî qebul keno.

Gelek dem têreyde vîyarnenî. Yew roj luye Keçelekî ra vana:

-Birayê mi, halê ma to ra aseno. Na feqîriye (feqîrey) inahawa nêancîyêna. Bê ma to rê yew kar û gure bivînî yan zî to bizewijnî. Ma kênaya axayî to rê biwazî.

Keçelekê ma vano:

-Wayê, ti baş vana la heta nika mi qet kar û gure nêkerdo. Ez qet yew gure de nêşuxilîyaya, yew senetê mi çin o, yew gure mi dest ra nêno. Û zewaj zî, de keçelê mi to ra aseno. Feqîriya ma zî vera çiman a. Kênaya axayî ca verde, qet çi kes mi nêgêno.

A vana:

-Ti nê gureyî waya xo rê verde. Ez to rê kênaya axayî wazena. No durim nêkeweno hêşê Keçelekî eya Luya Fisikere fenê xo estî.

Meştêrî luya to dana piro şona dewe, şona verê berê keyeyê axayî. Berî kuwena, cinîya axayî berî akena, vana:

-Wakluye, to xeyr o, çi to rê lazim o? Bê zere.

A vana:

-Ney, Homa to ra razî bo. Gureyê mi teqiz o (ecele yo). Min û birarê xo yewbînî ra şonî cîya. Biney malê ma esto, qînata (çapê) ma çin a ke ma pê bipeymawî. Ez ameya yew qînate yan zî kodik.

Cinîya axayî vana “hay hay”, şona mêneb (dunike) ra qînate ana, dana bide (aye). Xo bi xo zî fikirîyêna vana “Eceba çiyê înan esto ke

yewbînî ra pare kenî?”

Luya to qînate gêna, agêrena xirba xoyê keçelî het.

Di hebî penseyê altunênî yê luye benî. Înan gêna şeqalê qînate ver ro kena. Roja bîne qînate gêna, rasta-rast şona keyeyê axayî. Ber kuwena, hewna (reyna) cinîya axayî aye rê ber akena, Luya Fisikere qînate dana bide, vana:

-Beroxudar bi, Homa to ra razî bo. Ma pê gureyê xo dîy, han to rê qînata şima.

Cinîya axayî ewnîyêna ke çi biewnîyo! Di hebî altunî ha şeqalê qînate mîyan de yî. Bi telaş vengê luye dana. Luya to xo ser de agêrena, xam dana piro, vana:

-Çi yo? Se bi? Cey (cay) qînata şima rê yew zirar ameyo?

A vana:

-Ney lila, ez matê nê di altunan menda.

Luya maya fenbaze vana:

-Wîî! Mi zî va qey cey qînate rê zirar ameyo. Kesî (kê) ke pê qînate heb (tene) peymawit, beno ke kes qurînce bigîro û hebanê ke şeqalan de mendî yew bi yew uca ra vejo. Ma zî qînata şima reyde altunê xo peymawitî, ê (ay) di hebê ke bin de mendî zî heqê şima yî. Wa helal bî. Wina (enhawa) vana û dana piro yena Keçelekî het, ey ra vana:

-Mi gure hal kerd. Ez siba şona kêneya axayî to rê wazena. Mesela hinî qedîyaya.

Tabî cinîya axayî dewe pîrr kena, zengînîya luye û birarê aye dewe mîyan de vengê dana.

Biney dewm dekeweno beyntar, naray luye qandê waştîşê kêneke yena verê berê axayî. Aye dawetê zerî kenî, îzet-îkram kenî, qedr û qîymet danî aye. Xatirê yewbînî persayîş û terraqe ra pey, luye ra persenî ka (veynî) yew waştîyê aye esto yan nê. A vana:

-Bi emrê Homayî û qewlê pêxamberî ez kêna şima birarê xo rê wazena.

Ê zî vanî:

-Hay hay, beno. Çi rê nêbo? Feqet ma birarê to nêdîyo û kêneya ma zî abiasan. Verî wa ê yewbînî bivînî. Eke ê pê razî bibî, ma rê zî veyveyê înan ronayîş keweno. Eke musaît o, meşte birarê xo bigîre bîyare, ma

ey bivînî.

Luya ma dana piro şona Keçelekî het, destê ey gêna bena kîştâ royî. Tikê qum û xîçan gêna keçelê ey sawena. Ax-wex keno, vano “Ay! Way! Ez merda!”, luya to qet goş pa nêkewena, sereyê ey kena silqa sûre. Keçelê ey wekena. Cilanê ey tira vejena, awe de kena û ey bane roy ver de edilnena (vindarnena). Ey ra vana:

-Biewnî (nîyade), ez nika şona keyeyê axayî. Eke kes to wina (enewa) rut bivîno û to ra biperso, ti vaje “Mi xo estora xo reyde da awe ro ke ez vîyêra bover labelê kinc û estora mi awe de şîyî, ez wina rut û repal orte de menda.” Eya?

Vano:

-Eya

Luya Fisikere şona dewe mîyan, rasta-rast şona verê berê axayî. Dana çokanê xo ro, hewar û gazî kena. Kesê ke dorûverê aye de yî persenî, a zî vana hal-mesela wina wina.

Cinîya axayî vana:

-Wîîî! Ma zî va qey se bîyo! Kincî asan î. Wa birarê to weş bo bes o.

Luye qutîya axayî ra yew qatê kincanê nik û neweyan û yew şewqaya ceddî newa gêna, ray manena, şona. Keçel senî ca verdayo se ey winî (ayhewa) vînena. Kincanê axayî pira dana, şewqaya ey zî ey ser nana û estora axayî wenîşenî remenî. Kincanê neweyan mîyan de Keçelekê ma se yew babaegît aseno ke kes qîmîş nêbeno ey ra bewnîyo.

Axa kêna xo dano bide. Hewt rojî û hewt şewî veyve ronanî. Kay kenî, keyf kenî, wenî, şimenî. Wextê berdişê veyveke (vêke) de luye vana:

-Ez verê şima şona keye de nan hazir kena heta ke şima bêrî. Şima kamca de duy dî veyveke bîyarî uca.

Luye xo bi xo zî vana: Homa pîl o. Heta ê mi resî ez do (ko) yew çare bivîna. Nêke, eke ez înan (yînî) bera ê arêyê xirabeyî, heme boqê ma vejîno orte.

Luya ma zaf şona tay şona, rastê yew pesî yena ke nêhumarîyêno. Luye şona şîwaneyî het. Silamûeleykum-eleykumselamî dima xatirê yewbinî persenî. Şiwane vano:

-Wakluye to xeyr o? Ti kamca ra yena, şona kamca?

A vana:

-Willahî birayê mi, gawirî amey ma mîyan. Kam rastê înan bêro kişenî. Ez zî înan ver remena. Biewnî, tozê lingê estoranê înan dûrî ra aseno.

Ti nêvanî ke Luya Fisikere esparanê veyveyî ra vato “Pontîlanê vaşî boça estoranê xo ra bibestî ke ez ameyîşê şima dûrî ra bivîna, pê rew hazirîya xo bika”.

Şiwane vano:

-La ez se bika ke ez destê înan ra bireya?

Luye vana:

-Key ke ê amey to ra persay “Ti şîwaneyê kam î?”, ti vaje “Ez şîwaneyê Toz Axayî, Reqreqo Paşayî ya”. Ê o wext têkilê to nêbenî.

Luya ma tikêna ca şona, rastê yew gawanî yena. Ey ra zî wina vana û bi remayîş uca ra dûrî kewena.

Şona, şona, rastê yew koşke yena. Şona zere ke çi bivîno! Yew sifre hedirnaye yo, ser o heme bêj (çeşît) team esto. Tas û nalmikîyê ê sifreyî sêmên, koçikê ey zerrên î. Luye odeyanê bînan ra gêrena, yew qusir tede nêvîna. Mêneb ra evnîyêna, vîna ke yew pîra hewtayserra ha pakîye kena; cayan ruwena, dezgeyan estirena.

Pîre luye ra persena vana:

-Ti çi ya, çikare ya? Ti tîya çi gêrena?

A vana hal-mesela wina, wina:

-Gawirî ameyî ma mîyan, kamî bitepêşî ca de (desinde) kişenî. Ez zî xo rê tersê înan ver remena.

Pîra feqîr û belangaze zî vana:

-La ez se bika?

Luye vana:

-Şo xo na dêza velgî mîyan de binimne. Key ke gawirî amey, to nêvînenî; nanê to wenî, warzenî şonî.

Pîre vana:

-Homa to ra razî bo. De mi rê ardim bike, ez xo mîyan de binetirna.

Luye a pîre mîyanê dêza velgî de ronana, tikê velgî aye ser darena û adirgeyî (çeqmaqî) gêna, adir panana. Pîra to tede veşena, kijike bena. Kil û duyê adirî resenî asmênî. Qefleyê veyveyî vano:

-Hah! Luye işaret dana. Ma ver bi aye şêrî.

E, sifre hedirnaye yo, heme tewir team ser o esto; veyve keyfkeno. A pêtiya (zengîniya) pîre zî pêro Keçelekî rê manena.

Beyntar ra gelek wext vîreno, luye xo bi xo vana: Mi no birayê xo yê keçelî rê hende (endehîna) holî kerd. Derê (eceba) rojê ez bimir a mi şiweno, tirba mi keneno û mi ser o nimaj keno yan nê? Hela ez ey biceribna.

Qestî (berqestî ya) xo merg nana, xo têw nêdana. Şan de kênaya axayî ey ra vana:

-Ez vana qey na Luya Fisikere merda.

O vano:

-Ma se kî? Cinaza aye çiturî (senî) hewa nî?

A vana:

-Cinazahewanayîş çi yo! Linga aye bitepêşe, aye bîşo (bere) bierze serê siloyî.

Keçelek senî ke destê xo beno linga aye het, a çeng bena xo ser, vana:

-Ero keçelo pintîn û germixin! Ti yew arêyo xirabe de ciwîyaynî, ti parse gêraynî. Ez ameya to het, mi ti zewijnayî, ti kerdî wayîrê mal û milkî. Nika ti wariştî wina kenî.

O û cinîya xo pîya luye de lebîyênî vanî:

-Heyran! Qurban! Ma xo rê henekî (yarî) kerd. Ma qestîka wina kerd ke ma bivînî ti se kena.

Bi ziwano nerm pişika aye nişnenî.

Demêkê kilmî dima luya to rastiko mirena. De hinî ters dekewto pîzeyê Keçelekî û cinîya ey, vanî "Nêbo ke na hewna zurî bika". Têkilê aye nêbenî. Di-hîrê rojî dekeweno beyntar, boye-germaxe dekewena leşa aye. Vanî "Beno ke na rey rasta bimiro". Keçelek cinî ra, cinî Keçelekî ra vanî "Hela dekuwe, vîne merde ya yan ganî ya?"

Peynîya peynîyan Keçelek biters aye têşaneno ke eya, rasta merda ya. Vano:

-Cinêkî, bê ma tirba aye bikenî.

Cinîya ey vana:

-Tirba çi ya, halê çi! Na luya boyin û germixine rê şutiş çi îcab keno! Yew girrêşî reyde linga aye bitepêşe, aye bîşo bierze serê siloyî.

Keçelekê ma zî sey cinîya xo keno. Termê aye fineno siloyî ser. A qesre, a zengînîye, o pes û naxir pêro ey û cinî rê manenî.

Mi ra zure

Homayî ra raşte.

Mi yew elba esîre wiraşte,

Arde orte de ronay.

Şima ra nefsê ... (*) sist bi,

Senî ke gişta xo berde bide (aye),

Mi darey day piro, pernay û berde,

Pirdan (maxan) ver ra kerde.

(*)Tîya de nameyê goşdarîkerdoxan ra yewî/yewe vajîyêno.

WELATÎ XO RÎ VÛNO

Birakê MEHMUD

Ez to rî vûno, ez to rî vûno
Dayê, ez welatî xo rî vûno
Ez bermena welatî xo rî
Wayê mi, ez welatî xo rî vûno.

Hela ke welat kot mi vîro
Hesîr kotî mi çimûno
Ez bermena welatî xo rî yo
Dayê, ez welatî xo rî vûno.

Waharî welatî ma ewro çin o
Ez welatî ser o bîya pîro
Zerre û cigêr mi helîyawo
Dayê, ez welatî xo rî vûno.

Dayê, welat ewro bîyo vîno
Ma gêrenî nivînênîyo
Ewropa di ma xo vîr a kenîyo
Dayê, ez welatî xo rî vûno.

ÎDYOMÊ MA-V

Roşan LEZGÎN

A

aqilê ... birrnayîş: ihtîmalê bîyayîşê çiyêk mumkun diyayîş, mentiqî diyayîş

asteyê ... hûmarîyenê: b. **esteyê ... hûmarîyenê**

awa sîyaye çiman ra ameyîş: 1)kor bîyayîş 2)korfam bîyayîş, hayî ro dorûverê xo nêbîyayîş 3)zaf zehmetî diyayîş, zaf derd antiş

awe xo ro kerdiş: 1)tewbe kerdiş 2)sereyê xo şutiş, xo şutiş 3)cunubetîya xo vetiş,

cunubetîya xo hewa nayîş

ax û wax kerdiş: badê bîyayîş yan zî nêbîyayîşê çiyêk poşman bîyayîş, heyfê xo ro ... ardiş

ax-wax kerdiş: b. **ax û wax kerdiş**

ay û way kerdiş: b. **ax û wax kerdiş**

B

Bab û birayê mi bo: Ez bi çimê namehremî yan zî xerîbî ney la sey babî û birayê xo ewnîyêna ey ra.

bextê ... sîya bîyayîş: xo ra roje nêdîyayîş, tim halo xirab de bîyayîş, bextê/siudê/şansê ... çinbîyayîş

bi çimo baş ewnîyayîş: bi nîyeto hol ewnîyayîş, dostane ewnîyayîş

bi çimo xirab ewnîyayîş: 1)bi nîyeto nebaş/xirab yan zî tehkîrkar/xerezkar/kîndar/dişmenane ewnîyayîş 2)bi ewnîyayîş tacîz kerdiş

Bido lortikan nêdo lortikan, do (ko) bêro verê hêlikan: Senî keno wa biko, kam het a şono wa şoro/şiro, mecbûr o ke cirmê xo bido, cezaya xo bianco. Felatê/rayayîşê ey mumkun nîyo. Xelasa ey mumkun nîya.

bin de ... bîyayîş: 1)destê yewî/yewe de bîyayîş, binê kontrolê yewî/yewe de bîyayîş

Meewnêne ke xo feqîrek keno, binê ey de pereyî zaf ê.

2)xebere/qale/qisa tede estbîyayîş, derheqê çîyê de agahdar bîyayîş

... bin de bîyayîş: b. bin de ... bîyayîş

binê çengan dayîş: mexsus zîyade pesnî dayîş, qestîka/qestî ra wesfî dayîş; pîj kerdiş, gij kerdiş; tam/tehn dayîş û teşwîq kerdiş

binê xo pirrê hakî kerdiş: zaf huyayîş, bi fiq-tîq huyayîş, bi tîqe-tîq huyayîş,

Bum gêreno gêreno, mîyanê teyran de nano di leyîranê xo:

Merdimo tereso navno xisar dano ro merdiman yan zî dostanê xo yê zeîfan. Bêheysîyetîye keno. Qewatîye keno.

C

Ca çin bi ke xo deko!: Tersan ra, yan zî şerman ver xo nimit, xo telêna. Halêko nebaş/anormal de, tengane de mendiş.

can nêdayîş: nêmerdiş

canê xo ver nêkewtiş: qîymetê canê/ganê xo nêzanayîş, cankutikiye

cangiran bîyayîş: giran/hêdî/sist/gartal têgêrayîş yan zî xebitîyayîş

cangiranîye kerdiş: giran/hêdî têgêrayîş yan zî xebitîyayîş

cankutik bîyayîş: canê/ganê xo ver nêkewtiş, qîymetê canê xo nêzaneyîş, leze rincan nêbîyayîş, leza-lez nêbetilîyayîş

cansivik bîyayîş: leze/sivik/çapik/şenik têgêrayîş; çeleng bîyayîş, destsivik/destşenik bîyayîş, çapiksuwar bîyayîş, karê xo rew kerdiş

canşenik bîyayîş: b. cansivik bîyayîş

cayê xo de cemidîyayîş: Ters, şerm yan zî heyretî ver cayê xo de zik û ziwa mendiş, şoke bîyayîş. Mat/şaş/ecêb mendiş, zaf heyret kerdiş.

cayê xo viraştîş: seba qezenckerdiş yan zî xodestvistişê çîyêk bimeqsed qisey/qalî kerdiş; seba menfeetêk têgêrayîş/xebitîyayîş; xo rê zemîn viraştîş

cayê yewî/yewe zanayîş: qedr û qîymet dayîş yewî/yewe, yewî/yewe rê hurmet kerdiş

cayê yewîbînî/yewbînan zanayîş: qedr û qîymetê yewbînî/yewbînan zanayîş, yewbînî rê hurmet kerdiş

Cehenem ra!: 1) kure/ku/kamca/ça/sera/kotî şino wa şoro/şêro! Kam het a şino wa şoro/şêro! 2)Se beno wa bibo! Beno wa bibo, qet xemê min nîyo! Goş pa mekewe! Fek ... ra verade! Siktir bike! 3)Ez eleqedar

nêbena. Ez seba ... nêeterîyêna. Ez etrê ... de nîya.

Cehenemê ... bike!: b. **Cehenem ra!**

cemat bestîş: b. **cemat girê dayîş**

cemat girê dayîş: 1)organîzekerdişê merdiman 2)zaf merdimî ardiş pêser, cemat kom kerdiş 3)seba aştkerdişî yan zî helkerdişê meseleyêk kombîyayîşê merdiman 4)heme têreyde sohbet kerdiş

(Ez) **Cêr tif kena erîş/herdiş a, cor tif kena zimbêl ê:** Ez senî bikerin/ bika, kam het a têgêrin/têgêra mesele hel nêbeno, xesarêk beno. Ez bêçare ya.

cinî kewtiş: 1)krîzê nêweşîya psîkolojîke de bîyayîş 2)zaf hêrs bîyayîş

Cinîya mi esta la ha keyeyê babê xo de: Çîyêkê ey/ayê esto la nika destê ey/ayê de nîyo yan zî hema tam nêbîyo ê ey/ayê, la seke o çîyê ey/ayê bo, wina musneno/nawnenno. No îdyom (deyîm) seba henekê xo bi yewî kerdişî, sey tinazî vajîyêno.

cirrê ... antiş: teşqele û muşkulatanê yewî/yewe de muxatab bîyayîş, derdê ... antiş

Ç

çar neçar: bi zor û zehmet, zor çîqîyam

çarçim bîyayîş: 1)leze çî dîyayîş 2)çimakerde, qurnaz, hesûs bîyayîş

Çarsim Axa: (ziwanê nezaketî de) her

(Ez) **Çi herre û wele xo ser ro kerî?:** Ez mat menda, ez se bikî/bika?

Ez bêçare menda, ez nêzana ez senî çare bivînî!

Çi keweno/kuno kîseyê to?: Çi kar/qezenc/faydeyê to tede esto? To çî rê eleqedar keno? Ti xo rê gureyê xo ra biewnî!

(Ez) **Çi wele xo ser ro kerî?:** b. (Ez) **Çi herre û wele xo ser ro kerî?**

çim ameyîş/ameyîş çim: asayîş, mîyanê çîyan de belî bîyayîş, xo musnayîş/nawitiş; bi bejn û bal bîyayîş

No xort **yeno çim.**

çim bîyayîş: nezer piro ginayîş, nefes bîyayîş

çim kewtiş: 1)ameyîş begemkerdiş, begem bîyayîş 2)asayîş, mîyanê çîyan de belî bîyayîş, xo musnayîş/nawitiş; bi bejn û bal bîyayîş

çim rayîr de bîyayîş: zaf pabeyê/pawibê yewî yan zî çîyêk vindertiş, rayîrê ameyîşê yewî zaf pawitiş

çim şikitiş: bi padayîş/pîyanayîş û akertişê yew çimî îşaret dayîş

çim tede bîyayîş: 1)waştiş, waştişê xodestvistişê çîyêk yan zî kerdişê gureyêk 2)zerrî tede bîyayîş

çim tersayîş: cesaret şikîyayîş, tersayîş û dekwetiş taket-naket/teredut

çim tersnayîş: cesaret şikitiş, tersnayîş û taket-naket/teredut de verdayîş

çim verdayîş nanê yewî/yewe: seba destragirewtişê karêk/gureyêk yan zî çîyêk ke yew xo rê pê debara xo keno

çimakerde şîyayîş: bê resayîşê muradê xo merdiş, hesrete pîze de mendiş, bi zerrîyêka asane/rehete ney la bi hesreta çîyêk merdiş

Çimanê xo rind ake!: 1)Haydar/aya/hişyar be! Bi diqet biewnî! Weş bala xo bide! 2)Ez tut/doman/qeçek nîya, mevaje qey ez nezan a! Xo zaf gird, mi zaf qij/hurdî mehesibne! 3)Ez to ixtar kena, wina meke!

çimê ... de sîya bîyayîş: zerrî ... ra serde bîyayîş, êdî/hinî ... ra hes nêkerdiş yan zî nefret kerdiş

Çimê korî ra hesrî nînê: Merdimo ke wayîrê marîfetêk nêbo, ey ra çîyê nîno pawitiş. Merdimo destveng yan zî feqîr nêşkeno (bese nêkeno) çîyê biko.

çimê merdimî, merdimî dima mendiş: derheqê çîyê ke merdimî xo dima verdayo de meraq kerdiş

çimê ... mird bîyayîş: goreyê waştiş yan zî îhtîyacî peydakerdiş/xodestvistiş ra pey hîna/daha zaf nêwaştiş

çimê ... vetiş: 1)heqê ... ra ameyîş, dersê ... dayîş 2)ezîyet bi ... kerdiş, xirabîyêk bi ... kerdiş 3)... ra heyf girewtiş

çimê ... werdiş: zaf teqdîr kerdiş

çimê xo germin kerdiş: biney/tikê/tenê rakewtiş, biney hewn a şîyayîş

Çimê xo girewtî û fekê xo akerd/kerd a: Çi ame fek, va. Çi fek ro ame, va. Çîyêk tepîya/apey nêda; qalê/qiseyê zaf sertî vatî yan zî nengê pîsî çînayî, milqî kerdî.

çimgirewte bîyayîş: 1)bêxem bîyayîş, xemsar bîyayîş; çîyo ke dorûver de qewimîyeno nêdiyayîş 2)Bê başfikirîyayîş û saxkerdişî hema dekwetiş çîyan/meseleyan mîyan, xo ro çîyan qelibnayîş. Kor-korane. Merdim gama ke **çimgirewte** gureyêk bikero, xapîyeno.

çimî abîyayîş: 1)hişyar bîyayîş, hewn ra haya bîyayîş 2)êdî/hinî zanayîş, êdî hol û xirabe cê ra vetiş, dorûverê xo weş şinasnayîş 3)heqê xo ra ameyîş

çimî ameyîş girêdayîş: b. **çimî girê diyayîş**

çimî girê dayîş: sêhr kerdiş, xapênayîş

Çimê mi **girê dayî.**

çimî girê diyayîş: bi sêhr xapîyayîş, ameyîş xapênayîş

Çimê mi girê dîyayî.

çimî rayîr de mendîş: zaf pabeyê/pawibê yewî yan zî çîyêk vindertiş, bîyayîşê çîyêk zaf pawitiş, rayîrê ameyîşê yewî zaf pawitiş

çimî rayîr de qeleşîyayîş: b. **çimî rayîr de mendîş**

çimî şîyayîş dîyarê sereyî: 1)çimbarnêbîyayîş/hesûdiye ra mat mendîş, heyret kerdiş, ecêb mendîş, şoke bîyayîş 2)bilaheq qayîl nêbîyayîş 3)çikûs/nekes bîyayîş

çimkewte bîyayîş: b. **çim kewtiş**

çimteber bîyayîş: 1)Mêrdeyo ke tenya bi cinîya xo nêvindo, cinîyanê bînan reyde/reyra têkilîya ey a cinsî bibo yan zî no fikir û waştiş de bo. (Eynî îdyom seba cinî zî vajiyêno.) 2)Keso/kesa ke gureyê xo ca de verdo û ro gureyanê bînan bifikirîyo, çimê ay/aye ro remayîş bo.

çixir akerdiş: 1)warêk yan zî fikrêk de aver şîyayîş, hetê fikrî ra rayîr akerdiş, dîyayîşê neweyî îfade kerdiş 2)meseleyêk de vernî antiş, pêşeng (öncü) bîyayîş

çî pirojine ser nêvistiş: tu çîyêk qezenc nêkerdiş, tu çîyêko baş destnêkewtiş, tu netîceyêka başe hasil nêkerdiş, hetê maddî yan zî manewî ra destveng mendîş

AVZEYDÊ BENÎ HÎLAL (1)

Arêkerdax: **Jêhatî ZENGELAN**

Yew keynay Avzeydê Binê Hîlalo (Avzeydê Benî Hîlalan) bîy. Şêxê Erebo ome aya keyna waştî.

Bedirxo, lajê birardê Avzeydî û şoney devo bi. Devey berdî awki ser, keyneki şîy het, va:

-Datîza, Şêxê Erebo omewo, pêrê (pîyê) mi ez dawo bede (ey). Ti se kenî biki, bê!

Bedirxonî devey ca di verdayî, şî. Qatê cilo peray girewtî, şî cemetê Avzeydê Binê Hîlalî, cemet di rûnîşt.

Bedirxo, yew xorto delal bi. Kê (kes) qêmiş nêbînî tera (ey) bewnî. Şêxê Erebo va:

-Avzeyd, ino çinayê tû wo?

Avzeydî va:

-Lajê birardê (birayê) min o.

Şêxê Erebo va:

-La qey mi heyonî êro cay nêdî?

Va:

-La şoney devon o.

Şêxê Erebo va:

-Yazix tû rî! Inahewa yew birarzay tû bibo û ti keynay xo bidî xerîbo! Bewnî mi ra! Qalinê yey (ey), cêzê yey pêrû ez kîsedê xo ra dono; marey keynada xo mi rî nê (ney), yey rî bibirni.

Avzeydê Binî Hîlalo qebul kerd. Şêxê Erebo keynay yey reyra (reyde) nêzewecîya, marey yay (aye) Bedirxonî reyra birna, qalinê yey da û ca di verdayî, şî.

Inahewi (narey) Avzeydî va:

---

1. Mi na sanike (estaneke) sey vatişê Dat Mistê Zeyni nuştta. Dat Mist dewanê Pîranî ra Pîrajmon (Pîrajman) ra yo.

-Bedirxo, birarzay mi! Ti şûnî estora yew şêxê erebo, yonî (yanî) Bêcona Elîy Ensaro mi rî onî, ez keynaya xo dono tû, nêki ez nêdono tû.

Bedirxo warîşt, da pirû şî welatê şêxê erebo Elîy Ensaro. Yew bexçî mîyon di xo yew dirriki mîyon di nimit û va: Hele cay yew bîro ez perso veynî ino key şêxê erebo kura wo, ina Bêcona Elîy Ensaro konca (kamca) ya.

Ewnîya ki di hebî keyney omeq, xo rut kerd, dekewtî hewzi; hewzi di esnawî kerdi. Hindi dîy ki yew xort zî ome, cilê ay keyno girewtî. Keyno ra yew way yey bî. Aya, hewzi ra vejîyay; yey cilê yay day bede (aye), peray girewtî şîyi. Cilê aya bîni dekerdî xo bin, va:

-Ti yena mi di cem kuwna ez cilonê tû dono, nêki ez nêdono.

Keyneki zî aya şewi hewn veynena ki şûna kuwna hewzi, yew zalim yeno belay yay beno û yew mêrik zî hewzi ver di, dirriki mîyon di beno, yeno ay zalimî kişeno.

Keyneki çarnena nêçarnena teslîyay yay kuwna. Lajek cilonê yay nêdono, ya zî hewz ra nîyna teber.

Yû (o) vono:

-Ez cilo ser o rûşeno, heyonî ki ti bêra.

-Keyneki vona:

-Xudêyo, Xudêyo! Wek xewa ki mi îşev dîbû bibe: Bedirxonê Binî Hîlalo û dizê nav dirriko derkeve were. Xudêyo! Tu mirad hasil bikî, ana derkeve vî zindîqî bikuje û min ji destê wî xelas bike!

Bedirxo duşmîş beno, vono:

-La willay Bedirxonê Binî Hîlalo ez o, “dizê nav dirriko” zî. Ez ha dirriki mîyon de wo.

Gûşpey (peygûş) keno. Keyneki hewna (reyna) tekrar kena, vona.

Yû vono “La willay gûşpey nêbeno” û hima şip, binê dirriki ra vejîno. Kalme kaş keno, dono pirû milê ay zindîqî tera dera keno, kişeno. Peya xo ta dono keyneki, vono:

-Way mi, awki ra vejî, cilonê xo peray gî.

Keyneki vejîna, cilonê xo peray gêna, vona:

-Ti yay mevajî, ti kom î?

Vono:

-Ez Bedirxon o.

Vona:

-Ti çi geyrenî? Mi şewi hewndê xo di dîy ki yew zalim miselatê nomisê mi beno, keno ki nomisê mi binê payo bikero. Ez gazîy keno, ti yenî yey kişenî û nomisê mi xelesnenî. Derdê tû çina wo? Ti çinay ser o geyrenî?

Yû vono:

-Derdê mi ino wo: Yew datkeynay mi esta. Datê mi dono mi. La mi ra va “Ti şûnî Bêcona Elîy Ensaro onî, ez keynara xo dono tû, nêki ez nêdono tû”.

Keyneki vona:

-Willay aya estori estora pêrdê min a. Yew biray mi zi ha pey berî de wo. De bewnî, mi ra bewnî! Ez şûno, ti mexrebî yenî bindê bîna. Bînay pêrdê mi berz a. Lombe ha tede veşeno. Ti ki omeyî bindê bîna, yew xînc berzi paja, ez tû rî kilînt erzeno (fineno) war. Ti bigîri, şû berî aki, estori bigîri û şû. Tû ki estori girewti û ti wenîştî, vengê xo meki; ti vengê xo bikî, estori tû erzena war. Key ki ti topaxdê ma ra vejîyayî hima vengê xo biki.

Vono:

-Temom.

Ya dona pirû şûna keye. Keyneka bîni zî şîya keye.

Tirmê (termê) ay zalimî ewca (uca) di moneno. Mexreb beno, Bedirxo wardeno şûno binê bîna. Yew xînc erzeno paja. Keyneki serey xo vejena, vona:

-Bedirxo, ti yî?

Vono:

-Ez o.

Kilînto de (ey) rî finena. Yû gelek zemo vindeno, tera pey wardeno şûno, ay bero akeno eki biray yay hinî yo ha pey di hewn de wo. Dono pirû biray yay kişeno, estori kaş keno teber, wenîşeno. De gencey a, xortey a. Toy yeno, seki Pîron⁽²⁾ ra bêro heyonî Dêrey⁽³⁾; yew eşq yeno bede, vono:

-Eeey! Mi rî vonî Bedirxonê Binî Hîlal, dizdê nav dirriko! Bêcona Elîy Ensaro ez beno dono datê xo, yû keynay xo dono mi.

Estori paşkilo erzena, yê dona erd ro, pay û paşkilî ser ra geyrena,

2. **Pîron/Pîran:** Yew qezayê Dîyarbekir o.

3. **Dêrey:** Yew dewa Pîranî ya.

têher kena. Ageyrena yena berî ver di hêrrena. Pîy yay pey aqilîno, vono:

-Dizdo estori berda, veredîyaya hewna omeya.

Şûnî berî akenî, ewnînî ki laj zî pey berî di kîştî, ha ewca di kewte wo. Estorî oncenî zere. Yû vono:

-Dişmenê mi kura wo?

Dişmenê yey seki Qelbîn⁽⁴⁾ di bo.

Bedirxo gûnî (gonî) û herri di mendo, sere û çimî tê bîy; hal tede nêmento. Wardeno şûno bindê bîna. Keyna zona ki yû (o) ha yeno, serey xo paja ra vejena, vona:

-Tû se kerd keyxerepîyaye?! Mi tû ra nêva “Estori ser o vengê xo meki, estori xerîbî xo ser o nêwazena”?

Neysene, şîy de rî ber akerd. Berd yew wede (oda), şit, esterî, darbê yey dermo kerdî. Ewnîyay tera, nêverda bêro teber, heyonî ki ay birînê yey weş bîyî.

Inahew wayerê (wayîrê) ay meyîtî, pîy keyneki û qewmê yey ra herb (herm) waşt. Pîy keyneki warîşt şî bede, da pêro.

Bedirxonî va:

-La yew estori çinî ya, ez zî wenîşo şêro?

Keyneki va:

-Lee, ti nêşînî; ti cadê xo di rûşî, ti birîndar î!

Bedirxonî va:

-La willay xîretê mi hewa nênono.

Keyneki va:

-Willay yew coney pêrdê mi ha hewş de wo.

Şîyi aya cona girewti hewş ra veti, zîn kerdî, gem da pirû û yew kalme zî da bede. Bedirxo warîşt û şî.

Yê (yê) seki Qelbîn di şer (lej) bikerî, yû zî daşta Gulzon⁽⁵⁾ ra bêro. Şî bede. Nûrûdûr şî, ha bire ha baba, ay tera qerefnayî; fetelnayî, şîyî.

Yû ageyra. Lingî estori ra vistî, vîyert, ome. Seki Kufarbi⁽⁶⁾ ra bêro. Cona berdi besti û şî rûnîşt.

---

4. **Qelbîn:** Yew dewa Pîranî ya.

5. **Gulzon:** Yew dewa Pîranî ya.

6. **Kufarbi:** Yew dewa Pîranî ya.

Pîy keyneki ome, keyneki persay va:

-Baba, tû se kerd?

Pîy yay va:

-Keynay mi, yew xort ome, di çimo dîy di çimo nêdîy. Ay comêrdî pêrû yey velay kerdî, remnayî; ma xelesîyayî. Yew cona wenîşte bi, conada ma mendinî. Şerî ra pey ma ra aqîtîya, şî. Ma nêzona hetê kom kîşt a şî.

Keyneki va:

-Hella hella! Ti vonî kom bi baba?

Va:

-Keynay mi, mi ayo bidîynî, mi ra çi biwaştinî mi daynî bede.

Keyneki va:

-Baba, sew ez ayey (ey) bîyaro tû het, ti ef kenî?

-Yey (eyê) ki nomisê tû destê dişmenî ra xelesnawo, çina biko ez ef keno.

Keyneki şî ber akêrd, Bedirxo êrd, va:

-Baba, ino Bedirxonê Binî Hîlal o. Yew keynay datê yey esta, dono bede la tera vato "Ti gere şerî mi rî estora Elîy Ensaro bîyerî, nêki ez keyna nêdono tû". Yû zî ome, nomisê mi xelesna. Mi kilînt da bede, şî estori berdi. Biray mi zî yey kîşt. Mi tera vatbi "Estori ser o mevajî ez filon o, bêvon o". De xort o, kela yey omeya, vato "Mi rî vonî Bedirxonê Binî Hîlal"; estori zî yû eşto war. Mi êrd, dermo kerd.

Pîy yay va:

-Keynay mi, de nomisê tû dişmenî dest ra xelesna, dişmen zî ma ser ra deh (def) kerd; wa lajê mi zî, estora mi zî qirbonê yey bî.

Pîy yay şî ziyareteya yey. Marey keynay xo zî de rî birna.

De rî cêz dekerd, hîrê dewaro wena û hîrê hebî peyey dim a vistî, ray kerdî. Bedirxo yew estorî wenîşt, keyneki zî yew estorî wenîşti, da pirû şî.

Ha witiya (tîya) ha weyra (uca), ha witiya ha weyra, omeyî mintiqay Binî Hîlalo. Weyra eşnawit ki datê Bedirxonî Avzeyd merdo.

Bedirxonî veynda (venga) melayo da, omey, marey keynay datê yey zî de rî birna, miradê xo şa bîyî.

* * *

Zemo tede şî, keynay Şêxê Erebo rî yew laj bi. Edetê yini (înan) gore, yewî rî ki yew gede bi, ha laj ha zî keyna, gênî Binî Hîlalo pêrûni ra çarnenî, tera (aye ra) pey nome donî bede. Veynda Binî Hîlalo da, pêrû omey pêser. Aya pêçeki pêrûni dest ra çarnayî, pêrûni lewî pa dayî, va: Xeyrîn bo, ombarikîn bo. Wa may û piy xo het pîl bo. Çi piteko (pitiko) rind!

Deyavo Kor bi, şîy yey het; Deyavî va:

-Willay piteko zaf rind o. Homay xeyrîn bikero, yalawiz (yalniz) ma nêmoneno; pîrnika yey derg a.

Bedirxo duşmîş bi, va: La inê kutikî qey ona va? Dêmek cenêki (cinîke) cayna ra peyda kerdo!

Zerîya yey şikîyay, gedey yey ra sîyay bî. Cenêki û gede pêya (pîya) berdî dayî toyîno, hîrê hebî altunî zî day bede (înan) û va:

-Ho şima rî inê altunî, inay berî key pêrdê yay di ca verdî, bêrî.

Yini cenêki berdi. Seki dewi ra vejî, dekuwî yew qeşa (mîntiqaya bêawe). Cenêki ageyray ayno (înan) ra va:

-Bewnî mi ra! Ez şîthelal o! Gede gedeyê min o. Pîy yey zî Bedirxon o. Xîlaf tede çinî yo, ez bênomis nîyo! Şima mi benî, bê suc û bê sebeb şerefê pêrdê mi şiknenî. Ho, ez di hebî altuno dono şima hergu yewî, mi ewtîya ca verdî û vajî "Ma berdi teslîmê pêrdê yay kerdi, ma omeyî".

Lajeko yemno (yewbînan) ra va: Ma çirî ina hurmi berî teslîmê pêrdê yay bikerî, şerefê yay zî, ey pêrdê yay zî bişiknî?

Yemno ra ewnîyay, perey xo girewtî, cenêki vereday û ageyray.

Cenêki zî aya pêçeka xo girewti yabon a geyray. Yew şewi, di şewî geyray, aya pêçeka xo xo dest ra nêronay. Şîy, seki şêro yew mergi. Koçero weyra di yew dewi veraşta û tede rûşenî. Şîy a dewi mîyon ki yew kal û yew cenîya yeya extîyari ha weyra. Cenêki pêşê xeymi hewa na, şîy zere. Kaloy va:

-Ti çî ya, çikara ya?

Va:

-Bawo, de ti pîy mi, ina zî may mi. Ez keynay şima û ino zî wa tûrnê şima bo. Ez xo rî karê keydê şima bikero, firaqonê (firaqanê) şima bişo,

yew loqmey nonî bidê min û pêçeka mi.

Kalî va:

-Heww keynay mi! Sere w çimonê mi ser!

* * *

Cenêki weyra monena. Da-des serrî vêrenî, gede pîl beno, beno resaye. Nomey yey Xeyrulbereket pa nonî. Cûko şîyî ay koçero mîyon, heme çî zaf bîyo, bereket dekewto heme çîyî. Rizqê yini dere û dengiz bîyo. Kêf omewo koçero mîyon, ay semed ra ino nome dawo bede.

Binî Hîlalo vonî: Ina dewi ina hewt serrî yo ki vêrgîy (bacê) xo nêdawo. Di hebî tehsîldaro ray kî, wa şêrî vêrgîy tera bigîrî û bîyerî.

Di tenî espar benî, donî rayerî ser, şûnî. Şûnî a dewi, key muxtarî. Muxtar veynda dewîjo yew bi yewî dono, tera vêrgî gêno.

Keyrulbereket vono:

-Bawkal, ino çina wo?

Extîyar vono:

-Lajê mi, tû rî lazim nîyo. Gûş pa mekuw.

Vono:

-Qey mi rî lazim nîyo? Çirî yenî ma ra vêrgî gênî? Mi rî vaji, inê kom î?

Vono:

-Lajê mi, inê Binî Hîlalon î, sey dewlet î, ma nêşênî pey. Ino hewt-heşt serrî yo ma vêrgî nêdawo, omey vêrgî arê kenî.

Vono:

-Bawkal, ez şûno tera gêno, çirî peronê ma gênî?

Vono:

-Lajê mi, heyronê tû beno, ta mekuw! Ti şûnî, Binî Hîlalo yenî ma nêheweynenî, ma ewtîya ra fetelnenî, talonê ma benî.

Vono:

-Senê yenî ma ra xerac gênî?

Extîyar se keno nêkeno nêşêno biedelno (bivindarno).

Wexto ki tehsîldarî dew ra vejînî, yû zî wardeno estorê xo wenîşeno, şûno vernîda yini, vono:

-De ay pereyê ki şima ina dewi ra girewtî vejî, pêrûni bidî! Nêki ez şima wir dinî kişeno!

Vonî:

-Emo (eman) yemo xorto! Ino vêngî yo. Ti se kenî? Ma eşîra giron a!
Yû ay pero pêrûni tera gêno. Yeno binê koma bawkalî, weyra heqbe
erzeno erd û rûşeno. Bawkal vono:

-Bêmcâl! Tû ona kerd, nikay Benî Hîlalo yenî ma rî.

Vono:

-Bawkal, kom yeno wa bêro!

Dewijî pêrû yenî pêser, vonî: La willay ino zaf baş o. La ona kerd, ay
tehsîldaro ra perey apey girewtî, inkay Binî Hîlalo yenî ma perîşo kenî.
Ma xeyma yey berî, durî bikwî (bikuwî). Key ki omeyî, ma vajî “Bewnî,
ay o. Xeyma yey ha ewca d’ a”.

Xeyrulbereket ewnîno ki dewijî zaf tersenî, vono:

-Bawkal, wa xeyma mi berî ay lewey ser o bikwî. Êki omey, mi bede
(înan) nawnî (bimusnî) û vajî “Bewnî, ayo ki tehsîldarî ser o kerdî xeyma
yey aya ya”.

Xeyma yey benî yew lewey ser o kuwenî.

Binî Hîlalo esker arê kenî, yenî. Yenî, tera meydo wazenî. Yû zî estorê
xo wenîşenû mîyon kuweno. Ha bire ha baba, ha bire ha baba; tera
zafînî kişeno.

Mara (maya) yey Bedirxonê Binî Hîlalo bede nawnena, vona:

-Lajê mi bewnî, ayey tepîşi yesîr (hêsîr) ker, bîyeri mi het.

Vono:

-Wa bo dayê!

Şûno herb keno. Kalme weşûneno, se keno çi keno, Bedirxonî
tepîşeno, yesîr keno; beno xeymi zere.

Bedirxon xo hewa nono dono erd ro, teqeno-beecîno, bêçare moneno.

May yey zî yew mexmeli xo ser ro daya, Bedirxo yay nêşinasneno.

Xeyrulbereket şûno peyeyonî Binî Hîlalo fetelneno, hergû yewî yew
kîşt a dono, vela (vila) keno.

Bedirxon vono:

-La-law ez Bedirxonê Binî Hîlalon o! Yew xorto inahewa senê bêro
mi yesîr bigîro?

Cenêki tera ewnîna, vona:

-La ti çi zaf qeherînî, qerqerînî?

Vono:

-La ez çi nêqeheriyo! Ez vengdar (namdar) bîyo, vengonê mi bi. Inê tolazî ez yesîr kerdo!

Cenêki mexmela xo xo ser kena, vona:

-Ez kom o?

Tera ewnîno, vono:

-Ti keynay şêxê erebo Elîy Ensaron a.

Vona:

-Eyla ez cenîya tû, ino zî lajê tû yo!

Cenêki şinasneno, erzîno bede, lewo padono.

Vono:

-Tû se kerd cenêk?

Vona:

-Deyavo Kor xayîn û fesad bi. Ay wir dî mêrikonî ki tû ez teslîmê yini kerdo, ez berdo; ez tedir (tede) lebîyawo, ez vera dawo.

Çi çîyo ki omewo yay serî ser, de rî vona. Bedirxon zaf pûşmon beno, yemno dir şa benî.

Yew zemo tede şûno, Bedirxo vono:

-Ez şûno keydê vistewro. Ti bewnî ki ez hîrê aşmî, yew serri nêomewo.

Cay çîy bibo sew, şima bindê kalmey ay Deyavê Korî ra nêvêrî ha!

Vonî:

-Wa bo.

Di hebî gedey yey î. Yew aya cenîya bîni ra zî bîyo, resaye wo. Bedirxo vono:

-Cay xela omey, veyşoney bîy, yew Keçelê Binê Hîlalo esto, yey veynî, wa şima rî yew rayer veyno.

Dima, wardeno şûno key Şêxê Erebo.

* * *

Xela ronîyêna, veyşoney vejîna. Yenî pêser, vonî: La ma se kerî? Bedirxonî vatbi “Eki xela bîy se, bigeyrî yew Keçelê Binê Hîlalo esto, yey veynî”. Ma yey bigeyrî.

Di comêrdî wardenî estoro wenîşenî û geyrenî Keçelî.

Geyrenî, geyrenî, Keçelî nêveynenî. Yew rûj (roj) şûnî mavajî Berê Koy⁽⁷⁾. Ewnînî ki yew Keçel ha rûnîşte wo; non weno, serey xo keneno (wirneno) û espîjo kişeno.

Vonî: Eke esto Keçelê Binî Hîlalo ino wo, nêki çinî yo!

Şûnî tepîşenî vonî:

-Pintî, ino çi karê tû wo ti non wenî, serey xo kenênî û espîjo kişenî?

Vono:

-Pintî şîma yî! Ez no weno, xo mird keno; ez espîjo kişeno, dişmenonê xo kor keno.

Vonî:

-Hih, Keçelê Binî Hîlalo ti yî! De hadê ma şêrî!

Vono:

-La şîma mi se ra benî?

Vonî:

-Xela omeya, ma pêrû ha gêsti mirenî. Ma geyraynî Keçelê Binî Hîlalo ki ma rî yew çare veyno û ma ha ti dîyî. Ti se kenî biki, ma rî yew rayer veyni.

Keçel vono:

-Bewnî mi ra! Wa her kes malê xo devo weno, ez kom het a şîyo şîma zî mi dim a bêrî.

Yi vonî:

-Wa bo!

Kel-melê xo, cil û cûla xo gênî devo wenonî. Keçel ver kuweno, yê zî dima şonî. Şonî, şonî, seki şêrî Wişkila⁽⁸⁾. Weyra rononî.

Şewi bena, şûno qîna devo tadono pê; verê yewî tadono qeyme yewî zî acêr. Ewnîno ki çi bewnîyo! Aya ki verê yay hetê qeymî ya tadaye wo, lewê yay veredîyaye û çimê yay tarî yî, la aya ki verê yay hetê acêrî ya wo, ha mişûti kena. Neysene, rakuwnî. Nimajî (şodir, serê sibay) wardenî, barê xo wenonî devo, acêr şonî. Mavajî şonî Nerbêş⁽⁹⁾, şewi pede yena. Weyra baronê xo rononî, hewna qîna devo tadonî pê. Ewnîno,

---

7. **Berê Koy:** Beranê bedenê (sûrê) Dîyarbekir ra yew o (tirkî de “Dağkapısı”/ “Dağkapı”).

8. **Wişkila:** Nameyê yew dew o.

9. **Nerbêş:** Nameyê yew dew o.

aya ki verê yay hetê qeymî tadaye wo, ha yew hewa mişûtî kena ki mevaji. Aya bîni zî ona yew hewa pozxun a, lewveredîyaya û çimtarî ya, mişûtî nêkena.

Nimajî wardenî, hewna devonê xo bar kenî, qeyme şûnî. Şûnî, resenî dewda xo. Mavajî omey Pîrajmon. Şewi baronê xo rononî, devonê xo mexel kenî. Keçel şûno ewnîno ki aya devaya ki verê yay hetê acêrî ya wo, mişûtî kena; aya ki verê yay hetê qeymî ya wo, ha lewveredîyaya ya.

Nimaj beno, vono “Wenî!”. Wenonî, xo veredonî acêr, mavajî şûnî Pirdê Dibni ⁽¹⁰⁾ ser. Keçel kalmeyê xo gêno, pirdî ser o vindeno. Aydê (êyê) Binî Hîlalo pêrû binê kalmedê yey ra vêrenî, yonî yû hinî pilê yini hemin beno. La eyelê (domanê, qeçekê) Bedirxonî, bi cenîyo û eylonê xo na (ra) şûnî linga pirdî het vindenî, nêşûnî nêvêrenî. Hindi ewnîyênî Bedirxo cayê ra vejîno, kalmey xo dono pirû, kalmey Keçelî dest ra fineno, vono:

-Kutik! Ti çarnenî ki pêrûni bigîrî binê emirdê xo!

Kalmey yey gêno erzeno.

Şûnî, seki şêrî dewonê kirdasiyo mîyon. Weyra çî se dere w dengiz o, heme çî zaf o.

Bedirxo emir dono, vono:

-Herçî Binî Hîlalo rî asin yasax o! Wa asingaz çewî dir çinê bo! Wa rîşto (rêştayan) bigîrî, rîşto birêsi.

Binî Hîlalo kalmo erzenî, rîşto rêsenî; çewi dir kalmey nêmonenî.

Feqet Deyavo Kor yew topiz gêno, şûno yew kureçiy het, vono:

-Inê topizî mi rî mêx ker!

Kureçî vono:

-Ez nêewtono, Bedirxo mi kişeno.

Bedirxo ki yeno, Deyav vono:

-Bedirxo, ez keno nêkeno kureçî mi rî mêx nêverazeno.

Bedirxo vono:

-Wa tû rî verazo.

Yey ra hin ki, de rî naka rîşta verazeno. Kureçî serey topizê Deyavê

---

10. **Pirdê Dibni:** Beyntarê Pîranî û Hênî de, nizdî dewa Dibni de, Royê Dicle ser o yew pird o.

Korî pirr mêxî keno, yû gêno pey xo di nimneno.

Yew rûj Binî Hîlalo ra yew mireno, şar şûno tirbi ser. Deyavo Kor
inahewi vono:

-Ina tirbi zaf kirr (kilm) a, tirbi ona nêbena.

Vonî:

-La Deyav ona ya, bes a.

Yû vono:

-Ney, kirr a.

Bedirxo vono:

-Meyît zaf derg o, hinda tû wo. De hey ti şû zere!

Deyav şûno zere, donî pirû yey kişenî û tera xelesînî, şûnî.

Mi ra zuri, Ellay ra raşti.

WELÊ MI VAY DÎYA

Gawanê WELATÎ

Ez bîyû Mem û ti Zîn awo
Bekî fuzûlanî dewê mawo
Hes nêkenî zewajî mawo
Bîy telî, kotî mabên mawo

Ti bîya Leylê erebano
Her di çîmanî to yê sîyayano
Ez kerdû Mecnûnî çolano
Leyla, Leyla! Ez veng dano.

Ez Ferhad, ti Şîrin awo
Zalim bawî to mi ra vawo:
“Şue Koy Kulikî mi r’ aw bîyawo.”
Ma muradî xo nêbenî şawo.

Ez bîyû Xecê Koy Sîpanî
Ti Sêhmedî Silîvanî
Mergî to kot destî yew heywanî
Pê se kerî ez dunya fanî?

Ez Kerem û ti Eslî ya
Key to Bayezîd de binî koy a
Cîranê Ehmedê Xanî ya
Ez veşayû, welê mi vay dîya.

25.05.1994

VATEYÊ VERÊNAN (1)

Arêkerdoxe: **Xezala ŞARIKÎ**

Birey (biray) werî, tim yersbîyaye* wû.
Bûnî zurkerî veyşa, çewî* tira înû nikerd.
Çim ters (çimo pawite), tim qirş ho* tey*.
Dest, destî şuwenû, dest geyrenû a* ruy* şuwenû.
Gec* gec û (o), lingbest û.
Gêraye dirraye wo.
Guro pîs serî xu nigenû.
Gurey yew hel*, serevdey* yew serr.
Hendey* quwetî xu bar xu deger*.
Her çî sual*, sual zî tûm*.
Her dîk serî suley* xu wa ven* denû.
Her hezaz* di mend se, wahaî ra quwetlîyer çew çin yû.
Heta aqil peyen yenû, veryen* şinû.
Heta kî* guevend nigîrî, kî areq nivecînî.
Hêf* adir kewt gem se, hîy û wişk tyed'* veyşîn.
Hol bikir, awki d' kir.
Hol bikir, berz* behr, mexluq nîyozûnû se Xaliq zûnû.
Hol zî ê wahaî ya, xirab zî ê wahaî ya.
Hûma* kuwe (koyî) sînenû, vor varnenû purye*.
Kî* guevend girot se, kî* areq zî vecîn.
Kî* nimacger bî, ruecgerî* zaf î.
Kued* qinapeynayîş* a due* niwazyenû.
Kuese* hewal kuesî ra zûnû.
Kutik lawenû, bazirgûn vîyerenû.
Kûm bûn yî veyşa, kûm vera masey pirênê?
Lingey xu guerê* b' liheyf xu derg kir.

---

1. Nê vateyê verênan dorûverê (çorşmeyê) Palîyî ra ameyê arêkerdiş.

Lîrî* heşî bi pîl, pê heşî key (kay) kerd.
 Luw (luy) luw ra kuwena, buçey* yê* vil a.
 Luw terne nirasa, va "Hirmend* çi سوالin û".
 Merhemet ra merez (maraz) peyda benû.
 Mergî biz ûme, nûn şûnî wena (werd).
 Muş herr kenenû, dûn xu ser.
 Nye sîr buk*, nye wa buy* bidû.
 Paştê bergîrî vetey bî, qeşawun ra xu kenû.
 Pey pers a, kî rasîn Qers.
 Peynîyê tengûnî tim herayî ya.
 Peynîyê zurûn yew vînce wa.
 Pîr o pîsî, peyra xu hesî.
 Qoxe* dur ra weş û.
 Rûnî* aşikî zaf bi, sawit xu qin*.
 Say sayer ra bî sur se, her kes kerra kuwenû pa.
 Sêkur şînû dizdey, ci r' tîcey aşm vecyena.
 Semedey nefsey (nebsey)*, kot* hebsey.
 Şar şarî r', gul pişarî r'.
 Şit ra fek veyşa (veşa), due pif kerd.
 Ti ça* şîr, ti gê* peynî di ew sate* r' war nîr?
 Varo* hol kuez* di beylu wû.
 Vazdî pisîng tim merek* a.
 Vêw* zûn çin yû, visturî dîn-îmûn çin yû.
 Wehdey muejla* ûme, şîna nişena taştêy gawûnî ya.
 Xeber*, yew rey weş a.
 Xeyr o tu rî vara, şerr o mi rî vara.
 Xwîy şîrey, hetûn pîrey.
 Yew guelika* rîyexin* rîy yew naxirî diwarî dûna erd ri.
 Zurê çaşmî (çarşemî), paşme* kuwena teber.

* FERHENGEK

berz: bierze
bueç: boçe
buk: bikuwe
buy: boye

ça: kotî, kure, ku, kamca
çew: çi kes, tu kes, yewek
deger: degîre, deke/dekir
due: do

gêc/gêc: gêj, xînt, bom, delu, xêx
geyrenû a: agêreno, ageyreno
gê: ganî, gûnî, gûn, gunî, gerek
guelika rîyexin: golika rêxine
guere: gore
hel: hele, hing, game
hendey: hendê, qasê, sey
hezaz: heze, batax
hêf: hewêk, reyêk, finê
hirmend: hermend, mêrat
ho: ha
Hûma: Homa, Ellah, Heq
kî: kes, kê
kot: kewt
kuez: koz
kued: kod
kuese/kuesi: kose
lîr: leyîr
merek: simzore
muejla/muercela: morcela
nebs: nefş
paşme: paşeme
purye: piro
qeşawun: qeşebun (tirkî de “kaşığı”)

qin: qene, qine
qinapeynayîş: pey qena xo de nimitîş
qoxe: qewxe, pêrodayîş, lej
ruecger/ruejger: dem, zeman, wext
ru: rî, ri
rûn: ruwen, riwen
sate: govdeyê dare
serevde: serevdi (tirkî de: “başakakma, ayıplama, yerme”)
sual: sole
sualin: solin
sule: silo
tey: tede
tyed’: tède, piya; têreyde, têreyra
tûm: te’am, ta’m, tom
vare: kavir
ven denû: veng dano
veryen: verên viryen
vete: Govdeyê heywanan de cayo ke weşbiyayîşê rêşe yan zî birîne dima muy ey ro nîno, bêmuy maneno.
vêw: veyve
xeber: qisa, qale
yersbiyaye: hêrsbiyaye
yê: aye, yay

KÊZ XATÛNE

Arêkerdox: Mihani LICOKIC

Thya bî û çinêbî kêz Xatûne bî. Kêz Xatûne rocêke serê sibay wirzena we, boxçikê xo girê dana, erzena ra milê xo, lingê xo dana şimikan ro û kona **rahî**, şina xo rê ro mêrde geyrena.

Şina, rastê hebêke citêrî yena. Citêr vano:

-Kêzê, Kêzê, Kêz Xatûnê, bi çarşeba gelavdûnê, bi şimika req-reqûnê.

Ti sera şina Kêz Xatûnê?

Kêz Xatûne vana:

-Ez şina xo rê ro mêrde geyrena.

Citêr vano:

-Ti min nêgêna?

Kêz Xatûne vana:

-Ti go pê çi mi ro dê?

Citêr vano:

-Pê misasê xo.

Kêz Xatûne vana:

-Wele ez to nêgêna.

Şina, şina, rastê hebêke merrî yena. Merre vano:

-Kêzê, Kêzê, Kêz Xatûnê, bi çarşeba gelavdûnê, bi şimika req-reqûnê.

Ti sera şina Kêz Xatûnê?

Vana:

-Ez şina xo rê ro mêrde geyrena.

Merre vano:

-Ti min nêgêna?

Kêz Xatûne vana:

-Ti go pê çi mi ro dê?

Merre vano:

-Ezo pê dimê xo to ro dî.

Kêz Xatûne vana:

-Wele ez to zî nêgêna.

Şina, şina, rastê morcelî yena. Morcele vano:

Kêzê, Kêzê, Kêz Xatûnê, bi çarşeba gelavdûnê, bi şimika req-reqûnê.

Ti sera şina Kêz Xatûnê?

Vana:

-Ez şina xo rê ro mêrde geyrena.

Morcele vano:

-Ti min nêgêna?

Kêz Xatûne vana:

-Ti go pê çî mi ro dê?

Morcele vano:

-Pê zimbêlanê xo.

Kêz Xatûne vana:

-Ana bo ez to gêna. Ma ezo hebêkew to ra veyîrî bivînî?

Kêz Xatûne û Mîr Morî şanê pê dima, yenê keye.

Kêz Xatûne malêzî pewcena, dalpay înan yenê, dalpake ginena miyanê miqlê malêzî ro. Kêz Xatûne vana:

-Mîr Morî, wele dalpay ma yenê.

Mîr Morî şino serê banî ku ban biçarno. Hanêno qeyse (qeybike) ewca nîya, ven deno vano:

-Kêz Xatûn, mi rê qeyse berze dîyar!

Kêz Xatûne qeyse virvirnena, erzena serê banî. Qeyse ginena Mîr Morî ro, Mîr morî kono binê qeybike, mireno.

Malêzê înan peşena, Kêz Xatûne ven dena vana:

-Mîr Morî, bê war, malêzê ma peşawa!

Vindena, vindena, Mîr Morî nîno war. Meraq kena, vana "Mîr Morî ça mend?" û şina serê banî, hanêna ku Mîr Morî kewto binê qeyse, merdo.

Kêz Xatûne bermena, beno heylo-hewarê Kêz Xatûne. Dana xo ro, şel û şolikanê xo kona, porçikê xo ancena, gilane xo ver de tera kena û Mîr Morî ser o lornena.

Qelancike (qijike) yena serê darê tuyere de nana ro, hanêna heylo-hewarê Kêz Xatûne wa û gilay xo zî tera kerdê. Qelancike vana:

-Kêzê, çima te ya kezîkurrî?

Kêze vana:

-Herê, eza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Qelancike zî dimê xo ancena û fir dana, şina serê dare de nana ro.

Dare vana:

-Qelancikê, çima te ya dûvkişyayî?

Qelancike vana:

-Herê, eza dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Dare zî vana xuş û perrê xo kena war. Kelînce yeno binê dare de perr weno, vano:

-Darê, çima te ya pelweşîyayî?

Dare vana:

-Herê, eza pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Kelînce zî herdişê xo bin ra kîrr keno (tera keno) û şino serê vahî, aw şimeno. Aw tera vana:

-Nêrîyo, çima te yê rîkurrkirî?

Kelînce vano:

-Herê ezê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Aw zî pêlan şana xo, nata-weta xo dana kendalan ro, xo kena lîşin. Kendal vano:

-Avê, çima te ya lişo-pîşo?

Aw vana:

-Herê, eza lişo-pîşo, nêrî yê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Kendal zî vano xuş û xo hereşneno mîyanê vahî, awa lîşine şina resena serê korêkê Mamo Farisî. Korêk perseno vano:

-Avê, çima te ya lişo-pîşo?

Aw vana:

-Herê, eza lişo-pîşo, kendalo biherîşo, nêrîyê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Korêk zî serey xo hacêr (acêr) keno. Mamo Faris çirdimê (huye, labûd) cê tedir o, yeno mîyanê korêkî, hanêno ku korêkî verê xo hacêr kerdo.

Vano:

-Gariso, çima te yê sernixûn?

Korêk vano:

-Herê, ezê sernixûn, ava lişo-pîşo, kendalo biherîşo, nêrîyê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Mamo Faris zî çirdim gêno û kono qinê xo wa. Keynay Mamo Farisî ci rê nan û mast ana verê awdanî. Gava hanêna ku Mamo Farisî çirdim kuwawo di xo, vana:

-Bavo, çima te yê çirdimqûn?

Mamo Faris vano:

-Herê keça min, ezê çirdimqûn, garisê meyê sernixûn, ava lişo-pîşo, kendalê biherîşo, nêrîyê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Keyneke zî satilê mastî gêna, derqiloç kena serê serey xo û verê xo şana keye. Yena keye ku dadê cay hanî ya verê tewqe de nan pewcena. Dadî hanêna keynay cay satilê mastî kerdo serey xo ro. Dadî vana:

-Keça min, çima ti ya serbimast?

Keyneke vana:

-Herê dayê, eza serbimast, bavê minê çirdimqûn, garisê me yê sernixûn, ava lişo-pîşo, kendalê biherîşo, nêrî yê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Dadî zî tewqe gêna û nana qinê xo wa. Cîranê cay yena, hanêna ku cêneke tewqa sûre nawa qinê xo wa, vana:

-Cîranê, çima te ya sêlbiqûn?

Dadî vana:

-Herê cîranê, eza sêlbiqûn, keça mina serbimast, mêrê minê çirdimqûn, garisê me yê sernixûn, ava lişo-pîşo, kendalê biherîşo, nêrîyê rîkurrkirî, dara pelweşîyayî, qelancika dûvkişyayî, Kêza kezîkurrî; Mîr Morî li ser xanî mirî, kes tune jê ra bigirî.

Cêneke zî şina xo xeneqnena (daleqnena)*.

---

*Na sanike (fistanike) tayê dewanê Licê de yena vatiş.

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-X

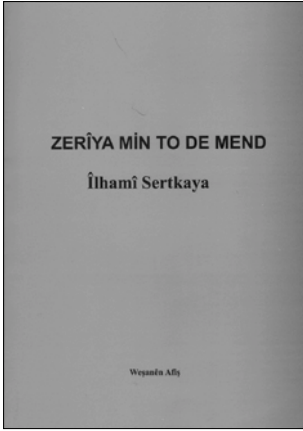

46-Roşan Lezgîn, Binê Dara Valêre de, Weşanên Apec, Stockholm, 2002, 75 r.

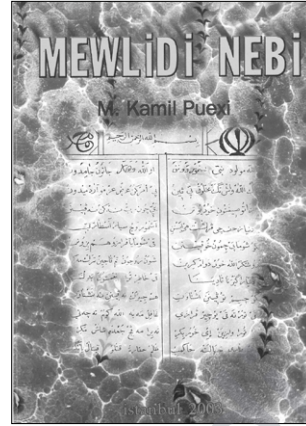
47-Hamdî Ozyurt, Dîvdîv (sanika şarî), Weşanên Arya, İstanbul, 2002, 21 r.

48-S. Verroj & Abdurrahman Uçaman, Ferheng-Vajname Kurmancî-Hewramî-Dimilî-Senendajî, Weşanên War, İstanbul, 2002, 208 r.

49-Îlhamî Sertkaya, Zerîya Min To de Mend, Weşanxana Afişî-Medya, Hollanda, 2003, 71r.

50-M. Kamîl Puexî, Mewlîdî Nebî, İstanbul, 2003, 37 + 28 r.

51-Seîd Verroj, Ferheng Kurmancî-Dimilî-Tirkî/Tirkî-Dimilî-Kurmancî, Weşanên War, İstanbul, 2003, 512 r.

Munzur Çem, Hotay Serra Usivê Qurzkizî, çapa dîyine, Weşanên Deng, İstanbul, 2002, 297 r.